

**Тўра МИРЗАЕВ
Жаббор ЭШОНҚУЛ
Селами ФИДОКОР**

**«АЛПОМИШ»
ДОСТОНИНИНГ
ИЗОҲЛИЛУҒАТИ**

**«Elmus-Press-media»
Тошкент – 2007**

Мазкур лугатда «Алпомиш» достонининг адабий тилимизда кам учрайдиган ёхуд умуман учрамайдиган, маъноси унутилган сўз ва бирикмаларга изоҳ берилган. Халқ ижодининг гултожиси бўлмиш достонларимизнинг тилини ўрганишида муҳим манба ҳисобланган ушбу лугат, ўйлаймизки, ўз ўқувчиларини топади.

Масъул муҳаррир:

Асқар МУСАҚУЛОВ,
филология фанлари доктори

Тақризчилар:

Маматқул ЖЎРАЕВ,
филология фанлари доктори,

Шомирза ТУРДИМОВ,
филология фанлари номзоди

© Тўра МИРЗАЕВ, Жаббор ЭШОНҚУЛ, Селами ФИДОКОР «Алпомиш» достонининг изоҳли лугати. – «Elmus-Press-media» нашриёти, Тошкент, 2007.

*Ушбу китоб
ўзбек фольклоршунослигининг
асосчиси Ҳоди Зарифовнинг
порлоқ хотирасига бағишланади.*

СЎЗ БОШИ

Эпик ижод ҳар бир халқнинг бадиий тарихидир. Шундай экан, унинг ижрочилари бўлмиш бахшилардан бизга мерос бўлиб келган «Алпомиш», «Гўрўғли», «Рустамхон», «Кунтуғмуш» каби улкан бадиий обидалар ҳам миллий маданият, тарих ва фалсафамизнинг муҳим бир бўлаги ҳисобланади. Шуниси қувончлики, мустақилликдан кейин эпик асарларнинг мукамал нашрларига катта эътибор қаратилди, халқ оғзаки ижоди намуналари мутахассисларимиз томонидан кенг кўламда ўрганила бошланди.

Аллома Ҳоди Зарифов «Фольклор асарларининг илмий ва бадиий қиймати уларнинг луғат бойлиги билан белгиланади»,— деган эди. Халқ дostonлари ўзбек тилининг тарихини, серқатламлилигини ва бўёқдорлигини ўзида тўла мужассам этади. Шунинг учун халқ дostonларининг тилини тадқиқ этиш бир томондан тил тарихининг қадимий илдизлари ҳақида кенгроқ маълумот берса, иккинчи томондан ҳозирги замон ўзбек адабий тилини тўлақонли ўрганишда, уни бойитишда асосий омиллардан бири бўлиб хизмат қилади.

Бахшиларимизнинг халқ тили имкониятларидан унумли фойдаланиши, ҳар галги ижрода бу бадиий тилнинг товланиши, унинг янгича мазмун ва маъно кашф этиши эпик ижоднинг ўзига хос хусусиятидир. Чунки, халқ оғзаки ижоди, оғзаки ижро этилгани учун эмас, балки оғзаки ижро жараёнида юзага келадиган санъат асари бўлгани учун ҳам долзарб аҳамият касб этади. Бу эса ана шу жонли ижро жараёнини, яъни эпик ижод тилини билмасдан туриб, унинг бадиияти ҳақида сўз юритиб бўлмаслигини кўрсатади.

Ўзбек эпик ижод намуналарида тилимизнинг диалектиологияси, лексикологиясига оид жуда кўп қимматли сўз ва иборалар мавжуд. Бу сўз ва ибораларни, айниқса ўзбек халқ ижодининг гултожи ҳисобланган дostonларимиз тилини ўрганиш нафақат ўзбек тили, балки умум туркий тил учун ҳам муҳим аҳамиятга эга. Шундай экан дostonларимиз тили нафақат фольклоршуносларимиз учун, балки тилшуносларимиз учун ҳам улкан манба ва тадқиқот объекти бўла олади.

Фольклор асарларининг лексикасини тадқиқ қилар эканмиз, биз унда ҳозирда истеъмолда бўлган шева ва архаик сўзлар билан бир қаторда бугунги кунда қадимий маъноси буткул ўзгарган ёки унутилган сўзларни ҳам кўплаб учратамиз. Мисол учун «азиз» сўзини олайлик. Бу сўз «Алпомиш» ва бошқа дostonларимизда икки маънода келади: Биринчиси – улуғ, буюк маъносига.

Аччиқ қамчи урма азиз бошима.

Иккинчиси – хор, вайрон, қаровсиз маъносига.

Тоғлар азиз бўлар қори бўлмаса.

«Азиз» сўзининг кўримсиз, хароба, вайрон маъноси бугун мутлақо унутилган ва бошқача мазмун кашф этган. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин.

Демак, ўзбек адабий тили лексикасининг шаклланиш, ривожланиш ва ўзгариш босқичларининг ўзига хос хусусиятларини аниқлашда эпик ижод намуналари алоҳида ўрин тутлади. Улардаги қадимий сўз ва бирикмаларнинг изоҳли луғатларини тузиш ҳозирги фольклоршунослик ҳамда тилшунослигимизнинг долзарб вазибаларидан биридир.

Ушбу луғат «Ўзбек дostonларининг изоҳли луғати» номли улкан ишнинг узвий бир бўлагидир. У ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси - «Алпомиш» дostonи асосига тузилди. Изоҳли луғатни тайёрлашни айнан шу дostonдан бошлаганимизнинг бир қанча сабаблари бор. Биринчидан, ушбу дostonнинг тарихий асослари жуда қадимий бўлиш билан бир қаторда халқ оғзаки ижодининг бадий жиҳатдан энг мукамал намунаси ҳисобланади. Иккинчидан, бу дoston ўзининг кўплаб вариантларига эга. Учинчидан эса, «Алпомиш» дostonининг академик наشري ушбу луғат учун асосий манба бўлиб хизмат қилди.

Нашр имкониятидан келиб чиқиб, мазкур луғатда «Алпомиш» дostonининг асосан учта вариантыдаги бугунги

адабий тилимизда кам учрайдиган ёхуд умуман учрамайдиган, тушунилиши қийин, маъноси унутилган сўз ва бирикмаларга изоҳ берилди.

Луғатнинг тузилиши:

1. Луғат ўзбек алифбоси тартибида тузилди.
2. Луғатда аввал дoston матнида келган сўз, кейин эса унинг изоҳи берилди.
3. Ҳар бир изоҳи келтирилган сўз мисоллар билан таъминланди ва у қайси манбадан олингани кўрсатилди.
4. Кўп маъноли сўзлар тартиб билан берилди.

Алифбо тартиби:

Аа Бб Вв Гг Дд Ее Ёё Жж Зз Ии Йй Кк Лл Мм Нн Оо
Пп Рр Сс Тт Уу Фф Хх Чч Шш Ээ Юю Яя Ўў Ққ Ғғ Ҳҳ.

Шартли қисқартмалар:

1. Ф.Й. «А.» - «Алпомиш» дostonининг Фозил Йўлдош ўғли варианты. «Алпомиш» ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси». - Тошкент: «Фан» нашриёти, 1999 йил.

2. Э.Ж. ва П. «А.» - «Алпомиш» дostonининг Эргаш Жуманбулбул ва Пўлкан шоир варианты. «Алпомиш» дostonи. Айтувчилар Эргаш Жуманбулбул ўғли ва Пўлкан шоир. - Тошкент: «Ёзувчи» нашриёти, 1999 йил.

3. С.П. «А.» - «Алпомиш» дostonининг Саидмурод Паноҳ ўғли варианты. «Алпомиш» дostonи. Айтувчи Саидмурод Паноҳ ўғли. - Тошкент: «Ёзувчи» нашриёти, 2000 йил.

4. қ. – қаранг.

А

АБГОР - овора, сарсон-саргардон, хонавойрон.

Чилбир чўлни моли босиб қолибди,
Бизнинг эллар бунда абгор бўлибди.

Ф. Й. «А.»

АБЗАЛЛАМОҚ - отни эгарламоқ, жиҳозламоқ.

Абзаллаб келтирдинг ҳайвон тўрингди,
Бул кўчишинг, эна, менинг шўримди(р).

Ф.Й. «А.»

АБЖЎШ – қуйма, етти хил маъданнинг қоришмасидан тайёрланган қаттиқ жисм.

Бир белгиси бахмал ёпган уйи бор,
Чангғароғи ғўла, абжўш чийи бор,
Шул орага бир элибой келдими?

Ф. Й. «А.»

АБРАШИМ-камалакдек, ипақдек маъносида.

Абрашим бўлмайми бедовнинг ёли,
Йиғлов билан на кечар одамнинг ҳоли.

Э.Ж. ва П. «А.»

АВБАҲОЛАМ – авваламбор, ҳойнаҳой.

Маломат гап элда овоза бўлганди,
Авбаҳолам менинг тўрам ўлгандир.

Ф. Й. «А.»

АДАБ – одоб.

Табассум қип қизлар таъзим беради
Адабига вақти хуш бўп туради.

Ф. Й. «А.»

АДАДИ - ҳисоби, саноғи.

Мол бошқариб бойлар кетиб боради,
Кўз юбортиб ҳар тарафга қаради,
Ададини киши билмас бу молнинг,
Кўкқамишдан кети узилмай боради.

Ф. Й. «А.»

АДАПТОВУР – ажабтовур.

Қултой бобомнинг адаптовур кучи бор экан.
Мунинг билан овлоқда бир сирлашиб кўрайин, қандай
бўлса, энамни бермайман...

Ф. Й. «А.»

АДРАС – тоза ипакдан тайёрланган нафис, қимматбаҳо мато.
Давлатимдан адрас, кимхоб кияман,
Ҳақдан келган ишга бўйним ияман.

Ф. Й. «А.»

АЗА ОЧМОҚ - аза-мотам, таъзия. Аза очмоқ - вафот этган кишига атаб қилинадиган мотам маросими.

Аза билан бир йил ўтди, бир йилдан кейин йил оши бериб, азасини очди.

Ф.Й. «А.»

АЗИЗ - 1. азиз, улуғ.

Раҳминг келмай кўздан оққан ёшима,
Аччиқ қамчи урма азиз бошима.

2. хор, вайрон, ташландиқ маъносида.

Тоғлар азиз бўлар қори бўлмаса.

Ф. Й. «А.»

АЖНОС - тахлит, пайт, ҳолат.

Шунда катта –кичиклар келиб, бийларнинг оғзидан тўй қиламиз, деганини эшитиб, тўйнинг асбобларини тузатиб, қанча сўқим моллар сўйиб, ош-паловларни дамлаб, фуқаро, бева-бечоралар тўйиб, шу ажносада ўн олти уруғ Қўнғиротнинг одам бори тўйни қилиб, ҳаммалари жам бўлиб, қирқ кеча-ю, қирқ кундуз тўй бериб ётди.

Ф. Й. «А.»

АЙДАҲОР – аждарҳо.Мифологик образ. Кўчма маънода ботир, қўрқмас жангчи.

Ойна кўлни ёқолади

Қоражон бекдай айдаҳор.

Ф. Й. «А.»

АЙИЛ - от анжومي. От эгарлаганда жабдуқнинг устидан боғланадиган энли қайиш.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан, ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил-пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

Ф. Й. «А.»

АЙЛАМОҚ - ҳисобига ўтказмоқ, ўзиники қилмоқ.
Подшолик айлади ҳамма зарини,
Хатлаб олди писандида борини.

Ф. Й. «А.»

АЙНАЛИБ –айланиб, қайта-қайта, такрор ва такрор.
Келиб қолди оқ сут берган энаси,
Қоражон икковин бирдай сўради
Энаси айналиб дуо қилади.

Ф. Й. «А.»

АЙНИМОҚ - фикридан қайтмоқ, сўзидан қайтмоқ.
Алпомиш айтди: - Дўстим, қариндошларинг айнитган
билан айнима, бир суруниб турар, сувдай оққан йўрға
бўлар, нима десанг айтганингни қилар, отдан кўнглинг
жуда тўлар – дейётир.

Ф. Й. «А.»

АЙНИБ ҚОЛМОҚ. қ. Айнимоқ.
АЙРИТ ҚИЛМОҚ-ажратмоқ, айириб қўймоқ.
Иккови кеп белма-бел бўп олади,
Белма-бел олишса айрит бўлади.

Ф.Й. в.

АЙРОЛИҚ-айрилиқ, ҳижрон.
Жафо тиги бугун жондан ўтади,
Айролиқ ханжари бағрим йиртади.

Ф. Й. «А.»

АЙҒОН - айтган.
Аччиқ қилиб урма отнинг бошига,
Қулоқ соп эшитгин айғон нидога.

Ф. Й. «А.»

АЙҲАЙ - ҳай-ҳайлаб.
Неча гапни йўлда ўйлаб,
Ёлғиз боради айҳайлаб.Ф.

Й. «А.»

АКСАР– таъсир.
Ёлғизлиги оша аксар қилибди,
Элу халқдан унда умид қилибди.

Ф. Й. «А.»

АЛВОН – 1. Лоларанг. 2. Турли-туман. Мисолда иккинчи маъносида.

Бораётир ҳар қайсига сўз ташлаб,
Ҳар алвон гапириб, вақтини хушлаб.

Ф. Й. «А.»

АЛДАБ-СУЛДАБ - авраб, кўнглини овлаш.

Эр деганнинг ақлин олмас бўлурму,
Алдаб-сулдаб йўлга солмас бўлурми?

Ф. Й. «А.»

АЛЛАЁР- оллоҳ ёр. Асосан, кўлга қадаҳ олиб даврадагиларга мурожаат қилинганда айтиладиган кўшиқ.

Олинг, аллаёр-аллаёр,
Келинг, аллаёр-аллаёр,
Бўлинг, аллаёр-аллаёр.
Коса ўшлаб қўлим толди,
Бийнинг қизи маҳтал бўлди.

Ф. Й. «А.»

АЛОМАТ - ғам-кулфат, қайғу, шубҳа-гумон.

Бораётган валлакатлар,
Бошдан кетса аломатлар.
Биз билмаймиз элдан хабар,
Оқшом-кундуз тинмай юрар.

Ф. Й. «А.»

АЛП-ботир, енгилмас, курашчи, жангчи, паҳлавон маъносида.

Охири Алпомишбек алп бўлиб, тўқсон алпнинг бири бўлиб санага ўтиб, алплик отини кўтариб, етти ёшида Алпомиш от қўйилди.

Ф. Й. «А.»

АНАДАЙ - ана ўшандай, худди шундай, кимсасиз.

Ўн минг уйли Қўнғиротдан чиқариб, Барчиннинг ўтовини кўтариб, ҳў, анадай овлоқ тепанинг бошига тикиб қўйди.

Ф. Й. «А.»

АНДАЙ - шундай, ана ўшандай.

Бориб андай қилсам, дейди,
Барчинойман юрсам, дейди.

Ф. Й. «А.»

АНДИЗ – тоғларда ўсадиган доривор ўсимлик.
Тоғда андиз, ёр-ёр,
Сувда қундуз, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

АНГ – 1. Ов, овқилинадиган ёввойи ҳайвонлар, мавжудотлар.
Кўрмайсанми жониворнинг тангини,
Мерганлар овлайди кўлнинг ангини.

Э.Ж. ва П. «А.»

2. Онг, содда.

Бул бекларни эргаштириб жўнади,
Анг ўзбеклар била кетиб боради.

Ф. Й. «А.»

АНГНИМОҚ – пойламоқ, кузатмоқ.

Бойбичаларга шундай тўлғоқ вақти яқин етди; не кам-
пирлар келиб, бойбичани айланиб, тулкини инлатган
тозидай бўлиб, бойбичаларни ангниб, ўртага олиб ту-
рибди.

Ф. Й. «А.»

АНГҒИШЛАМОҚ – ўйноқламоқ, кишнамоқ, гижингламоқ.
Қўнғирот элга йўлни бошлаб,
Бедов боради анғишлаб.

Ф. Й. «А.»

АНИ - ўшани, уни.

Расми қаъданг менга маълум қилсангчи,
Нима деб амр этсанг ани берайин.

Ф. Й. «А.»

АРНА-тошқин сув ювиб кетган чуқурлик, сойлик.

Арна келса ирғитди,
Ўр келса, ўмганлатти.

Ф. Й. «А.»

АНҚА ПОЛВОН – Қалмоқ полвонларидан бири.

Анқа полвон дейди мени,
Жазонгни берарман сени.

Ф. Й. «А.»

АНГҚАЙМОҚ - анграйиб, оғзини очмоқ.

Бир бўп турсанг, душман нима қилади!
Қасд қилса ҳам ул ангқайиб қолади.

Ф. Й. «А.»

АРЗА – 1. Арза, шикоят.

Термилтмагин, жаллод, менинг кўзимди,
Арза билан шоҳга билдир сўзимди.

Ф. Й. «А.»

2. Хат, мактуб.

Қўнғирот элга арза бериб кўрайин,
Олти ойгача мен йўлига қарайин.

Ф.Й. «А.»

АРПАЛИ КЎЛИ - эпик кўл.

Шундай қилиб, кийинтириб, кескир қиличларни бели-
га бойлаб; Арпали кўлидан отлана берди.

Ф. Й. «А.»

АРҒУМОҚ- учқур, чопқир от.

Куллу бўлсин, акажон, арғумоғинг!
Буни минсанг, ака йўлли бўласан,
Қалмоқларнинг жуда додин берасан.

Ф. Й. «А.»

АСАР - таъсир, зиён.

Сен йиқилиб, қолмас ойим қарори,
Ё асар қилдими дев билан пари.

Ф. Й. «А.»

АСБИ ТОЗИ- учқур, чопқир от.

От деганинг мард йигитнинг қаноти,
Ушлаб бергин менга асби тозини.

Э.Ж. ва П. «А.»

АСҚАРТОҒ - мифологик тоғ.

Ёйнинг ўқи яшиндай бўлиб кетди. Асқар тоғнинг катта
чўққиларини юлиб ўтди, овозаси оламга кетди.

Ф. Й. «А.»

АТАШТИРМОҚ – унаштирмоқ.

Ана шунда Шоҳимардон пири Ҳакимбекка ой
Барчинни аташтириб, бешикқирти қилиб: «Бу иккови
эр-хотин бўлсин, Ҳакимбек билан ҳеч бир киши баро-
бар бўлолмасин, омин оллоҳу акбар», -деб фотиҳани
торга берди.

Ф. Й. «А.»

АХИР-охир, сўнг, кейин.

Ахиринда қилдинг бундай зулмни,
ғазабман чақирдинг жаллодаларингни.

Ф. Й. «А.»

АЧЧИКЎЛ - эпик кўл.

Қўй оёғи билан йўлни олади,
Аччикўлга келиб бари қўнади.

Ф. Й. «А.»

АҚИРМОҚ-(айқирмоқ) ҳайқирмоқ.

Тоғдақирган шердай бўлиб,
Душман қолар ердай бўлиб.

АҚЛИМДОЛАР - ақлни олиш, мафтун, маҳлиё бўлмоқ.

Арзим эшит ўзбек қизи,
Ақлимдолар жоду кўзи.

Ф. Й. «А.»

АҚЛИНГДОЛАР - қ. Ақлимдолар.

АҒДАРМОҚ - ҳисоблаб кўрмоқ, мучал ҳисобида ёшни аниқ-
лаш.

Биз маслаҳат қип, йил ағдариб кўрдик,
қизимизнинг йили чичқон экан, ёши ўн тўртга чиққан
экан...

Ф. Й. «А.»

АҲЛИ ҚУБУРЛАР – қабр аҳли, марҳумлар. Кўчма маънода
улуғлар.

Мен бўламан Бойсин-қўнғирот тўраси,
Ассалом алайкум аҳли қубурлар.

Ф. Й. «А.»

Б

БАД - ёмон, нотўғри.

Бад олма энангининг айтган сўзидан,
Обберай ўзбакнинг сулув қизидан.

Ф. Й. «А.»

БАДБАХТ ЧЎЛ - эпик чўл.

Кўз юбортиб шундай чўлга қаради,
Бадбахт чўлда пойгачилар боради.

Ф. Й. «А.»

БАДИРАК-қора хизматкор, қул.
Бобо, раҳбар бўлгин мендай гудакка,
...Мени берма бу икки бадиракка.

Ф. Ҳ. «А.»

БАДФЕЪЛЛИК -ёмонлик, ёмон фикр.
Хаёлингга бадфеъллик келмассин,
Армон билан бир мусофир ўлмасин.

Ф. Ҳ. «А.»

БАЙДОҚ – тўда-тўда, тўп-тўп. Қўлига байроқ тутган аскарлар-
нинг тўп-тўп сафи.

Жўнади бунда жам бўлиб,
Байдоқ –байдоқ лашкар тўлиб,
Ботирлар бедовни миниб,
Туғу байдоқ қўлга олиб.

Ф. Ҳ. «А.»

БАКОВУЛ – тўйхонада таом ёхуд сарпойларнинг тақсимлани-
шини назорат қилиб турувчи масъул киши.

Алпомиш бор вақтида озод қилган Фармонқул деган
қули бор эди. Кўрди бу қул тўйга баковул бўлиб ту-
рибди.

Ф. Ҳ. «А.»

БАНОТ – қимматбаҳо ипак мато.
Майдон бўлса бедов отлар чопилар
Чопиб келса банот жуллар ёпилар.

Ф. Ҳ. «А.»

БАРДОР-БАРДОР – кўтар-кўтар қилмоқ, шарафлаб осмонга
отқиламоқ.

Қоражонни отнинг устидан олиб, гиламнинг
устига солиб, бардор-бардор қилиб кўтариб, бахмал
уйга киргизиб кетди, қизлар отни олдириб, совутиб ту-
рибди, оп кеп якка миҳга бойлади, тери қотди.

Ф. Ҳ. «А.»

БАРИ - ҳаммасин, барини.

Кампир қулаб бунда сулаб ётади,
Кийимининг барин йиртиб отади,
Балки кампир ярадор бўп ётади.

Ф. Ҳ. «А.»

БАРИН - ҳаммаси, биргаликда.

Орқаварон эшитиб, шу мусофир бойларда бир қиз бор эмиш, деб булар ҳам ўзавонда маслаҳат қилди: гоҳ бири олмоқчи бўлади, гоҳ бари олиб хотинли бўп қолмоқчи бўлади.

Ф. Й. «А.»

БАС - охир бўлмоқ, тўхтамоқ, ниҳоясига етмоқ.

Бу сўзни хонга Бойсари айтди,
Бир-бирига айтган сўзи бас бўпти.

Ф. Й. «А.»

БАСТ-(бас) роса, тенгма-тенг маъносиди.

Бойсарининг аҳволини кўрибман,
Кўп туришиб баста жавоб қилибман.

Ф.Й. в.

БАХМАЛ ЎТОВ - Бой – бадавлат, мартабали кишиларнинг ўтови.

Ўн минг уйли қўнғирот элнинг соп - деган бойваччалари билан йиғилиб, бир ерга жамъ бўлиб, бир бахмал ўтовни тикиб, шул ўтовнинг ичида ҳамма бойваччалар билан билан қимиз ичиб, шағал маст бўлиб, ўз кайфу сафоси билан ўтириб эди.

Ф.Й. «А.»

БАХМАЛ УЙ-Қ. Бахмал ўтов.

БАЧЧА – бола. Баччадай-боладай маъносиди.

Бунча бизни ҳалак қилманг,
Баччадай кўнгилни бўлманг.

Ф. Й. «А.»

БАЧЧАҒАР – сўкиниш.

Закоат деган гапни эшитиб, бу гап ботиб кетиб, олдидага ўзининг одамларига буюрди: - Ушла, баччағарларни, - деди.

Ф. Й. «А.»

БАҚАН - арқон ёки таёқ. Улдумга кўра, келин олиб келинаётганда келин-куёв йўлига таёқ ёки арқон солинганда, куёв томондан ҳадя, совға берилгандан сўнггина ўтказиб юборилади.

Қизу хотин бораётир,
Йўлда бақан солайик, деб,
Тўппи – рўмол олайик, деб.

Ф. Й. «А.»

БЕЖО-жоиз бўлмаган, ноўрин, ножўя, ёмон.
Қоражонбек болам, бежо қилибсан,
Зўр ўзбакни қайдан топиб келибсан.

Ф. Й. «А.»

БЕГИЖОН-бек сўзининг эркалаб айтилгани.
Харчанд айтдим, айтган сўзим бўлмади,
Бегижон, бўшлигинг сира қолмади.

Ф. Й. «А.»

БЕК- 1. Амалдор, бой-бадавлат кишиларга берилган унвон.
Бек отам Кашалга кетган вақтинда,
Энамнинг бўйнида қопман гумона.

Ф.Й. «А.»

2. Эркаклар исмига қўшиб ишлатилади.
Шунда Ҳакимбек етти ёшга кирган.

Ф.Й. «А.»

3. Эр, турмуш ўртоғи маъносида.
Харчанд айтдим, айтган сўзим бўлмади,
Бегижон, бўшлигинг сира қолмади.

Ф. Й. «А.»

БЕЛ – 1. Тепалик, баландлик.
Неча адир, белдан ошиб боради,
Куни билан юрса, оқшом кўнади.

Ф. Й. «А.»

2. Тана умуртқасининг пастки қисми.
Қўлин қисиб маҳраимни қочирдинг,
Белим қисиб қовурғамни синдирдинг

Э.Ж. ва П. «А.»

БЕЛДОР-бели йўғон, бақувват, кучли.
Сенинг отинг жуда белдор тўлади(д),
Қичов бўлса, олис йўлни олади.

Ф.Й. «А.»

БЕЛЛИК – Отнинг белини эгар ўрмаслиги учун бел чўққиси нинг
икки ёнбошига қўйилданган мато.

Чиргининг устидан қўйди белликни,
Боз устидан солди жаҳилдирикни.

Ф. Й. «А.»

БЕДОВ - тез юрар, чопқир от.

Шунда бу гап бийларнинг икковига ҳам маъқул тушиб, бир-бирига: «Рост айтасан», - деб нарзи – ниёзини олиб, бийлар иккови ҳам Шоҳимардон пирнинг равзасига қараб жўнамоқчи бўлиб, минди бедов отди, нарзи-ниёзини олиб, уч кун йўл тортди.

Ф.Й. «А.»

БЕРМАН- бери томон, бу томон.

Ҳакимбек: -Отимизга жой бўлса, ўзимизга жой бўлма-са, бекор экан-да, -деб туриб эди, яна бир киши чиқиб:- Берман ҳайдай беринг, ўзингизга ҳам, отингизга ҳам жой бор, -(деди).

Ф.Й. «А.»

БЕСОҲИБ – (бесойиб) безга, эгасиз маъносида.

Бойбўри туриб айтди: Бойсари ука, қариганда бизнинг молимиз бесоҳибга чиқди, энди бизлар бир фарзанд тарадди қилмаймизми?

Ф.Й. «А.»

БЕШАЙИН-бекорга, шунчаки.

Бешайин чиқмайди марднинг довуши,
...Қайсардайин бордир анинг саваши.

Ф.Й. «А.»

БЕШИККИРТИ - бешикдалигидаёқ бир-бирига унаштирилмоқ.

Ана шунда Шоҳимардон пири Ҳакимбекка ой Барчинни аташтириб, бешиккирти қилиб: «Бу иккови эр-хотин бўлсин, Ҳакимбек билан ҳеч бир киши баробар бўлолмасин, омин, оллоҳу акбар», -деб фотиҳани торта берди.

Ф.Й. «А.»

БЕЧАТОҚ- гард юқмасдан, гап сўз бўлмасдан, ортиқча ташвишсиз.

Сен бундай буйни йўғонлик қилма, ғариби гўристон бўлиб ўлма, ҳали ҳам қўйгин, ёрингдан умид қилма, ҳалак бўп келган йўлингдан қолма, шу алплар ўлса, ўлсин, шу ўзбекнинг қизи бечатоқ бўп ёлғиз ўзимга қолсин, -деб туриб эдим, сени илгаридан ҳам ҳисоб қилганим йўқ эди.

Ф.Й. «А.»

БИДАҲАТ -бидъат, ёмон иш.

Бойбўридан бизга маҳрам келибди,
Закот дебди, бир бидаҳат қилибди.

Ф. Й. «А.»

БИЙ – бой, бек.

Абзаллаб келтирдинг ҳайвон тўрингди,
Бул кўчишинг, эна, менинг шўримди(р).
Бой отамман бий бобома не бўлди?

Ф. Й. «А.»

БИЛЛА-биргаликда.

Анг ўзбеклар билла кетиб боради,
Бу кампирнинг вақти хуш бўп туради.

Ф.Й.«А.»

БИР ШЕКИЛЛИ-тепча –тенг ёқалашмоқ, ёқа бугишмоқ, урушмоқ.

Унинг билан бир шекилли бўлайин,
Ё ўлдириб, ё бир ўлиб келайин.

Ф.Й.«А.»

БИРИЧ – бронза. Мис, қўрғошин алюминий, қалайи каби маъданлар эритмасидан ҳосил бўлган қотишма.

Алпинбий бобосидан қолган ўн тўрт ботмон биричдан
бўлган парли ёйи бор эди.

Ф.Й. «А.»

БИССАРИ- катта, анчагина.

Шунда Қоражон қараса,Алпомишнинг оти Қоражон
отининг биссаридай гўштини юлиб олиб қўйибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

БИҚИБ-бекиниб, яшириниб.

Бопаллашиб сатта ботир,
Кўп қалмоқлар биқиб ёгир.

Э.Ж. ва П. «А.»

БИЯ-урғочи от.

Алпомишга энчи бир тарлон бияси бор эди.
Бир яргоқ қулун туғди.

Ф.Й. «А.»

БОБОХОН ТОҒИ-достонда пойга бўлиб ўтадиган эпик тоғ.

Қирқ кунлик йўл, Бобохоннинг ораси,
Бобохон тоғидан пойга қиламан.

Ф. Й. «А.»

БОБИРКҮЛ – эпик кўл.

Ярқиллаган Бобур кўлни кўради,
Туянинг ичига келиб кўнади.

Ф.Й. «А.»

БОВР-бағир, қалб, кўнгил.

Айролиқ ханжари боврини йиртди
Бари миниб бедовларнинг белига,
Қуй-қўзидай зор йиғлашиб йўл тортди.

Э.Ж. ва П. «А.»

БОЙ- 1. кўп мол дунёга эга, бой-бадавлат киши.

Тўқсон алпнинг зўри Кўкалдош: -Келган бой,-деб ча-
қирди.

Ф.Й. «А.»

2. Эр, турмуш ўртоқ маъносида.

Бойим курсин мени босиб уради,
Обкеб беринг қуртим билан мойимни.

Э.Ж.ва П. «А.»

БОЙБИЧА – бой, бекнинг аёли ёки қизи.

Уйларига етса, бойбичалар тўшакни соп қўйибди.

Ф. Й. «А.»

БОЙЛАМОҚ-боғламоқ.

Бийлар: «Мазмуни бу одамлар бизнинг келганимиздан
беҳабар қолди», -деб отини ўзи бойлаб, маърака-май-
лисга келиб ўтира берди.

Ф.Й. «А.»

БОЙЛИ-боғлиқ. Кўчма маънода турмушга чиқишга розилик
бериб, рўмол ўрамоқ.

Утириб-туришин яхши билинглар,
Боши бойлимикан сўраб кўринглар.

С.П. «А.»

БОЙҚАДАМ-қадами қутлуғ маъносида. Достонда шу номли ит
тилга олинган.

Бойқадами эмчагидан олади,
Изиқути қувуққа чанг солади.

Ф. Й. «А.»

БОЙҚИШ- бояқиш, бечора, ҳимоясиз, имконсиз.

Сендай бойқиш нега менман бўласан,
Мен билувда эрта чошка ўласан.

Ф.Й. «А.»

БОЛ-асал.

Бийнинг қизин кўрсам, дейди,
Лабдан болин сўрсам дейди.

Ф.Й. «А.»

БОЛҚИТМОҚ-хурсанд қилмоқ, яйратмоқ, яшнатмоқ.

Қаддингдан айланай қалмоқнинг қизи,
Мени кўп болқитар сўйлаган сўзи.

Ф.Й. «А.»

БОТИБ КЕТМОҚ- оғир олмоқ, ранжимоқ, хафа бўлмоқ.

Иккови қилди маслаҳатти, бу сўз икковига жуда бо-
тибетди.

Ф.Й. «А.»

БОТМОН- ўн пудга тенг келган оғирлик ўлчови.

Шунда Ҳакимбек етти ёшига кирган. Алпинбей бобо-
сидан қолган ўн тўрт ботмон биричдан бўлган парли
ёйи бор эди, ана шунда Ҳакимбек шул ўн тўрт ботмон
ёйни қўлига ўшлаб, етти яшар бола кўтариб тортди,
тортиб қўйиб юборди.

БОШ-бошидан, аввалдан.

Бош югрук-да, ўзи назари Чибор,
Бўлмаса, ёлғизга ўтмоқ қийинди.

Ф.Й.«А.»

**БОШҚАРМОҚ-юбормоқ, йўналтирмоқ, жўнатмоқ, юзма-юз
қилмоқ.**

Ул алпларга мен бўларман баробар,
Хафа бўлма, ота, ўзимга бошқар.

Ф.Й. «А.»

БОҒОНА-боя, ҳали, бир оз олдин.

Мундайга ччоқ аҳмоқ бўлгани неси,
Боғонаги сўзимни айтманг тўрама.

Ф.Й. «А.»

БУВИН-бўгин.

Дубур кўриб банди-бувним бўшади,
Жонингни айласин, қилгин жуйқонсиз.

Э.Ж. ва П. «А.»

БУЙР-биқин.

Бандасининг сири ҳаққа аёнди(р),
Бойбўри бий оч буйрини суянди.

Э.Ж. ва П. «А.»

БУЛДУРАБ-милтираб, элас-элас.

Тўқсон ботмон темирдан совут кийган, зиндоннинг бошида қарғадай булдираб кўринади.

Ф.Й. «А.»

БУЛҒАМОҚ- 1. Кир қилмоқ, ифлос қилмоқ. 2. Имламоқ, сил-китмоқ. Мисолда иккинчи маъносиди.

Мундай қалмоқ қўлин булғаб келади,
Қоражонбек хаста кўнглин хушлади.

Ф. Й. «А.»

БУЛҒОВУЧ-тўлғагич, елпиғич.

Ана энди кампир булғовучни дўмбира қилиб, полвонга қараб бир сўз айтаётибди.

П.ва Э.Ж. «А.»

БУРУМ-бошнинг орқа томонидаги соч ўрими.

Кўкаман алп Барчиннинг бурумидан ушлаб, пойгага қараб торта бошлади.

Ф. Й. «А.»

БУРРО - тўлиқ, яхши.

Бурро саводи чиқиб, хат ўқиб ёзадиган мулла бўлди.

Ф. Й. «А.»

БҮЙ ЕТМОҚ-балоғат ёшига етмоқ.

Маслаҳат бер, ўн минг уйли қариндош,
Барчинойим бўй еткандир қаламқош.

Ф.Й. «А.»

БҮЙИН ИЙДИРМОҚ-буйсиндирмоқ, тобе қилмоқ, кўндирмоқ.

Кимки ғаним, хонумонин куйдирди,
Ҳақдан келган ишга бўйин ийдирди.

Ф.Й. «А.»

БҮЛҒАЙДИ-(бўлғайдир) бўлади.

Сағир деган шундайин зиғир мойди(р), ёр-ёр.
Бир соатда бул ҳам безор бўлғайди, ёр-ёр.

Ф.Й.«А.»

БҮЗРАЙИБ-безрайиб, бақрайиб.

Бойсари келаётса, Бойбўри бўзрайиб турибди. Бойбўри жуйрук-чопон, қутби замонларига айтиб турибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

БЎЛАК-бошқа, ўзга.

Отасининг хабарини бераман,
Бўлак одамларни нима қиламан.

Ф.Й. «А.»

БЎЛЖАЛ-мўлжал.

Бундай кунда гапни гапга улайин,
Бир келар бўлжалинг айтгин, билайин.

БЎЛМОҚ- 1. Бирга бўлмоқ.

Йўрғалагин, юришингни кўрайин,
Ёқиб кетса сенинг билан бўлайин.

Ф.Й. «А.»

2. Урушмоқ, курашмоқ, ёвлашмоқ.

Бойсарида нима ишим бор менинг,
То ўлгунча Алпомишман бўлайин.

Ф.Й. «А.»

БЎСАҒА - ўтов ёки уй остонаси, эшик олди.

Шу мажлисда бир Яртибой оқсоқол деган бор эди.
Мажлисли кун бўлса, тўрдан жой тегмай, пиёлада чой
тегмай, бўсағанинг олдида ковшга жой бермай, ко-
вуш билан аралашиб, ит йиқилиши бўлиб, пойга бош-
да ётар эди.

Ф.Й. «А.»

БЎШАМОҚ-1. Кетмоқ, фориг бўлмоқ, тузалмоқ.

Фознинг гинқиллаган довуши кампирнинг ўғлининг
қўлоғига бориб, дарди бўшалиб, бошини кўтариб, зна-
сига қараб, бир сўз айтиб турган экан.

Ф.Й. «А.»

2. Юмшамоқ, ҳолсизланмоқ.

Ҳой дединг банди- бўғним бўшади,
Соғ суягим жой-жойидан бўшади.

Ф.Й. «А.»

БЎШАТМОҚ- отмоқ.

Бойсарининг икки жилдав тўпи бор,
Намойишга тўп бўшатиб боради.

Ф.Й. «А.»

БЎҒЧА-**БЎЙ** - кийим кечак, пардоз-андоз, рўзгор буюми соли-
надиган матодан қилинган уй жиҳози.

Ҳаммаси Бойсун Қўнғирот элини ташлаб, ўзлари Бой-
бўрига бериб кетмоқчи бўлиб, ҳаммалари маслаҳат
қилиб, Кашал элига қараб, Қалмоқ юртига жўнаб кет-
моқчи бўлиб, добирлашиб, кўчиб кетмоқчи бўлиб, ҳам-
маси бирдан-катта- кичик, ёш -қари –бир-ибирга ҳабар
қилиб, кўча бер деб, вағир-шағир қилиб, уйларни бу-
зиб, туяларга ортиб, аёллари ҳам ўз юки-ёбини, бўғча-
бўйларини чоғлаб, туяларга ортиб, тўпалон бўлиб,
шовқин-ғалағул бўлиб қолди.

Ф. Й. «А.»

БЎҒИРСОҚ-(бовурсоқ) ёғда пиширилган хамир таом, гумма.
Дастархонни Қултой очиб кўради,
Тўйга қилган бари қатлама, қуймоқ,
Барисини ейиб адо қилади.
«Қултой» қулдан бўғирсоқ ҳам қолмади.

Ф.Й. «А.»

В

ВАЛЛАМАТИ - эгаси, шаҳзодаси.

Шул қизимнинг бул аташган домоти,
Шул бўлади бир юртнинг валламатини.

Ф.Й. «А.»

ВАЖ - баҳона, сабаб.

Шу бугун уялиб, болам, бормасанг,
Эртан сенинг важинг ўтмай қолади.

Ф.Й. «А.»

ВАТАН – 1. Туғилиб ўсган юрт, мамлакат. 2. турмуш, оила,
рўзгор.

Қоражонбек билан ўйнаб куламан,
Ростин айтсам, бирга ватан қиламан.

Ф.Й. «А.»

Г

ГАЖАҚДОР –гажакли, зулфли, қайрилма чекка соч.

Гулни кўрса маст бўп сайрар булбуллар,
Мунғайиб йиғлайди мендай гажакдор.

Ф. Й. «А.»

ГАЛ – навбат.

Галман жавоб берганингни,
Рустам каби мужгонингни,
Мен бировларга менгзадим.

Ф. Й. «А.»

ГАЛА - йилқи ёхуд туёқли моллар тўдаси.

Тангқа тайлаб Олатовни ёйлаган,
Камбағали қирқ минг гала ҳайдаган,
Шул галада бизнинг бир моя келган,
Моянинг йўқчиси, нори бўламан.

Ф. Й. «А.»

ГАНА-ГАНА - гоҳи-гоҳи, баъзан-баъзан.

Гана-гана бандаларинг жойилдир,
Худо қилган ишга банда қойилдир.

Ф. Й. «А.»

ГНАСИ- баъзиси.

Бораётир лоловлашиб,
Ганаси дарёдай тошиб.

Ф.Й «А.»

ГАНГИМОҚ - боши айланмоқ, оғримок.

Нега хафа бўлиб келдинг эмикдош,
Қандай гапга сенинг гангиган бошинг.

Ф. Й. «А.»

ГАРДАН-бўйин, бўйиннинг орқа қисми.

Ун икки ой сени Бойбўри боқди,
Гарданингда Қалдирғоч қўтос тақди.

Ф.Й.«А.»

ГАРТАК-озгина, увоқ, кичик.

Келибсан Қўнғирот элига меҳмон,
Бу танага мусофирда гартак жон.

Э.Ж. ва П. «А.»

ГАЧЧА – 1. ғалча, ўзга тилни, гапни тушунмайдиган.

Жафо тортиб бораётир бир неча,
Қалмоқни билмайди тиллари гачча.

Ф. Й. «А.»

2. ғаним, рақиб маъносида.

Боғдочилган гулғунчалар
Жафо қилди кўп гаччалар.

Ф. Й. «А.»

- ГИЛКОР** – иморатга нақш берувчи уста.
 Қанча десанг, менинг бермоғим даркор
 Яна ҳам сўрасанг устаю гилкор.
 Ф. Й. «А.»
- ГИНА** - гуноҳ, айб қилмоқ, хафа бўлмоқ, аразламоқ маъносида.
 Бул бориш, қирқинлар айб бўлмайми,
 Бойсарибий билса гина қилмайми.
 Ф. Й. «А.»
- ГИРД** – атроф.
 Қибла бетдан бир ой туғиб келади,
 Ойнинг гирдин тўртта юлдуз олади.
 Ф. Й. «А.»
- ГИРИШ**-қирраси, чети. Ёйнинг гириши- ёйнинг тортиладиган қисми.
 Раббим дейди, ёйга чангал солади,
 Гиришин эгнига энди олади.
 Ф.Й. «А.»
- ГОДА** – гоҳида.
 Года диққатлигим ошиб,
 Бораман ўтдай туташиб.
 Ф. Й. «А.»
- ГУЗАР** - йўл, манзил.
 Қалмоқлар юртига гузарим тушди,
 Юкимни тўлдириб ундан келибман.
 Бойсарининг аҳволини кўрибман.
 Ф. Й. «А.»
- ГУЛМИХ** – қаттиқ ёғочдан қилинган миҳ.
 Ахмоқ қалмоқ отга зулм қилади,
 Туёғига гулмихларни уради.
 Ф. Й. «А.»
- ГУМ** - чуқур, сувнинг чуқур, ўрамалик жойи.
 Тикилсам қурийди дарёнинг гуми,
 Наъра тортсам қулар қўрғоннинг тими.
 Ф. Й. «А.»
- ГУНОЙ**-гуноҳ, айб иш.
 Бойсари ҳам юртнинг шойи,
 Не бўлди шўрнинг гунойи.
 Ф.Й. «А.»

ГУППИ - мақтанчоқ, ҳовлиқма.
Қайсардайин бордир анинг саваши,
Шундай кунда ўлмоқ гуппининг иши.

Ф. Й. «А.»

ГУППОН - қорни тўқ, қориндор.
Ассалом-алайкум, чўлда-чўпонлар,
Устига кийгани эски чопонлар.
Қағаноққа тўйиб ётган гуппонлар,
Шул орага бир элибой келдими?!

Ф. Й. «А.»

ГУРГУМАДОР - дабдабали, ҳашаматли, тўкин-сочин.
Ғамли қулнинг ўйлайдиган ўйи бор,
Давлатманднинг гургумадор тўйи бор.

Ф. Й. «А.»

ГУРОС-ГУРОС - тўда-тўда, тўп-тўп.
Ўн олти уруғ Қўнғирот уруғининг одамлари, эшитган
халойиқлар гурос-гурос бўлиб кела берди.

Ф. Й. «А.»

ГЎР- 1. Гўр-қабр. 2. Ҳеч бир нарсага ярамади, ҳеч бир жойга
боролмади, маъносида.

Отган ўқи ҳеч бир гўрга бормади,
Алп Кўкалдош шундай кўзлаб кўради.

Ф.Й.«А.»

Д

ДАБР-ваҳима, шовқин, сиёсат.
Бир одам ҳам шунча дабр қиладими?

Э.Ж. ва П. «А.»

ДАВИР - эгарнинг устидан ёпиладиган от анжоми.
Бисмилло, деб солди отнинг устига,
Чочоғи зумратдан зарли давирди.

Ф. Й. «А.»

ДАЛАЙИ ДАЛА-далама дала.
Йўл юриб келамади далаю далага,
Сигиндим мен ўзим қодир худога.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДАЛИ-далли, девона.

Далли кўнгил қайнаб- қайнаб жўш энди,
Ҳар доим балога қолган бош энди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДАМ –1. Он, лаҳза, нафас.

Дам шу дамдир, ўзга дамни дам дема,
Жонинг эсон давлатингни кам дема.

Ф. Й. «А.»

2. Дам олмоқ-тин олмоқ, ҳордиқ чиқармоқ.

Бунда отга дам берибди,
Бир дам фароғат қилибди.

Ф.Й. «А.»

3. Қилич ёки ханжарнинг тиғи, кесадиған ўткир қирраси.

Қалмоқшоҳ Сурхайлга туриб айтди: - Алпомишни
маст қилмадинг, бир балони маст қилиб бердинг, бу
қирқ бир одамнинг куйгани касрига шаҳарда жонзод
қолмай, тиғи дамдан ўтказиб кетади.

Ф. Й. «А.»

ДАРА - тоғ орасидаги кенглик жой.

От чопса гумбурлар тоғнинг дараси,
Ботирни ингратар найза яраси.

Ф. Й. «А.»

ДАРБАНД – тоғ орасидаги тор йўл.

Неча дарбанд, белдан ошди,
Гоҳ йўлларда ақли шошди.

Ф. Й. «А.»

ДАШ – дашт, дала.

Қалмоқ бориб, қўнсам Чилбир дашига,
Калма шаҳодат мусурмоннинг тилига.

Ф.Й. «А.»

ДАФИНА - хазина, бор буди.

Ана шунда ўнг минг уйли қўнғирот эли Бойсарибий
бошлиқ - ҳаммаси юки-ёбини, танга-тиллаларини, ха-
зина-дафиналарини ҳам туяларга юклаб, ортиб жўнай
берди.

Ф. Й. «А.»

ДАФЪА - бу гал, бу марта.

Бу қилган хизматни бийлар кўриб, илгари иззатни кўриб юрган одамлар – бийлар айтди: Бизлар ўн олти уруғ Қўнғиротнинг бойи ҳам шойи бўлсак, бизлар келсак, отимизни ушлар эдинглар, остимизга либосни ташлар эдинглар, бу дафъа биздан нима кўтоҳлик ўтди, бизни бундай беҳурмат қилдинглар.

Ф.Й. «А.»

ДАҲ-ҳайқириб овоз чиқармоқ.

Даҳ деганда қирқ мингига дорида,
Ул гайрати ҳар кимсача бор эди.

Ф.Й.«А.»

ДАҲМАРДА - хизматкор, ишловчи.

Мусофир бўлдик деб неча ўй ўйлар,
Даҳмарда, сардорлар молини ҳайдар.

Ф. Й. «А.»

ДАҲСАРИЛИК – даҳсари, ботмоннинг тўртдан бир қисми.

Достонда анча катталиқдаги жой маъносида
Ўққа учган чинор шохи,
Даҳсарилик ерни тутди.

Ф. Й. «А.»

ДЕНГИ-ДУШ - тенгдош, дўст, ўртоқ.

Келиб кўрарсан-да денги-душингни,
Қўнғирот элда қолган қариндошингни,
Бир кун келиб қиларсан ўтиришингни.

Ф. Й. «А.»

ДИЙДА ГИРЁН – бағри хун бўлмоқ, қайғу –аламга чидай олмаслик.

Дийда гирён бўлиб бағрим эзилди,
Ичим куйиб, юрак бағрим эзилди.

Ф. Й. «А.»

ДИЛОВАР – 1. Қўрқмас, ботир.

2. Кўнгилга ўт солувчи дилбар, чиройли, келишган қиз ёхуд аёл.

Достонда биринчи маъносида.

Бўлиб Барчинга хизматкор,
Яқин бўлар узоқ йўллар,
Бораётган ўн диловар,
Шуйтиб йўл тортди чопарлар.

Ф. Й. «А.»

ДИМ БЎЛМОҚ-жим бўлмоқ.

Барчиной: -Сизлар индаманглар. Уй ортида киши бор,
ўзим жавоб бераман, дим бўлинглар, -деди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДИМОҒИ ЧОҒЛИК - хурсанд бўлмоқ, вақти хуш бўлмоқ.

Бу сўзни эшитиб, Қоражоннинг димоғи чоғ бўп, энасининг юришидан кўнгли тўлиб: - Эна, шу гап кўнглингда бўлса, сен келгунча мен шу ерда тураман, битган битмаган хабарини қайтарда менга билдириб ўтасан, - деб Қоражондан жавоб тегиб, кампир ҳам йўлга кирди.

Ф. Й. «А.»

ДИРДАЙ-ҚИРДАЙ –кийимсиз, қип-яланғоч.

Бийлар чечиниб дирдай – қирдай бўп, кўрпага кириб кетди; бойбичалар уни –буни эласлаб, иш қилиб ўчоқнинг мўрисида айланиб турибди.

Ф. Й. «А.»

ДИРКИЛЛАМОҚ - ўйноқламоқ.

Бедов отлари диркиллаб
Олғир қушдаин чарқиллаб.

Ф. Й. «А.»

ДИҚҚАТ ҚИЛМОҚ-ранжитмоқ, хафа қилмоқ, асабини бузмоқ.

Обод қилиб юргин кулбахонамни,
Диққат қилма, болам, мендай энангди.

Ф.Й. «А.»

ДОБИЛ – довул, катта нағора.

Шундай қилиб отга азоб беради,
Миришкорлар туяр пўлат добилди,
Бундай кунда отнинг ҳоли не бўлди.

Ф. Й. «А.»

ДОБИРЛАШМОҚ – шовқин сурон қилишиб.

Кашал элига қараб, қалмоқ юртига жўнаб кетмоқчи бўлиб, добирлашиб, кўчиб кетмоқчи бўлиб, ҳаммаси бирдан - катта-кичик, ёши-қари – бари бир-бирига хабар қилиб, кўча бер, деб вағир-шағир қилиб, уйларни бузиб, туяларга ортиб, аёллари ҳам ўз юки-ёбини буғиб, бўғча - бўйларини чоғлаб, туяларга ортиб, тўполон бўлиб, шовқин-ғалағул бўлиб қолди.

ДОБОН – довон.

Қўй ёйилайкан дейдинг добонинда ёй, ёй
Дон қолмайди оқ бугдой сомонинда, ёй, ёй.

Ф. Й. «А.»

ДОБУЛБОЗ – паҳлавон, мард маъносида.

Қўнғирот бекнинг сарвинози,
Бойсин элнинг добулбози.

Ф. Й. «А.»

ДОВЛАМОҚ – талаб қилмоқ, талабгор бўлмоқ.

Хун довлайман, нима жавоб берасан,
Болаларим нобуд бўлган, биласан.

Ф. Й. «А.»

ДОВРИҚМОҚ - шовқин қилиб, бақириб, додлаб.

Бир нечалар элдан чиқиб довриқиб,
«Бизнинг элга қандай одам келди, деб,
Бул ўлкага бежой талон солди», - деб.

Ф. Й. «А.»

ДОВШИН – товушин.

Чинқириб бул кампир довшин чиқарар:
Хазон бўлиб боғда гуллар сўлдими,
Ажал етиб паймонаси тўлдими,
Кучуклари ўртага олиб талади,
Бойсарининг бойбичаси ўлдими?

Ф. Й. «А.»

ДОЛБОЙ- овчи қушни қўлга келтириш учун унга кўрсатилади-
ган гўшт, емиш.

Тортиб келдим қуло чўлда оҳу вой,
Долбой келса, талпинади қарчиғай.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДОМОТ - келин, аталган.

Қозонда қайнаган ширбоз гўш эмас,
Тўрда ўтирган қизнинг боши бўш эмас.
Қизим домот бобосининг улига,
Мол бергани Бойсин қўнғирот элида.

2. куёв маъносида.

Шул қизимнинг бул аташган домоти,
Шул бўлади бир юртнинг валламатини..

Ф. Й. «А.»

ДОРИДИ - яқинлашди, дуч келди, оралади.
Зил тоғида бир айдаҳор бор эди,
Айдаҳорга Алп Қоражон дориди.

Ф. Й. «А.»

ДОТ –дод, оҳ.

Жоним болам, эшит айтган дотимди,
Сен келиб кўрарсан ўсган юртингди.

Ф. Й. «А.»

ДОТҚА - арз, шикоят, шикоятчи.
Бул экинни егизиб қўйган бойларнинг устидан
дотқа бўлиб қилган тирикчилиги - экишдан айрилиб,
қалмоқшоҳга қараб бир сўз деб турган экан.

Ф. Й. «А.»

ДУБИРИ - дўпири, оёқ товуши, шовқин сурони.

Отини тепага тўғри қилди, туёғидан чилтанлар
ҳами берди, қирқ минг отнинг дубири пайдо бўлди.

Ф. Й. «А.»

ДУБУЛҒА – жангу –жадалларда бошга кийиладиган махсус
кийим.

Дубулға бошда дўнгуллаб,
Карк қубба қалқон қарқиллаб.

Ф. Й. «А.»

ДУЛДУЛ – учқур от.

Остида дулдули, белда зулфиқор,
Жиловида Бобо Қамбар жиловдор.

Ф. Й. «А.»

ДУМҒАЗА- куймуч, умуртқа охиридаги бўғим суяк.

Чиборнинг кейнидан етди ул замон,
Қарсиллатиб думғазадан олади.

Ф.Й. «А.»

ДУРБИ - узоқни яқин қилиб кўрсатадиган мослама, дурбин.

Мард бўлганлар қарайдакан дурбини,
Усталар ишлатар пўлат қирғини.

Ф. Й. «А.»

ДУРУМСАРИ- катта-катта маъносида.

Ҳар қайсининг олдида дурумсари калла қанд қўйди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДУЮМ - иккинчидан, кейин.

Аввал обло, дуюм наби бўлса ёр.
Қариндошлар менда бўлса ихтиёр,
Қалмоқ элга кўчиб кетмагим даркор.

Ф. Й. «А.»

ДЎЛАНИБ – эшилиб, тўлғониб.

Мен сени зўриқман оларим бордир
Дўланиб қўйнингга кирарим бордир.

Ф. Й. «А.»

ДЎНГ-баландлик, тепалик, юксаклик.

Бедов минган ўрдан дўнгга чопинар,
Нур кўрганлар авлиёга топинар.

Э.Ж. ва П. «А.»

ДЎНГУЛЛАБ - дунг деган овоз чиқармоқ.

Дубулға бошда дўнгуллаб,
Карк қубба қалқон қарқиллаб.

Ф. Й. «А.»

ДЎНОН- икки яшар от.

Хафа қилма Қоражондай мардингни,
Аввал ўлдирайлик дўнон отингни.

Ф.Й. «А.»

ДЎФИЛМОҚ - дўқинмоқ, тўқнашмоқ, дуч келмоқ, бостириб бормоқ.

Шунда қалмоқлар дўғилиб, Барчиннинг устига
қараб бора берди.

Ф. Й. «А.»

ДЎФИЛИШ КЎРМОҚ- тўқнаш келмоқ, ёнма-ён, баробар келмоқ.

Алпомиш чўпонларнинг қўшхонасида ухлаб
ётди. Кечаси файзи саҳар вақтига етди, саҳар
вақти чўпонларнинг қўшхонасида ётиб бир туш
кўрди. Излаб бораётган ёри , бул ҳам бахмал
ўтовда ётиб, субҳи содиқ туққан вақтда бир туш
кўрди. Учовининг туши олдин-кейин, дўғилиш
кўрди.

Ф. Й. «А.»

Е

ЕБИР-ЕСИР-(жебир-жесир) егим-есир.
Ўғли қизи ебир-есир бўлмасин,
Ватани бегэга бўлиб қолмасин.

Ф.Й. «А.»

ЕЗНА - почча, опа-сингил, ёхуд қариндош аёлнинг эри.
Шу йўловчи бизга айлана берди, Қўнғиротдан келаётган
Алпомиш езнамиз чиқиб қолса ҳам ажаб эмас...

Ф.Й. «А.»

ЕЛБАГАЙ - тўн ва шунга ўхшаш кийим устидан кийиладиган
устки ёпинчиқ, енгил кийим.

Алпомиш Қултойнинг кийимларини кийиб,
елкасига жанда-жундани қўйиб, кебанакнинг устидан
елбагай кийиб, сиртидан белини бўғиб, тумоқ, чориқ-
ларини кийиб, оқ саркани сўйиб, гўшт билан шўрваси-
га тўйиб, терисидан кесиб соқол, бурун қилиб, учини
қайчилаб қийиб олдида, кўл бор эди, кўлнинг ёқасида
эди, шундай энкайиб кўлга қаради, сувнинг ичида ўзини
кўрди: худди-мудди жасади букуртоб Қултойнинг ўзи
бўпти.

Ф.Й. «А.»

ЕМТИК - емиш, улуш, ҳақ.
Қарчиғай қарғага емтик берами,
Қайсар келса, алплар омон қолами?

Ф.Й. «А.»

ЕТИМ- 1. Ота ёки онасидан айрилган фарзанд.
Беҳуда етимга азоб берами,
Берган билан гўштинг адо бўлами?

Ф.Й. «А.»

2. Қул, чўри бўлмоқ.
Ҳар на бор молини талаб оламан,
Ўз молига ўзин етим қиламан.

Ф.Й. «А.»

ЕТМОҚ - эришмоқ, бошини танасидан жудо қилмоқ
Қаба-фалак оғу қўшди ошима,
Ҳайдаб бориб етма менинг бошима.

Ф.Й. «А.»

ЕТМАСА - етмаса, кам бўлса, озлик қилса.
Тўқайдан йилқилар барини олсин,
Экишига молим ҳисоблаб кўрсин.
Камлик қип етмаса, қизимни олсин.

Ф.Й. «А.»

Ё

ЁБИ – (жоби) ҳатто юришга ҳам тузук қуруқ ярамайдиган оддий, хашаки от.

Ёби от туёқдан отган турпоғи,
Сира ҳам бир чатанидан ўтмади.

Ф.Й. «А.»

ЁЗГАН-1. Ёзмоқ, мактуб битмоқ, бирор бир ёзув ёзмоқ.
Қалмоқшоҳга элтиб тўғри қилади,
Ёзган хатни Қалмоқшоҳга беради.

Ф.Й.«А.»

2.Ёзиқли, гуноҳкор, айбдор маъносида.
Саркамни йўқотсанг, ёзган, ўласан,
Ўтга боқиб, хўп семиртиб берасан.

Ф.Й. «А.»

ЁЙАНДОЗ - ёй отишда мерган.

Ул алплар қандай алп: ёйондоз, мерган алп, ҳар қайсиси тўқсон ботмон темирдан совут кийган, ҳар кунига тўқсон ширбознинг этини таътил қилган, бош-бошига ҳар қайсиси подшоликдан ҳар ойда беш сўм мояна олган хўб бирланчи зўр полвондир.

Ф.Й. «А.»

ЁЙЛАБ – (жойилиб) ёйилиб, эмин -эркин бўлиб маъносида.
Бу ўлкадан бошимни олиб кетайин,
Танҳо ёйлаб қолсин қўнғирот элига.

Ф. Й. «А.»

ЁНАШМОҚ – (жоношмоқ) яқинлашмоқ.
Ҳар қайсиси бир дарада бир-бирига ёнашмай, айиқдай чинқириб юрибди.

Ф.Й. «А.»

ЁРИ - (Жори) жарғи, ёрғу, озор бермоқ.
Худонинг иродаси шундай бўлади,
Ёри бериб қалмоқ қамчи уради.

Ф.Й. «А.»

ЁҚ - (жоқ) томон, жой.

Ҳеч довушини эшитмайди халойиқ,
Бу ёқнинг одами бир ёқ кетдими.

Ф.Й. «А.»

ЁҚҚАЙ-ёқгай, ёқар.

Бизлар қалмоқ сарвинози,
Бека ёққай қизнинг сўзи.

Ф.Й.«А.»

Ж

ЖАБДУҚ - от эгарлаганда эгардан олдин от устига солинадиган анжом.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан, ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

ЖАЗЗА-жазо, гуноҳ, тақдир.

Жаззам курсин, қаттиқ экан толеим,
Тоғдан огир экан қилган гунойим.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖАЙЛОВ - яйлов, мол ўтлайдиган жой, кенглик.

Қалмоқнинг даврида даврон сурамиз,
Қалмоқ элда жайлов олиб юрамиз.

Ф.Й. «А.»

ЖАЙРАҒИР-қийрагур, қирилгур, нобуд бўлгур маъносида.

Жайрағирга бул бир бало бўлди деб,
Шапақдан ўтмади, тоза ўлди, деб.

Ф.Й. «А.»

ЖАЛА – (жола) кучли ёмғир.

Не сабабдан, тўрам, қаддинг букилди,
Жаладай бўп кўздан ёшинг тўкилди.

Ф.Й. «А.»

ЖАЛЛОБ - туёқли мол олиб сотувчи киши.

Қизлар Товкага: Баққол, косибларнинг тош – тарозисини тўғрилаб, қўй – бозорига ўтдик, уни ҳам тергаб кўрдик, жаллобларга озроқ фойда билан сот, деб гапирдик...

Ф. Й. «А.»

ЖАМЪ - йиғилиб, тўпланишиб.

Ўн минг уйли қўнғирот элнинг соп - деган бойваччалари билан йиғилиб, бир ерга жамъ бўлиб, бир бахмал ўтовни тикиб, шул ўтовнинг ичида ҳамма бойваччалар билан қимиз ичиб, шағал маст бўлиб, ўз кайфу сафоси билан ўтириб эди.

Ф. Й. «А.»

ЖАНАҒИ-бояги, ҳалиги.

Ҳалиги Бердибойни олдига чақириб олди. –Жанағи гапингни айт,-деди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖАНҒАҒИ-қ. Жанағи.

Жанғағи катта полвонни ерга бир уриб, йиқиш қилди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖАПС-1. Жипс, зич, ёнма-ён.

Жапс бўлиб ёнбошдан етти,
Ушлади кейинги путди.

Ф.Й. «А.»

2. Муносиб, маъқул келмоқ.

Икковинг ҳам бир-бирингга интизор,
Ошиқларнинг сўзи шундай жапс келар.

Ф.Й. «А.»

ЖАПСАР - тирқиш, туйнук. Ўтовнинг увуқ ва керагалари туташган, яъни жипслаштирилган жойи.

Бу сўздайтиб Барчин сулув туради,
Жапсар ёриб Чилбир чўлга қаради.

Ф. Й. «А.»

ЖАРЧИ - жар қилувчи, ҳаммага баланд овозда бирор бир хабарни етказувчи.

Қалмоқшоҳга бориб хабар берайин,
Элу-халққа юриб жарчи қўяйин.

Ф. Й. «А.»

ЖАСАДИ – қиёфаси, кўриниши.

Алпомиш Қултойнинг кийимларини кийиб,
елкасига жанда-жундани қўйиб, кебанакнинг устидан
елбагай кийиб, сиртидан белини бўғиб, тумоқ, чориқ-
ларини кийиб, оқ саркани сўйиб, гўшт билан шўрваси-
га тўйиб, терисидан кесиб соқол, бурун қилиб, учини
қайчилаб қийиб олдида, кўл бор эди, кўлнинг ёқасида
эди, шундай энкайиб кўлга қаради, сувнинг ичида ўзини
кўрди: худди-мудди жасади букуртоб Қултойнинг ўзи
бўпти.

Ф. Й. «А.»

ЖАҲАЗ - жиҳоз, анжом.

Жаҳази абжўшдан, хатаби кумуш,
Безаб қўйган нори-норчанг кимники.

Ф. Й. «А.»

ЖАҲАЛДИРИК – от анжоми, эгардан олдин от устига ёпила-
диган ёпинчиқ.

Чиргининг устидан қўйди белликни,
Боз устидан солди жаҳалдирикни.

Ф. Й. «А.»

ЖЕЛАК - аёллар ёпинчиғи. Енгсиз, елкага ташлаб қўйиладиган
енгил кийим.

Келаётган чўлда отни кўради,
Қур ҳайт, деди, желагини булғади.

Ф. Й. «А.»

ЖЕЛЛИ - полвон келбатли, ғайратли, салобатли.

Мард йигит майдонга кирса желлидир,
Тўқайда йўлбарснинг изи беллидир.

Ф. Й. «А.»

ЖЕЛМОҚ - елмоқ, чавондозлик қилмоқ.

Майдонда отингни желсанг бўлмайма,
Ханжарингни белга чолсанг, бўлмайма?!

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИЙИБ - йиғиб, тўплаб.

Энди Бойсари семиз қўйларни сўйиб, ўн минг
уйли қўнғирот элининг одамиман деганини жийиб,
шўрвасига тўйиб, гўштини корсонга соп, олдида оп кеп
қўйиб: - Бурунги кунимиз ҳам тузук экан, ишимиз соп

зўрга тушди. Эртан чошка алплар келса, нима жавоб
берамиз? - деб қариндошларга қараб, Бойсари масла-
ҳат сўраб, бир сўз деб турган экан.

Ф. Й. «А.»

ЖИЙИЛМОҚ-йиғилмоқ, жам бўлмоқ.
Семиз моллар бу мажлисда сўйилди,
Ўн бир минг уй қариндошлар жийилди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИЙДАРЛАТМОҚ-узоқлатмоқ, жойини ўзгартирмоқ.
Чиборни жийдарлаб, ажриққа бойлаб қўйди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИЙРОН- қизғиш, маллатоп.
Ултонтознинг жийрон отин,
Ўмма қип, нуратиб кетди.

Ф.Й. «А.»

ЖИЛПИРАМОҚ-ҳилпирамоқ.
Чўлларда битилган жинғилмикан, ёр-ёр,
Жилбираган ўтларни қўй ермикан, ёр-ёр.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИНҒИЛ-юлғун, кўп йиллик ўсимлик тури.
Чўлларда битилган жинғилмикан, ёр-ёр,
Жилбираган ўтларни қўй ермикан, ёр-ёр.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИЛАМОҚ - йиғламоқ, ялвормоқ, ўтинмоқ.
Худо дейин, яратганга жилайин,
Ўз акамга қандай закот берайин.

Ф. Й. «А.»

ЖИЛАНМОҚ- қ. жиламоқ.
ЖИЛДАВ - судрама, филдиракли.
Қўнғирот элнинг шундайғача кўпи бор,
Бойсарининг икки жилдав тўпи бор

Ф. Й. «А.»

ЖИПАК-ипак.
Янги келибсан равишингга, ёр-ёр.
Йигирсанг, жипак тўлар овришингга, ёр-ёр.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖИРИБ – эриб.

Эшоннинг руҳунати отнинг сағрисини силади. Қалмоқларнинг солган совуни жириб ерга тушди.

Ф. Й. «А.»

ЖИРАНДА-унча катта бўлмаган жарлик.

Карвонлар ўлигин бул санаб кўрди,
Жиранда-жарлардан топиб ўлдирди.

Ф.Й.«А.»

ЖИҒА - қиммтабаҳо тошлар ва уқпар билан безатилган, бош кийимга тақиладиган қимматбаҳо тақинчоқ, буюм.

Барчин алпларнинг аччиқ билан отдан тушганини билиб, қараб кўрди, алпларнинг зўри Кўкалдош эканини билди: зўрлик номига бошида тилла жиғаси бор, остида суворога миниб юрган саман йўрғаси бор.

Ф. Й. «А.»

ЖИҒАДОР-жиғали, жиға таққан, мартабали киши.

ЖИЯРМАН - йиғарман.

Бор кучимни билагимга жиярман,
Қирқ мингини бир деб санаб қирарман.

Ф. Й. «А.»

ЖОВДИРАТМОҚ-термултирмоқ, интиқ қилмоқ, кўзини ёшга тўлдирмоқ.

Жовдиратар менинг шаҳло кўзимди,
Бундан кетсам, ўлгангинам лозимди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖОВЛИК - ҳамма, ёппасига, бирданига.

Кўкалдош алп туриб айтди:- Бундай далада чатоқ қилиб юрганимиз бўлмас, юринглар, тўқсонимиз ҳам борайик, ўзбакнинг қизини ё биримиз олайик, ё баримиз олайик. Ўртада жовлик хотинли бўп қолайик - деб жовлик отланди.

Ф. Й. «А.»

ЖОВРИН-елка.

Пиччи чиндан дўстлик қилмайди,
Жовриним ерга етгмайди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖОВТИЛЛАМОҚ-ялтилламоқ, чақнамоқ..
Эсон-омон обкетарман Қўнғиротга,
Ғам емагин, жовтиллаган кўзингдан.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖОВЧИ – совчи.

Қоражон ҳам чин кўнгли билан мусурмон бўлиб, жовчиликка жўнаб кетди.

Ф. Й. «А.»

ЖОЙИЛ – жоҳил.

Гана-гана бандаларинг жойилдир
Худо қилган ишга банда қойилдир.

Ф. Й. «А.»

ЖОДИРИМ - узоқлашмоқ, кўздан яширин бўлмоқ.

Бу сўзни эшитиб, Кўкалдош алпнинг аччиғи келиб: -
Мендан бирон вақтда сен жодирим бўлиб, ўзбакни илгаридан ҳам кўриб, ўзбакка йўлиқиб, сиёсатга отимни таъриф қил, деб сенга уч-тўрт танга берган эканда, чоқдан, бирон нарса олиб таъриф қилдинг, - деб аччиғи келиб, синчининг икки кўзини ўйиб олиб қўйди.

Ф. Й. «А.»

ЖОЛТОНГ - ўзбек дostonларида ўғриларнинг пири.

Алпомиш айтди: -Ўғриларнинг пири ҳазрати Жолтонг дегучи эди, ҳазрати Жолтонгга сифина қол.

Ф. Й. «А.»

ЖОМБОСЛИК-кўнгли бўшлик, раҳмдиллик.

Қайқубод сенинг ҳолинг билади,
Ёлғиз дейди, жомбослигинг қилади.

Ф.Й. «А.»

ЖОНСИЗ- жосус.

Қултой бўлиб юрган кетган полвонди (р),
Ҳозир билсанг жонсиз бўлиб юрганди(р).

Ф.Й. «А.»

ЖОППА-ЖОВЛИК-ёппа, бутун, бор, ҳамма.

Хафа бўб келибсан менинг орқамдан,
Жоппа-жовлик қариндошлар омонми?

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖОРИЙ-(жарий) овоз чиқариб, баланд овозда.
Бир калимани жорий қайтар, Қоражон,
Сен беҳуда кофирликда ўлмагин.

Ф.Й. «А.»

ЖОРОМЛИ - яроқли, тузукроқ.
Бул туя боқиб юрган Қалдирғочойим, бекнинг
синглиси, устида жоромли кийими йўқ, аъзойи бадани
кўринади...

Ф. Й. «А.»

ЖУВОРМАГ – қарғишнинг бир тури.
Кўкалдош алп туриб айтди: - Жувормарг, ўлармисан,
бир бало қилармисан, акангнинг кўзи тирик турганда
чечангга қандай қаллиққа борасан?!

Ф. Й. «А.»

ЖУЙҚОНСИЗ-тайини йўқлар, бегоналар.
Барчинойни жуйқонсизлар олмасин,
Ўзбакларга юзим тубан бўлмасин.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖУЛ – отга ташладагина ёпинчиқ.
Майдон бўлса бедов отлар чопилар
Чопиб келса банот жуллар ёпилар.

Ф. Й. «А.»

ЖУЗЪЯ - ғайридин, четдан келганлардан олинадиган солиқ.
Ўз акамдан бундоқ хўрлик кўргунча,
Қалмоқ бориб жузья берсам бўлмайми?

Ф. Й. «А.»

ЖУММОҚ-топишмоқ.
Жуммоқ қўйдим, калимтоз,
Шуни топинг, бекбачча.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖУМУР – 1. Қорин, қоринча.
Икки қорин, бир жумур мойим бор, хотин
оламан деган ўйим бор.

Э.Ж. ва П. «А.»

2. Тери, қулоқчин
Бошини корсонга солиб туради,
Қотган жумур ивиб тушиб қолади.
Асли кал эмасди, шундай бўлади.

Ф. Й. «А.»

ЖУППАЙ - қўшалоқ.

Букилиб жонивор ўзини отди,
Жуппай бўлиб энди зиндондан ўтди.

Ф. Й. «А.»

ЖУПТАК – қўш оёқлаб чопмоқ, югурмоқ.

Чу, дейди, Қоражон қамчи уради,
Жуптак ташлаб ирғиб кетиб боради.

Ф. Й. «А.»

ЖЎН-тек, жимгина.

Ўз юртига бориб даврон сурмайми,
Мастонмисан, жўн ўтирсанг бўлмайми?!

Ф.Й. «А.»

ЖЎРАМОҚ - йўймоқ, табирламоқ.

Бул тушнинг табгири, қизлар не бўлди?
Ёмон демай, яхши жўранг, сабилди.

Ф. Й. «А.»

ЖЎРА – дўст, тенгдош, ҳамроҳ.

Йиғлатдинг энажон мендай санамни,
Келиб кўролмайман мактаб жўрамни.

Ф. Й. «А.»

ЖЎРОБ- супурги.

Гулдан жўроб, тилла қашов қўлига,
Қашов урди Бойчибор баданига.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЖЎҚЧИ- йўқлаб, сўраб, излаб келувчи, талабгор.

Жўқчи бўлиб келдим сенинг шаҳринга,
Боғимдаги булбулимни учирдим.

Э.Ж. ва П. «А.»

3

ЗАЛАЛ - зиён, ёмонлик.

Яхшилик кўр, ёмонликни кўрмагин,
Сен бизларга бирор залал қилмагин.

Ф.Й. «А.»

ЗАНБУР-ари, қовоқ ари.

Деворларни ҳар ранг занбурнинг уясидай қилиб, ўйиб
кетаёттибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЗАНГ - расм, одат.

Уларнинг занги-расми шундай бўлади экан. Қандай бўлса, кечга қолмай, эртароқ бор, -деб энаси ўтиб бо-
раяпти.

Ф.Й. «А.»

ЗАКОТ – Мусулмонлик шартларидан бири.

Кишининг моли закотига етса, закот берса бўл
ҳам сахий.

Ф. Й. «А.»

ЗАР – зар, мол-мулк, қимматбаҳо буюмлар.

Мен берайин қатор-қатор норимни,
Нор устига юклаб берай заримни.

Ф.Й. «А.»

ЗАРАНГ – танаси қаттиқ дарахт.

Тоғларда бордир заранги,
Эгнида бордир паранги.

Ф.Й. «А.»

ЗАҲРА – ҳаддини.

Бек Алпомиш»қалмоқшоҳни ўлдириб, қалмоқларнинг
заҳрасини олиб, сиёсат қилиб юриб эди.

Ф.Й. «А.»

ЗИЛ ТОҒИ - эпик тоғ.

Сурхайл мастон туриб айтди: Сен подшосан, сен нима
қиламан десанг, ҳукминг етади, беш юз аравани
қўшсанг, Зил тоғига буюрсанг, тош юклаб келса, Ал-
помишнинг зиндонини тош билан кўмса, устидан тош
босар, ҳар ёғидан ер қисар, шунда ўлмаса, бул ўлмай-
ди экан, - деди.

Ф.Й. «А.»

ЗИНГКИЙИБ - қаққайиб, қуп-қуруғ, тўппа-тўғри.

- Эна, сенинг бу гапинг қандай бўп кетди, ниҳоятти бир
рўмол ўратиб келгансан, унинг кейинидан биз зингкий-
иб қаллиққа борганимиз айб бўлмайми, юрт кулмай-
ми бул қилган ишинга.

Ф.Й. «А.»

ЗУЛФАҚДОР – зулфли, гажакли.

Хафа қилдим, болам, сендай қизимди...
Мунгайиб йиғлайди сендай зулфакдор.

Ф. Й. «А.»

ЗУЛФИҚОР - қилич.

Остида дулдули, белда зулфиқор,
Жиловида Бобо Қамбар жиловдор.

Ф.Й. «А.»

И

ИБО - уялиш, тортиниш.

Барчин ибо қилиб тескари қараб туриб эди,
Кўкаман алп Барчиннинг бурумидан ушлаб, пойгага
қараб торта бошлади.

Ф. Й. «А.»

ИЗЗА ҚИЛМОҚ - уялтирмоқ, юзини ерга қаратмоқ.

Акам изза қилди Бойсин элида,
Туrolмадим Кўққамишнинг кўлида,
Закот деди, ўн тўрт маҳрам буюрди,
Маҳрам келиб менга берди хабарди,
Закот деган гапга кўнглим қабарди.

Ф. Й. «А.»

ИЗИҚУТИ - изи қутли, қадами қутли маъносида. Достонда шу
номли ит тилга олинган.

Бойқадами эмчагидан олади,
Изиқути қувуққа чанг салади.

Ф. Й. «А.»

ИЗИЛЛАТМОҚ - йиғлатмоқ, кўз ёшини оқизмоқ, тўс-тўпало-
нини чиқармоқ.

Эли бойнинг барин изиллатарман,
Зўрлик билан сени олиб кетарман.

Ф. Й. «А.»

ИЗУВ БОСМОҚ - тирсакка таяниб.

Шундай қараса, Бойчибор у ёқ бу ёққа қараяпти. Изув
босиб, чўнқайиб тураёттибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ИЗГОР ЧЎЛ – ҳадсиз, чексиз, кенг чўл. Эпик чўл.

Чу, ҳа, деди, қамчи чотди,
Изгор чўлни тўзон гутди.

Ф. Й. «А.»

ИЙДИРМОҚ - яхшилаб, сутини келтириб эммоқ.

Сени кўриб ўт туташди танама,
Ийдириб энангни эмгин, Бойчибор.

Ф. Й. «А.»

ИЙИР –доривор ўсимликдан тайёрланган отларга бериладиган озуқа.

Отга солди арпа билан ийирди,
Қор ёққанда карвон солар чийирди.

Ф. Й. «А.»

ИЙМАНМОҚ - тортинмоқ.

Ийманиб бунча канизлар
Парво қилмас Барчин дилбар.
“Ўзи бизга сўз қотар”, - деб
Умид қилгандир қалмоқлар
Қарамайди санам қизлар.

Ф. Й. «А.»

ИЙСИНМОҚ-меҳри товланмоқ, эркаламоқ, ялаб юлқамоқ.

Бойчиборни кўриб шундай ийсиниб,
Биянинг ўрпига сутлар келади.

Ф.Й. «А.»

ИККИ БОШДАН - аниқ , шубҳасиз маъносида.

Бола-чақанг кўрмай ғариб қоласан,
Ҳайдаб борсак, икки бошдан ўласан.

Ф. Й. «А.»

ИНЖИЛМОҚ - хафа бўлмоқ, ранжимоқ, кўнглига оғир олмоқ.

Инжилма, кўнглим, сабр очар,
Бесабрдан давлат қочар.
Давлат эшигин сабр очар.

Ф. Й. «А.»

ИНИ – 1. Туғишган ука.

Менинг давлатимда ёлғиз иним Бойсари бахилга чиқиб кетмасин, - деб кўнглида : «Бойсарибой укам менга закот берса керак экан» -деб ўйлади.

Ф. Й. «А.»

2. Т утинган ука, дўст маъносида.

Сен эшитгин Кўкаманинг сўзини,
Сарғайтирма мендай ининг юзини.

Ф.Й.«А.»

ИНЛАТМОҚ - Индан чиқишини пойлаш, кутиш, тузоққа тушириш.
Бойбичаларга шундай тўлғоқ вақти яқин етди; не кам-пирлар келиб, бойбичани айланиб, тулкини инлатган тозидай бўлиб, бойбичаларни ангниб, ўртага олиб турбди.

Ф. Й. «А.»

ИНТИҚЛИК - интизорлик, сабрсизлик билан кутмоқ.
Барчин чечам ҳар кун йўлга қаради,
Олтойгача сенга интиқ бўлади.

Ф. Й. «А.»

ИРИМ – удум, одат.
- Бу қалмоқ қимизни биздан ирим билан сўраяпти. Бир жом сув бергин, биздан сувдай совиб кетсин, умидини узиб кетсин.

Ф. Й. «А.»

ИРИК-бузилган, айниган.
Қоражон айтди: Арқоним тол ипакдан. Сенинг кўнглинг ирик экан.

Э.Ж. ва П. «А.»

ИРКИЛМАЙ - қийналмай, зўриқмай, чарчамай.
Шул тепани кўриб, Алпомиш ирим чекиб: “Шу тепага отимни солайин иркилмай тепага отим чиқиб кетса, боргандан ёримни оламан, чиқолмаса, бориб нима қиламан, борган билан бекор аҳмоқ бўламан, пешонамни шу ердан синаб кўраман” - деди.

Ф. Й. «А.»

ИРКИЛИБ – қийналиб, судралиб.
Ҳар ким ўз ҳолича отин кўради,
Оти ёмон кўп иркилиб қолади.

Ф. Й. «А.»

ИРҒИТДИ – сакратди.
Қир келса қилпиллатди,
Арна келса ирғитди.
Ўр келса ўмганлатди,
Шуйтиб Ҳаким йўл тортди.

Ф. Й. «А.»

ИСКАЛАШИБ-ҳидлашиб.

Човкар отнинг энаси боласидан етти марта айланиб,
искалашиб, кўринмай кетганича Чибордан айрилиб
қолганича қараб қолди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ИСНОТ-шармандалик, уят.

Мен ияртиб кетсам, сени йўлларга,
Аримас исноти бўлар бетингга.

Э.Ж. ва П. «А.»

ИСРИҚ – тутатқи, кўп йиллик ўтсимон ёввойи ўсимлик. Исриқ
бермоқ – кийимидан бир нишон олиб тутатқи учун бермоқ.

Қулоқ сол, гул юзли, айтган тилима,
Исриқ нишон берай сенинг қўлингга.
Бориб тутат отим турган ерина.

Ф. Й. «А.»

ИТ ЙИҚИЛИШ –1. Дуч келган жойда юмалаб ётиш, оёқнинг
тагида, ўралашиб.

Мажлисли кун бўлса, тўрдан жой тегмай, пиёладан
чой тегмай, бўсаганинг олдида ковушга жой бермай,
ковуш билан аралашиб, ит йиқилиш бўлиб, пойга бет-
да ётар эди.

Ф.Й. «А.»

2. Қовушмоқ, интим муносабат.

Барчин ҳам канизларига кулиб ўтирибди: - Бий
бобомнинг ўғли тушимга кирибди, икковимиз бир
ерда ўтирибмиз, пок бўлмаса, ит йиқилиш бўлайик,
деб қоппиз, анча гаплашибмиз - деб вақти хуш бўп
ўтирибди.

Ф. Й. «А.»

ИТ ИРИЛЛАТАР – тўйдаги урф-одат, куёв келин олдида ки-
ришдан олдин чимилдиқ ёнида кампирлар итга ўхшаб ирил-
лаб беради.

Бахмал ўтовда чимилдиқ тутиб, куёв нўкарлари би-
лан куёвни киргизмоқчи бўлиб, бир неча хотинлар
«кампир ўлди» бўлиб, ўлганига бир нима олиб, «ит
ириллар» деган расмини қилиб, бунга ҳам бериб, ҳар
замон салом солиб, уйдан ичкари кириб, чимилдиқда

ўтириб, олдига дастархон солиб, қўйларнинг тўшини
пишириб олиб келиб, буларнинг олдига қўйиб, хўп еб
тўйиб, куёв нўкарларга тўппи, рўмол, сарпойлар бе-
риб, ҳаммаси ўз расми – қаъдасини қилиб, куёв нўкар-
лар чиқиб кетди, булар ҳам мазгилга – жой-жойига
қараб кетди.

Ф. Й. «А.»

ИШИБ – шишиб.

Каллалар шолғомдай тушиб,
Ўликлар қанордай ишиб.

Э.Ж. ва П. «А.»

ИШИ ТИНМОҚ – аҳволи оғирлашмоқ.

...Қоражоннинг етти қобирғаси синди,
Иши тинди, таппа тушиб ётиб олди.

Ф. Й. «А.»

ИШҚИРМОҚ - пишқирмоқ.

Кўрдингми сен, алплар шундайин қайсар,
Ҳар қайсиси ишқирган шундай айдаҳор.

Ф. Й. «А.»

ИЯМОҚ – бошини эгмоқ, бўйсинмоқ.

Давлатимдан адрас, кимхоб кияман,
Ҳақдан келган ишга бўйним ияман.

Ф. Й. «А.»

ИЯРТИБ – эргаштириб.

Мени жуда аҳмоқ, лодон билмагин,
Сен ияртиб, эл кулдириб юрмагин.

Ф. Й. «А.»

Й

ЙИЛ ОШИ- киши вафотига бир йил тўлиши муносабати билан
халққа ош бериб ўтказиладиган маросим. Йил оши одатда
марҳум вафотидан кейин тоқ (еттинчи, тўққизинчи, ўн бирин-
чи) ойларда ўтказилган.

Аза билан бир йил ўтди, бир йилдан кейин йил оши бе-
риб, азасини очди.

Ф.Й. «А.»

ЙИТДИ – (Житди) йўқолди.

Ёлғиз фарзанд ўз оёғидан йитди,
Суйганин оп эди, ул йўқ бўп кетди.

Ф.Й. «А.»

ЙИҚМОҚ - (жиқмоқ) йиқитмоқ, курашиб енгмоқ.

Саваш бўлса, бул шубаниб чиққанга,
Кураш қилиб тўқсон алпни йиққанга,
Мен тегаман нор билакли полвонга.

Ф.Й. «А.»

ЙЎЛ БЎЛСИН ҚИЛМОҚ-қаёққа кетаётганини сўрамоқ.

Бойсарибий булардан йўл бўлсин қилиб, савол сўради.

Ф.Й. «А.»

ЙЎЛГА КИРМОҚ - йўлга тушди, йўлга равона бўлди,

йўлида давом этди.

- Эна шу гап кўнглингда бўлса, сен келганча,
мен шу ерда тураман, битган-битмаган хабарини қай-
тарда менга билдириб ўтасан - деб Қоражондан жавоб
тегиб, кампир ҳам йўлга кирди.

Ф.Й. «А.»

ЙЎЛГА СОЛМОҚ- тўғри маслаҳат бермоқ.

Эр деганнинг ақлин олмас бўлурми,
Алдаб-сулдаб йўлга солмас бўлурми?

Ф.Й. «А.»

ЙЎРҒА – (жўрға) тез ва равон юрадиган от.

Ҳар не десам, айтганимга кўндирай,
Келгин, болам, бул йўрғага миндирай.

Ф.Й. «А.»

К

КАВАК – бўш, содда, ғўр.

Акажон, каттасан, кавак боласан,
Йўқ ердаги гапни топиб келасан.

Ф.Й. «А.»

КАЙ - сўнг, кейин.

Уч ойдан кай отам бунда келади,
Уч ойгача, қалмоқ, ҳалак бўлмагин.
Муҳлатим битди деб қичов қилмагин.

Ф.Й. «А.»

КАЛИМАЙИ-ШАҲОДАТ - Қуръони каримда Оллоҳнинг ягоналигига иқрор бўлиш калимаси.

Калимайи-шаҳодат келар тилимдан,
Мусофирман, не иш келсин қўлимдан.

Ф. Й. «А.»

КАЛЛАСИНИ ЭТАГИГА СОЛМОҚ - бошини этагига солмоқ, ўзини топширмоқ, садоқатини намойиш этмоқ.

Этагига калламни соламан, ўлгунимча хизматини қиламан.

Э.Ж. ва П. «А.»

КАЛМАГЎЙ – тинмай калима айтувчи.

Азоб кўрди ширин жоним бу танда,
Калмагўй бандаман, бўлмай шарманда.

Ф. Й. «А.»

КАЛТАК - таёқ.

“Бешта-ўнта олармиз”, - деб,
Калтагин эйнига солиб,
..Отли-пиёда чувашиб,
Етишди Чилбир чўлига.

Ф. Й. «А.»

КАМЛИК - йўқлик, камбағаллик.

Қаторга тиркилган лўк билан норча,
Камликни кўрмаган сатта бойбачча.

КАМПИР ЎЛДИ – тўйдаги урф-одат, куёв чимилдиққа киришдан олдин бир кампир ўзини ўлган қиёфасига солади, «кампир ўлган»и учун куёв тамон пул тўлайди.

Бахмал ўтовда чимилдиқ тутиб, куёв нўкарлари билан куёвни киргизмоқчи бўлиб, бир неча хотинлар «кампир ўлди» бўлиб, ўлганига бир нима олиб, «ит ириллар» деган расмини қилиб, бунга ҳам бериб, ҳар замон салом солиб, уйдан ичкари кириб, чимилдиқда ўтириб, олдида дастархон солиб, қўйларнинг тўшини пишириб олиб келиб, буларнинг олдида қўйиб, хўп еб тўйиб, куёв нўкарларга тўппи, рўмол, сарпойлар бериб, ҳаммаси ўз расми – қаъдасини қилиб, куёв нўкарлар чиқиб кетди, булар ҳам мазгилга – жой-жойига қараб кетди.

Ф. Й. «А.»

КАНИЗ - хизматкор қизлар.

Бу сўзни айтиб, айтганига кўндириб, алдаб-сулдаб Барчинойни бул йўрғага миндириб, Барчиной энасидан бу сўзни эшитиб, иложини тополмай, ноилож, ночор бўлиб, элнинг кўчиб бораётганини кўриб, неча каниз – қизларни ўзига ҳамроҳ қилиб, қирқин канизлари билан ҳар қайсилари ўзларига яраша отларига минди.

Ф. Й. «А.»

КАПА-вақтинчалик яшаш учун шох-шаба, ўт –ўлан ёки қамишдан қилинган уйча, чайла.

Алпомиш чодирда ўтириб эди, шундай қаради, ҳар қалмоқлар келаяпти, калласи қападай, танаси тепадай, бутлари селанглаб отнинг остига аймашиб кетган.

Ф.Й. «А.»

КАПА БОСТИ ҚИЛМОҚ-беҳуш қилиб, ўраб-чирмаб ташламоқ.

Бир кеча мажлис қиламан, буни маст қиламан. Жўраларим билан Алпомишни капа бости қиламан.

Э.Ж. ва П. «А.»

КАРК – каркидон.

Дубулға бошда дўнгуллаб
Карк қубба қалқон қарқиллаб.

КАСИР-1. зиён, заҳмат, ёмонлик.

Бойсаридан тегди менга касофат,
Касирдан ўлди қанча азамат.

Ф. Й. «А.»

2. ўлчов бирлиги.

Бир касир мойни юз эллик марта шўрва қилиб ичар эди. Уч касири бир қадоқ бўлади.

Э.Ж. ва П. «А.»

КАСРАТКИ – калтакесак.

Хазон бўлса зоғлар кўнар гуяшанга,
Ажалли касратки тегар илонга.

Ф. Й. «А.»

КАТТА -1. Ёши катта киши. 2. Мартабаси улуғ, бошлиқ, шоҳ, юртбоши маъноларида.

Шоҳим сенга арзим баён қилайин,
Каттамсан-да, бир гап келди, сўрайин,
Чўлбир чўлни топоша қип келайин.

Ф. Й. «А.»

КАШАЛ – эпик макон.

Қулоқ солинг Бойсарининг тилига,
Кўчиб кетай мен ҳам Кашал элига.

Ф. Й. «А.»

КАШАЛ ГОРИ - мифологик ғор.

Шу еттовига тир қилгани Қалмоқшоҳ ҳар
мамлакатлардан алпларни олиб келиб, тўқсон алп
қилиб, Кашал ғоридан жой бериб, буларни тўқайис-
тонда боқиб ётар эди.

Ф. Й. «А.»

КАШМИР – кўчма маънода айёр, жодугар.

Носоқи сўз айтиб бунда турасан,
Бу мазгилда, кашмир, нима қиласан?!

Ф. Й. «А.»

КЕЛ-Э - келинлар, яхшиси.

Келе, қалмоқшоҳга борайик, бекорга бу ерда ахмоқ
бўлиб тўпланиб турмайик, ўзимизни гаранг қилмайик,
бориб қалмоқшоҳга билдирайик.

Ф. Й. «А.»

КЕБАНАК – астари кигиз, авраси юнг чўпонлар чакмони.

Бойчиборнинг жиловидан ушлаб, езнасини меҳмон
қила бошлаб, остига шим билан кебанакни тўшаб таш-
лаб, зиёфатга қўйни сўйди.

Ф. Й. «А.»

КЕП – келиб.

Бойбўридан бундай сўзлар кеп эди,
Маслаҳат бер ўн минг уйли қариндош.

Ф. Й. «А.»

КЕРМОҚ - боғламоқ, чандимоқ.

Бойчиборни шундай тортиб бойлади,
Оёғидан ўраб-кериб тайлади.

Ф. Й. «А.»

КЕТИ - охири, сўнггиси.

Ҳориган йўлларда булар қўнади,
Кўкқамишдан кети узилмай боради.

Ф. Й. «А.»

КЕТИ-КЎТИ – қолган қутгани, қолдиғи.

Сенинг бундан бу ёқдаги ейдиганинг ошнинг
кети-кўти бўлади.

Ф.Й. «А.»

КИРДИКОР – иш, юмуш, эл-юрт хизмати.
Соғ-саломат қалмоқ бориб кел энди,
Келиб обод қилгин кирдикорингди.
Ф. Й. «А.»

КИШ – сувсар.
Шул замон кийгизди майин кўйлақди,
Боз бостириб кийди бул киш телпақди.
Ф. Й. «А.»

КИЧИ – 1. Кичик ёшдаги киши. 2. Мартабаси пастроқ бўлган киши.
Улуғ, катта-кичи сендан сўраин,
Қайси юртдан кепти бунда билайин.
Ф. Й. «А.»

КОКИЛ- соч ўрими.
Кокилларинг эшилгандир тол-тол,
Ҳар толига берса етмас дунё мол.
Ф.Й. «А.»

КОРСОН -1. Катта товоқ.
Энди Бойсари семиз қўйларни сўйиб, ўн минг
уйли қўнғирот элининг одамиман деганини жийиб,
шўрвасига тўйиб, гўштини корсонга соп, олдига оп кеп
қўйиб: - Бурунги кунимиз ҳам тузук экан, ишимиз соп
зўрга тушди. Эртан чошка алплар келса, нима жавоб
берамиз? - деб қариндошларга қараб, Бойсари масла-
ҳат сўраб, бир сўз деб турган экан.
Ф. Й. «А.»

2.От анжоми, эгарнинг орқа томони.
Бисмилло, деб солди отнинг устига,
Тилло корсон, қоши олтин эгарни.
Ф. Й. «А.»

КУЁВ ТОВОҚ – тўйда куёвга атаб пиширилган товоқдаги таом.
Янгалар йиғилиб бунда келади,
Бир хил янга «куёв товоқ» қилади,
Танга – тилла товоғига солади,
Ўзбаклар расими шундай бўлади:
Чошка – тушда соп йигитлар келади,
Ҳақимбекдан «куёв улоқ» сўради,
Сўраган одамлар қуруқ қолмади,
Буларга ҳам битта сарка беради,
Вақти хуш бўп булар кетиб боради.
Ф. Й. «А.»

КУЁВ УЛОҚ- тўйда куёв томон келин турган жойдаги киши-ларга атаб берадиган улоқ.

Ўзбаклар расими шундай бўлади:

Чошка – тушда соп йигитлар келади,

Ҳакимбекдан «куёв улоқ» сўради,

Сўраган одамлар қуруқ қолмади,

Буларга ҳам битта сарка беради,

Вақти хуш бўп булар кетиб боради.

Ф. Й. «А.»

КУЛАБАНД - кўл оёғини боғламоқ.

Неча сўзни бу қалмоқлар ўйлади,

Қоражонни қулабанд қип бойлади.

Ф. Й. «А.»

КУМБАЛОВ - бураб, чимчиб олмоқ.

Мен ортингдан кунбалов берсам, кимнинг иши бор.

Енгаси билан қайниси олғи-берги қип ётир дейди, қўяди.

Ф. Й. «А.»

КЎНГИРА-уй ёки ўтовнинг ташқи томондан безак учун қилинган қисми.

Неча вақтлар уста-ю мардикорни ишлатти, кўнгира-ларини пўлатдан сўқдириб, бўсағаларини олтиндан чоптириб, дарвозаларига тилланинг сувини югуртиб, ...устаю мардикорларнинг ҳаммасига жавоб бериб жўнатди.

Ф. Й. «А.»

КЎТАРМА-мақтанчоқ.

Қоражон: -Ов кўтарма, ўзинг билан дўст бўлган эканман,-деди.

Э.Ж. ва П. «А.»

КУННИНГ БУРНИ – қуёшнинг кўтарилиши.

Куннинг бурни билан Қоғотон тоғининг тўқсон дара-сидан тўқсон алп йиғилиб, жам бўлиб, чошкада зин-кайиб,Бойсариникига йиғилиб кеп турибди.

Ф. Й. «А.»

КУЧУК –итнинг боласи. Матнда катта ит маъносида.

Ҳар тарафга кучук тортиб талашди,

Кучуклар олдинда ўртага тушди.

Ф. Й. «А.»

КЎЗ КУЮГИ – қуруқ савлат, қўлидан ҳеч бир нарса келмайди-ган киши маъносида.

Айтган сўзининг паёнини билсангчи,
Кўз куюги, эй, нар-мода ўлсангчи.

Ф. Й. «А.»

КЎКАЙ-юрак, кўнгил.

Шайтон деган бир тараф бор кўкайда,
Мени десанг, юр, отга мин фарзандим.

Э.Ж. ва П. «А.»

КЎКТОШГА МИНМОҚ - тахтга чиқмоқ, юртга эгалик қилмоқ.
Бойбўри Кўктошга минди. Жарчилар ҳар тарафга –
бозорга, қишлоққа «замон-замон, Бойбўрининг замо-
ни», - деб маълум қилди.

Э.Ж. ва П. «А.»

КЎКҚАМИШ - эпик макон.

Кетган ери - Кўкқамишга келади,
Ўз юртим деб вақти хўш бўп қолади.

Ф.Й. «А.»

КЎНАК - қимиз солинадиган идиш.

Хафа қилма, ойим мендай гўччоқти
Чайиб бергин саба билан кўнакти.

Ф. Й. «А.»

КЎНДИРМОҚ - рози қилмоқ, ишонтирмоқ, келишмоқ.
Бу сўзни айтиб, айтганига кўндириб, алдаб-
сўлдаб Барчинойни бул йўрғага миндириб, Барчиной
энасидан бу сўзни эшитиб, иложини тополмай, нои-
лож, ночор бўлиб, элнинг кўчиб бораётганини кўриб,
неча каниз –қизларни ўзига ҳамроҳ қилиб, қирқин ка-
низлари билан ҳар қайсилари ўзларига яраша отла-
рига минди.

Ф.Й. «А.»

КЎНМОҚ - рози бўлмоқ.

Зўрлигини қалмоқ бунга билдириб,
Зўрлик билан айтганига кўндириб.

Ф. Й. «А.»

КЎПИ - кўп одам.

Қўнғирот элнинг шундайғача кўпи бор,
Бойсарининг икки жилдав тўпи бор.

Ф. Й. «А.»

КЎПИК СОЧМОҚ – ғайрати тошмоқ маъносида.

Шу вақтлар Ҳакимбек ўн-тўрт ёшга кирган маст бўлган нордай кўпик сочиб ўтирган, неча махрамлар хизматида турган.

Ф. Й. «А.»

КЎПКАРИ – 1. Улоқ, кўпчилик чавондозлар билан биргаликда ўйналадиган халқ ўйини, томошаси. Катта-катта маросимларда, тўйларда кўпқари берилган. Унда ҳар бир отлиқ ўртага сўйиб ташланган улоқни бир-биридан куч билан тортиб олиб, тезроқ маррага етказиш учун курашишдан иборат от спорти мусобоқаси.

Кунда чиқиб бул кўпқари қилади,
Кунда солим, улоқ бериб туради.

Ф. Й. «А.»

2. Таёқ емоқ, кўпчиликнинг ўртасида қолиб оёқ ости бўлмоқ.

Кўпнинг ўртасига тушиб қоласан,
Меҳнаткашга бир кўпқари бўласан.

Ф. Й. «А.»

КЎППАК - ит, қопқир ит.

Бойсарида тўққиз кўппак бор эди,
Кўппаклари бул айёрни кўради,
Чопиб келиб бул ўртага олади.

Ф. Й. «А.»

КЎРАҒОЙСА - кўриб қолса.

Меникига сен нимага келасан,
Қуллар кўрағойса, тайин ўласан.

Ф. Й. «А.»

КЎРГАНЛИ - кўпни кўрган, обрўли, бой-бадавлат.

Хўп кўрганли бойлар экан. Бул бўлмай, ўзимиз қидириб келсак ҳам шулла қип сийлар экан, эссиз ош қолди, худой олгур ошнинг устида кўнгли қоралик қилди.

Ф. Й. «А.»

КЎРМАСИ - кўрмасдан, ўзини кўрмасдан.

Неча вақтлар кўрмаси шу маслаҳатни қилиб юради.

Ф. Й. «А.»

КЎРСАНА – кўрсангчи.

Қоражонни куёв қилиб олсана,
Муна элга эркин бўлиб юрсана,
Ҳолинг билиб яхши сўзлаб кўрсана.

Ф. Й. «А.»

КЎСАМ – катта, қўйларни етаклаб юрувчи етакчи серка.

Сари кўсам саркалар қўйни бошлар, ёр-ёр,
Қалам қошли янгалар ўлан бошлар ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

КЎСОВ – ўчоқ ва тандирда ўт ёқиш учун ишлатиладиган узун таёқдан бўлган мослама.

Сенинг учун қўйруғима кўсов еб,
Бегижон, умидим сендан шулмиди?

Ф. Й. «А.»

КЎТИ - таги, қолган-қутгани.

Боба келсангиз, яхши келибсиз, ошпазларнинг ичига
боринг, бир қозонга ўт ёққич бўлинг, ошнинг кўтини,
бетини еб, хўп қорнингизни тўйғазиб олинг.

Ф. Й. «А.»

КЎТАРИЛМОҚ-мақтанмоқ, катта гапирмоқ.

Осмондан тушгандай бўлиб келасан,
Англамайсан, кўтарилиб келасан.

Ф.Й. «А.»

КЎТОҲЛИК - калта ўйлик, гуноҳ, айб.

Бу қилган хизматни бийлар кўриб, илгари иззат кўриб
юрган одамлар – бийлар айтди: Бизлар ўн олти уруғ
Қўнғиротнинг бойи ҳам шойи бўлсак, бизлар келсак,
отимизни ушлар эдинглар, остимизга либосни ташлар
эдинглар, бу дафъа биздан нима кўтоҳлик ўтди, бизни
бундай беҳурмат қилдинглар.

Ф.Й. «А.»

КЎШИШ - одат қилмоқ, ружу қўймоқ.

Ҳеч қайсисининг отгани хато кетмас эди, ҳеч бир
қушга омон бермас эди. Мерганликка шундай кўшиш
қилган халқ эди.

Ф. Й. «А.»

КЎҲНА – эски.

Ёруғ чиқиб турган ерга борди. Борса, бир кўҳна мазорат экан.

Ф. Й. «А.»

Л

ЛАНГАР ТАШЛАМОҚ - посанги бўлмоқ, тенг бўлмоқ, тирашмоқ.
Бир-бировин лангар ташлаб турганда,
Тиззасидан пасти ерга киради.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЛАНҚА - иснод, шармисорлик.
Тойчи қалмоқ олиб қўйса ёримни,
Ўзим ўлсам, ланқам қолар ўзбекка.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЛАҲАТ - лаҳад, қабрнинг мурда қўйиладиган ички қисми.
Отам деб орқамда қолгин чироғим,
Олиб бориб қўйиб келгин лаҳатга.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЛИБОС ТАШЛАМОҚ - келган меҳмонга ҳурмат юзасидан
кўрпа солмоқ.
Бийларнинг кўнглини хушламади, отини ушламади,
остига либос ташламади, ош тортди, сузган товоқни
чошламади.

Ф.Й. «А.»

ЛИПА - Иштоннинг юқори қисми.
Кўп чопиб, қўйлақдан ёқа қолибди,
Иштондан липа қолибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЛОВДОН - қизил ипак, қимматбаҳо нафис мато.
Ўн тўрт яшар экан айни камоли,
Бошида пир-пирлар ловдон рўмоли.

Ф.Й. «А.»

ЛОДОН -1. Вояга етмаган ёш бола.
2. Беўй, беўйлов, охиратни ўйламаган, беақл. Достонда иккин-
чи маъносида келган.

Лодон кўнглинг ҳар хаёлга бўласан,
Муна элда ўзинг улуғ турасан,
Ҳар на қилсанг шоҳим ўзинг биласан.

Ф.Й. «А.»

ЛОЗИМ - муносиб, лойиқ.
Барчинни кампир кўриб: “Бизнинг Қоражонга лозим
қиз экан”, - деб ўтирди.

Ф.Й. «А.»

ЛОПИ - ёлгон, мақтаниш, катта гапириш, лоф уриш.
Неча сўзни менга лопи урасан,
Кетгин, қалмоқ, бекор ҳалок бўласан.

Ф.Й. «А.»

ЛОШ –гўшт, ўлик тана.
Ўлганданкай қузғун қўнар лошингга,
Элингга, сен қавм-қариндошингга. 15

Э.Ж. ва П. «А.»

ЛЎК – 1. Туя, буйни узун, бир ўркачли катта, етакчи туя.
Қаторга тиркилган лўк билан норча,
Устига юклаган қирмизи парча.

Ф. Й. «А.»

М

МАЗГИЛ- манзил, яшаш жой.
Бир неча билмас тилини,
Уйлангирмоқчини улини
Кўрсам дейди, йўл тортади,
Мусофир бой мазгилини.

Ф. Й. «А.»

МАЙЛИС - 1. Маърака, йиғин, тўй.
Бойлар: “Мазмуни бу одамлар бизнинг
келганимиздан беҳабар қолди,” - деб отини ўзи
бойлаб, маърака-майлисга келиб ўтира берди.

Ф.Й. «А.»

2. Маъюс, ғамгинлик.
Оҳ тортса танидан қурийдидармон,
Эсига олса кўнгли майлис, паришон.

Ф.Й. «А.»

МАЙНА-мия, фикр, хаёл.
Бари гап майнага йиғилиб келади,
Асл тулпор бунда пайдо бўлади.

Ф.Й. «А.»

МАРОЛ - кийик.
Йилқичинда ўзи келган синлидир,
Тўбишқон туёқли, марол беллидир.

Ф. Й. «А.»

МАҲМАДОНА –кўп гапирадиган, бироқ бу ўринда бошлиқ маъносида.

Бир ерда тўқсон қўра қўй ёйилиб ётибди. Бу тўқсон қўра қўй Бойсарининг қўйи эди, тўқсон қўра қўйнинг чўпонининг махмаданасини Кайқубод кал дер эди.

Ф. Й. «А.»

МАҲРАМ - хизматкор, хос одам.

Бойсарига боринглар бир чичқоқ улоқни закот деб менга берсин, закот ўрнига ўтарда, Бойсари бахил бўлиб, бахилликка чиқиб кетмасин, - деб ўн тўрт маҳрамини буюрди.

Ф. Й. «А.»

МАҲТАЛ - кутиб қолмоқ.

Қимиз сўраб маҳтал бўлди зўрабор,
Элибойда қимиз деган кўп бўлар.

Ф. Й. «А.»

МАШАТ ЎСМА- ўсманинг бир тури. Эзилган, ушатилган ўсма.

Машат ўсма хўп ярашар қошима,
Бегижон чиқмадинг қордай тўшима.

Ф. Й. «А.»

МЕГАЖИН-чўчқанинг урғочиси. Кўчма маънода ҳақоратлаш.

Сен, мегажин, ёш вақтингдан ўр бўлдинг,
Кетгин энди, ўладиган шўр бўлдинг.

Ф.Й.«А.»

МЕНГЗАМОҚ-ўхшатмоқ.

Панжаси узун қўлингди,
Мен бировларга менгзадим.

Ф. Й. «А.»

МЕЪРОЖИ - сараси, яхшиси, баланди.

Қизингнинг бошида таралган чочи,
Қоражон ҳам йигитларнинг меърожи.

Ф. Й. «А.»

МЕҲТАР-теридан қилинган сув идиш.

Меҳтарига сув олиб,
Чақмоғига қув олиб.

Э.Ж. ва П. «А.»

МИЛЛАДОР-миннатдор, рози, мамнун.
Ахирида шундай бўлиб ўлади,
Милладор бўп энди арза беради.

Ф.Й. «А.»

МИННАТ ҚИЛМОҚ-юзига солмоқ, ноўрин мақтанмоқ.
Сен эшитгин Бойсарининг тилини,
Акам бизга миннат қилди улини.

Ф.Й. «А.»

МИНИ ЙЎҚ- айби, камчилиги йўқ.
Мен биламан илдамликда мини йўқ,
Қимтиса ўтади осмонда қушдан.

Ф.Й. «А.»

МИЁН ХАТАНАМОЙ - эси оғиб қолмоқ.
Бу сўзни энасидан эшитиб: - Енга, сиз миён хатанамой
бўп қолибсиз. Алпомиш келса, Алпомиш бўп келар эди-
да - наинки Қултой бўп келса, - деди.

Ф.Й. «А.»

МИРЗА - котиб, хат битувчи.
Тўқсон тўқайда йилқи бор,
Айланиб барини тўплар,
Хўп бир тўплаб санаб кўрар,
Хатлаб ўтказди мирзолар,
Қалмоқшоҳга тобе қилар.

Ф.Й. «А.»

МИРҒАЗАБ – ўлимга ҳукм этилганларни олиб келишга юбор-
лиадиган аскар, жаллод. Маҳбус ва бандиларни жазолайди-
ган, калтаклаб тергов қиладиган зиндон назоратчиси.

Мирғазаб, жаллодлар бунда келинглар,
Бунда турмай Чилбир чўлга боринглар.

Ф.Й. «А.»

МИЯ-ўсимлик турларидан бири.
Ҳаво ёғса чиқар ернинг мияси,
Карвонни ҳоритар йўлнинг қияси.

Ф.Й.«А.»

МОЗОРОТ - қабристон, мозор.
Вақт-бевақт киши бир мозоротнинг қабатидан
ўтса, чап оёғини ўзанидан чиқариб, мозордаги одам-
ларнинг ҳақиға дуо қилиб ўтса , бул ҳам сахий...

Ф.Й. «А.»

МОЛ- тўрт оёқли ҳайвон. Матнда от маъносида.

Қоражон отнинг жиловини тортди: «Бу ёмонлағурга бир бало бўпти, асли ёмон мол экан, менинг ишимни ўсал қипти, шуни ҳам мол деб миниб келибди».

Ф.Й. «А.»

МОШО-тепки.

Мошо босса, зинглаб чиққан ўқ эди,
Алпомишнинг икки кўзи кўк эди.

Э.Ж. ва П. «А.»

МОЯ – 1. Туянинг урғочиси.

2. Кўчма маънода ёр, аёл маъносида.

Оти Алпомиш ёрим бордир,
Элда зўраборим бордир
Қатордаги норим бордир...

деб ўзбакнинг қизи ҳар сўзининг ўралида айтади, лекин бунинг норининг бори ҳам рост, элдаги зўрининг бори ҳам рост, бунинг мояси шундай, нори ким қандай.

Ф. Й. «А.»

МОЯНА - маош, хизмат ҳаққи.

Ул алплар қанлай алп: ёйандоз, мерган алп, ҳар қайсиси тўқсон ботмон темирдан совут кийган, ҳар кунига тўқсон ширбознинг этини таътил қилган, бош-бошига ҳар қайсиси подшоҳликдан ҳар ойда беш юз сўм мояна олган, хўб бирламчи зўр полвондир.

Ф. Й. «А.»

МОҲИ – моҳ, ой юзли.

Болам, сенинг ёринг бир моҳи дилбар,
Жамоллари анинг ойга баробар.

Ф. Й. «А.»

МУЗОФОТ – ҳудуд, вилоят, чегара маъносида.

Бундан кетганча, қўнғирот музофотидан ўтганча, қалмоқ вилоятига етканча, ё бир ўтинчига, ё бир подачига, ё чўлда юрган чўпонга “биз Барчиннинг чопари бўлар эдик” - деб оғзингдан чиқарсанг, одам буюраман, кейинингдан қувиб етади, бошингга қамчи чотади...”.

Ф. Й. «А.»

МУЛОЙИМ- юмшоқ, майин.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан, ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

Ф. Й. «А.»

МУНА - Манави, мана шу, ушбу.

Муна элда сиғинди бўп тўраман,
Ўз акамга қандай закот бераман.

Ф. Й. «А.»

МУНГЛУҚ –1. Мунгли, фамили.

2. Заифа, аёл. Достонда иккинчи маъносида келган.

Мунглуқ дема, мен кесарман бошингни,
Сулатай, душманлар, гавда-лошингни.

Ф. Й. «А.»

МУНДАЙ - бундай, бунақанги.

Мундай кунда менга ўлим лозимди(р)
Мол етмаса берай Барчин қизимди.

Ф. Й. «А.»

МУНГАЙМОҚ – чорасиз, зор қақшаб.

Гулни кўрса маст бўп сайрар булбуллар,
Мунгайиб йиғлайди мендай гажакдор.

Ф. Й. «А.»

МУРОДТЕПА – Баланд тепалик, эпик макон. Тоғ, тепалик муқаддас ҳисобланган. Унга чиқиш муроднинг ҳосил бўлиши деб тушунилган.

Чилбир чўлида Муродтепа деган тепаси бор эди, хад-дили баланд тепа эди.

Ф. Й. «А.»

МУРТИ – мўйлови.

Муртини бураб, узангига оёғини тираб, бахмал уйга қараб, Бойсарини сўраб, бир сўз айтиб турган экан.

Ф. Й. «А.»

МУСТАР - ғамгин, қайғули, муҳтож.

Қалмоқлар қўлида мустар бўлибди,
Мендай муштипарга хабар қилибди.

Ф. Й. «А.»

МУШТИПАР – 1. Бечора, ожиз.

2. Аёл, заифа маъносида.

Бой отамман бий бобома не бўлди,
Насиҳат қилмабсан, эна, муштипар.

Ф. Й. «А.»

МУҒУМ – қув, айёр маъносида.

Сен тилингни тортиб сўйла бу замон,
Ўзбак муғум, армон билан ўласан.

Ф. Й. «А.»

МУҒОЙМОҚ - мунғаймоқ, мунглиқ, қайғули маъносида.

Икковмиз чўлларда ғариб, Ёдгоржон,
Икковмиз бирдай бўлиб муғойиб.

Ф. Й. «А.»

МЎЛ - кўп, ҳисобсиз.

То ўлганча сўйлаб қолган тил бўлсин,
Узунли-қисқали тўнинг мўл бўлсин,
Ҳар кимсага фарзанд берса, ул бўлсин,
Қаватингда тўққиз кампир энажон,
Ўнта бўлиб, эна сенга йўл бўлсин.

Ф. Й. «А.»

МЎРИ - тутин чиқадиған туйнук, ўчоқ атрофи.

Бийлар чечиниб дирдай – қирдай бўп, кўрпага кириб
кетди; бойбичалар уни –буни эласлаб, иш қилиб учоқ-
нинг мўрисида айланиб тўрибди.

Ф. Й. «А.»

Н

НАВОДА - мабода, агарда.

Навода қалмоқдан биров кўради,
Билса, Қалмоқшоҳга хабар беради.

Ф. Й. «А.»

НАЗА ҚИЛМОҚ - ҳафа, изза қилмоқ.

Мен биламан Бойсарининг қизисан,
Қимиз бермай, кўнглим наза қиласан.

Ф. Й. «А.»

НАЗАРКАРДА-назар тушган, яъни оллонинг, ҳомий пирларнинг назари тушган маъносида.

Кўринг назаркарда тарлон бияни,
Бойчиборни етти марта айланди.

Ф.Й.«А.»

НАЗЛИНГГА - наздингда, фаҳмингча.

Қилганинг назлингга ишдай бўлами,
Сен мол олсанг, ўлганнинг хуни тўлами?!

Ф. Й. «А.»

НАР МОДА- на аёл, на эркак, хезалак. Қўлидан ҳеч бир иш келмаслик.

Нар-мода ишини бунда қилмагин,
Бу ишдан беҳабар бўлиб тўрмагин.

Ф. Й. «А.»

НАРБАС – чиройли, нарғиз.

Гуноҳкорсан, эшит айтган сўзимни,
Ўйдираман сенинг нарбас кўзингни.

Ф. Й. «А.»

НАРЗИ-НИЁЗ - ҳадя.

Биз ҳам борсак, нарзи-ниёзимизни берсак, Шоҳимардон пирнинг равзасини тунаб, биз ҳам бир фарзанд тилаб қилиб кўрсак.

Ф.Й. «А.»

НАРКАС – нарғиз.

Сенга етгай аканг сўзи
Чўлларда тўрт наркас кўзи.

Ф. Й. «А.»

НАЪМА - куй.

Сурхайилга ҳамроҳ бўлиб,
Бир нечаси наъма чалиб,
Шундай бўлиб борар қизлар.

Ф. Й. «А.»

НАЪМА-СИМА -ўйин, мазах қилмоқ, менсимаслик.

Бекнинг сўзин наъма-сима қилади,
Бек Ултонтоз билса, «Қултой» ўлади.

Ф.Й.«А.»

НАШАЛАШМОҚ-кайф қилмоқ, боши айланмоқ.
Ета соп Қоражон носвой сўради,
Икковлари нашалашиб қолади.

Ф.Й.«А.»

НАФ – фойда.

Сенинг нафинг алплар қилган, билмайсан,
Агар алплар олағойса қизингни,
Зўр қилади бу элатга ўзингни.

Ф. Й. «А.»

НАША - кайф, хаёл, ҳуш.

Меҳмон бўлиб бирор гузарим тушди,
Итинг кўп талади, кўп нашам учди.

Ф. Й. «А.»

НАҲ УРМОҚ - 1. Камситмоқ. 2. Ёлғон тўқимоқ.

Достонда иккинчи маъносида.
Сен менга наҳ уриб, лопи урасан,
Жуда ҳам акангни номард биласан.

Ф. Й. «А.»

НАҲОР - 1. Эрталабки, тонг пайти. 2. Эрталабки нонушта.

Достонда иккинчи маъносида.
Қаҳрланса тошни ёрар қаҳари,
Тўқсон норнинг гўшти бўлмас наҳори.

Ф. Й. «А.»

НЕСИ- нимаси.

Мундайғаччоқ аҳмоқ бўлгани неси,
Богонаги сўзимни айтманг тўрама.

Ф.Й. «А.»

НИМИШ - нима иш, нима ҳам, қандай чора маъносида.

Олис деб қайтмагин бундай йўлидан,
Нимиш келсин мунглиқ чечанг қўлидан.

Ф. Й. «А.»

НИМКУШТА - гаранг, боши айланмоқ.

Эргаштириб борар эдим, кўп таёқ еб каллам
гувуллаб қолибди, кўп таёқ еб нимкушта бўлибман.

Ф. Й. «А.»

НИШОН -1.Битта, намуна.

Одамларинг қилиб қайғу зулмни,
Нишон қўймай олди барча молимни.

Ф. Й. «А.»

2. Мўлжалга олинган жой ёки нарса.
Нишонани ўрган шундай тўради(р)
Бекнинг ёйи энди омон қолади.

Ф.Й. «А.»

НОВ – янги, узун.

Ўрга тортиб ёйилар қўйинг, Бодом ёр-ёр,
Нов теракдай улашган, бўйинг, Бодом ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

НОМДОР - улуғ, мартабали.

Бу сўзларни айтган Бойсари номдор,
Гуноҳимни маълум қилгин, жаллодлар!

Ф. Й. «А.»

НОР – 1. Икки ўркакчи эркак туя.

Етти марта бу қора нор айланиб,
Бўзлаб қилди бек Ҳакимни зиёрат.

Ф.Й. «А.»

2. Мол-мулк.

Мен берайин қатор-қатор норимни,
Нор устига юклаб берай заримни.

Ф. Й. «А.»

НОР КЕСАР - ўткир, кесгир қилич маъносида.

Худо дейик, яратганга жилайик,
Нор кесар олмосни белга чалайик.

Ф. Й. «А.»

НОСОҚ - носоғ, гуноҳкор, ақли кам, ақли ноқисга маъносида.

Меҳмон бўлдим сенгайғачоғ носоққа
Пут кўтардинг ислондаги...

Олтойчалик йўлдан куёв бўлами
Шундан қелиб, сенинг қизинг олами?!

Ф.Й.«А.»

НЎКАР - навкар, шериги, ҳамроҳи.

Бойбаччалар бекнинг гирдин олади,
Куёв нўкар бўлиб, бунда туради.

Ф. Й. «А.»

О

ОБГОР - ёмон аҳволда қолмоқ, сарсон-саргардон бўлмоқ, қийинчиликлар кўрмоқ.

Сен қўрққан сўнг айтганини қиласан
Бекор сен ўзингни обгор қиласан.

Ф. Й. «А.»

ОБДОЛ – чигиртка. Обдол талагандай -чигиртка талагандай.
Ўн беш кунлик йўлдаги майсани обдол талагандай,
илон ялагандай қилиб, чангини чиқариб, олди ернинг
ўтини еб келаяпти.

Ф. Й. «А.»

ОБЛО – Оллоҳ, Худо.
Обло менинг ақли-ҳушим олибди,
Шум фалак бошимга савдо солибди.

Ф. Й. «А.»

ОВМОҚ - оғмоқ.
Нечов отдан овиб қолди,
Жазосини товиб қолди.

Ф. Й. «А.»

ОВИР – оғир.
Ёмон одам мудом қилар ғовурди,
Лоф айтганга ботмондан ҳам овирдир.

Ф. Й. «А.»

ОВЛОҚ-хилват, кимсасиз, чекка жой.
Ўн минг уйли Қўнғиротдан чиқариб, Барчиннинг ўто-
вини ҳу, анадай овлоқ тепанинг бошига тикиб қўйди.

Ф. Й. «А.»

ОВСАР- от ёки туяларнинг бошига кийдириладиган жуган,
нўхта.
Нор моянг юрибди Чилбир дашида,
Минг беш юз тиллалик оvsар бошида.

Ф. Й. «А.»

ОДА –адо, тугаган, узилган, тамом бўлган.
Шунда ҳам бу Бойсин элининг бойларининг мол, қўйла-
ри ҳали ҳам Кўкқамишдан чиқиб келаётир. Бир ёғи
қалмоққа етди, кети ҳали ҳам Кўкқамиш кўлидан чи-
қиб ода бўлган эмас

Ф. Й. «А.»

ОДАМ БОРИ - Бор одами, жами одами.
Шунда катта –кичиклар келиб, бийларнинг оғзидан тўй
қиламиз, деганини эшитиб, тўйнинг абобларини туза-
тиб, қанча сўқини моллар сўйиб, ош-паловларни дам-
лаб, фуқаро, бева-бечоралар тўйиб, шу ажносада ўн олти
уруғ қўнғиротнинг одам бори тўйни қилиб, ҳаммалари
жам бўлиб, қирқ кеча-ю, қирқ кундуз тўй бериб ётди.

Ф. Й. «А.»

ОЗГИНТОЙ - бир оз, озгина.

Бойбўрининг Бодом чўридан бўлган Ултонтоз деган ўгли бор эди. Алпомиш бор вақтида чўридан бўлган бола деб ҳеч ким писанд қилиб гапирмас эди. Хизматкор қуллар қаторида юрар эди. Бир озгинтой йилқи боққанига катталиқ қилиб турар эди.

Ф.Й. «А.»

ОЙ- 1. ой, вақт маъносида.

Ойдан ой, кундан кун ўтиб, тўққиз ой, тўққиз кун, тўққиз соат орадан ўтиб қолди.

Ф.Й. «А.»

2. Кўчма маънода гўзал.

Ой Барчиним, ёр- ёр,
Гул Барчиним ёр-ёр.

Ф.Й. «А.»

ОЙИМ - 1. Бадавлат, мартабали кишиларнинг аёли.

2. Қиз ёхуд аёлларга ҳурмат ва эркалаш маъносида айтилади.

Сен йиқилиб, қолмас ойим қарори,
Ё асар қилдими дев билан пари.

Ф. Й. «А.»

ОЙНА КЎЛ - эпик кўл.

Ойна кўлни ёқолади
Қоражон бекдай айдаҳор.

Ф. Й. «А.»

ОЙНАС-ажнос, тахлит, йўсин, ҳолат.

Шу ойнасда «Қултой» қичаб боради,
Неча қирдан нари хотинлар қолади.

Ф.Й.«А.»

ОЛА ТОҒ - эпик тоғ.

Неча тоғдан турмай ўтди,
Ола деган тоғдан ўтди.

Ф. Й. «А.»

ОЛАЧА – йўл – йўл, олачипор от.

Бу сўзни эшитиб, Кўкалдош алп айтди: Ўзбекнинг қизининг кўнгли менда, пойга бўлса, ўзиб олмоқ Кўкдўноннинг тани; кураш бўлса, тўқсон алпнинг бирини қўймасдан йиқмоқ фақирнинг тани; ёй тортишганда ҳам менинг ёйим синмай қолади; минг қадамдан танга – пулни депти, беш юз қадимдан танга – пулни ураман, минг қадамга борган сўнг, чоғлаб қўйиб юбораман, бу ёгини

мужмалтоб қилиб оламан. Сен бу остингдаги олачани қаёқдан олдинг? - деди.

Ф. Й. «А.»

ОЛАПОЧА – олапойча.

Пойгага қўшиладиган отдан қалмоқларнинг подшосидан ҳам уч от келди: бири олапocha тўриқ от, бири шапақ от, бирови ўн бир минг тангага олган саман от.

Ф. Й. «А.»

ОЛА ҲАҚҚА - ола ҳакка, қуш номи.

Йлгари Алпомишнинг бор вақтида қовун қўриб, қўчқор боқиб, ҳар ерда ухлаб қолиб, тилини олаҳаққа чўқиб, соқовтоб бўлиб қолган эди.

Ф. Й. «А.»

ОЛАҚАРОҚ – отнинг тери бирдан совиб юролмай, қотиб қолишидан келиб чиқадиган касаллик.

Қизиб келиб энди қаерда турса,
Турган ерда олақароқ бўлади.

Ф. Й. «А.»

ОЛСАНА – олсангчи.

Қоражонни куёв қилиб олсана,
Муна элга эркин бўлиб юрсана.

Ф. Й. «А.»

ОЛЧИ -1. Ошиқ ўйинида устун, юқорида бўлмоқ, ютуққа эга бўлмоқ.

2. Олчи бўлмоқ – кўчма маънода интим муносабат.

Ўйнаб-кулиб юрсак сайли чорвоққа,
Гоҳи олчи бўлсак, гоҳларда чикка.

Ф. Й. «А.»

ОНГ ҚИЛМОҚ-насия қилмоқ, пайсалга солмоқ, алдамоқ.

Қайқубод: Отангдан ҳамма вақт ҳақимни оламан, сендан ҳақимни олайин деб ўрдангга борсам, босқинчилик қилиб келдинг деб мени ўлгунча ўрсанг, саркани ҳақини ҳам онг қилсанг, нақд бермасанг қўштирмайман,- деди.

Ф.Й. «А.»

ОНГНИБ - пойлаб, яширин, махфий.

Ўзбеклар мазгили қандай, кўрайин,
Яхши-ёмонини онгниб билайин,
Рухсат берсанг, мен ҳам турмай борайин.

Ф. Й. «А.»

ОНСОТ - осон, енгил.

Қалмоқ, эшит энди сўйлаган тилни,
Эгам онсот қилгай бунда мушкулни
Билсанг, отам қўяберган қулунни.

Ф. Й. «А.»

ОРАГА ТУШМОҚ - Воситачилик қилмоқ. Биров учун
сўрамоқ.

Худонинг яратган шери мен бўлсам, бир кам қирқ кун-
дан бери оёғим билан туриб, сизлар учун орага тушиб,
яратган худодан фарзанд тилайман.

Ф. Й. «А.»

ОРАЛАМОҚ - кирмоқ, кезмоқ, юрмоқ, айланмоқ.

Эна, қайтгин, борма Чилбир чўлига,
Оралама ўзбекларнинг элига,
Эна, сен ҳам қайтгин келган йўлингга.

Ф. Й. «А.»

ОРАЧАР – ажрим қиладиган, ажратиб қўядиган.

Битта-битта бўп кетамиз, иккита-иккита бўп
кетсак, ора-очар қиладиган одам йўқ. Зўри кам зўрни
бўғиб ўлдириб қўяди.

Ф. Й. «А.»

ОРО-ТОРО - аро бермоқ, зеб бермоқ.

Соп подшоликдан ароқ-шароқ, беҳуш дориларни гам-
лаб қўйибди, ўзига оро-торо бериб, бул мазгилда юриб-
ди.

Ф. Й. «А.»

ОРҚАДА ҚОЛМОҚ - яшамоқ, узоқ умр кўрмоқ маъносида.

Отам деб орқамда қолгин чироғим,
Олиб бориб қўйиб келгин лаҳатга.

Э.Ж. ва П. «А.»

ОРҚАВОРОН - орқаварот, бошқаларнинг гап-сўзларидан.

Орқаварон эшитиб, шу мусофир бойларда бир қиз бор
эмиш, деб булар ҳам ўзавонда маслаҳат қилади: гоҳ
бири олмоқчи бўлади, гоҳ ҳаммаси ўртага олиб хотин-
ли бўп қолмоқчи бўлади.

ОРҚАВАРОТ – қ. орқаворон.

ОСИ – осий.

Ундай десанг, эна, кўнглим қолади,
Худога урдириб, оси бўлади.

Ф. Й. «А.»

ОТАНМОҚ-атанмоқ, ном қозонмоқ.

Олти ёшда эр отанган,
Йигирмада Шер отанган. 133

Э.Ж. ва П. «А.»

ОТ ТОРТМОҚ-отланмоқ, отни чоптирмоқ, отда йўлга, сафарга
чиқмоқ.

...Бир кам тўқсон алп: -От торт, -деди. Кўлга қараб
овга чиқиб кетди.

Ф.Й. «А.»

ОТ ҚОҚМОҚ-отда юриб, чарчамоқ, хормоқ.

От қоқиб, йўл юриб борган одам, чилтанлар суҳбати-
да ўтириб-ўтириб уйку олиб кетди.

Ф.Й. «А.»

ОТИНИ КЎТАРМОҚ- исмини олмоқ, ном чиқармоқ.

Охири Алпомиш алп бўлиб, тўқсон алпнинг бири
бўлиб, санага ўтиб, алплик отини кўтариб, етти ёшида
Алпомиш от қўйилди.

Ф.Й. «А.»

ОТИНИ УШЛАМОҚ-отда келган меҳмоннинг отини ушлаб,
унинг ҳурматини жойига қўймоқ.

Бийлар ҳам тўйга келди. Тўйдаги катталар илгарги-
дай иззат қилиб, қадимгидай отини ушламади.

Ф.Й. «А.»

ОЧ БУЙР- тана азоларидан бири, оч биқин.

Бандасининг сири ҳаққа аёндир,
Бойбўрибий оч буйруни суянди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ОЧУВ-аччиқ, ғазаб.

Очув билан элатингдан кетарсан,
Кулочўлда доим қонни ютрасан.

Э.Ж. ва П. «А.»

ОША - 1. Ҳаддан ортиқ, кўп, жуда.

Бу бойлардан оша жабр кўрибди,
Чувуллашиб ҳамма арз қип турипти.

Ф.Й. «А.»

2. Оша - ўзга, бегона, узоқдаги.

Оша элга ошган тортар хўрликни,
Бек Алпомиш қилар бугун эрликни.

Ф.Й. «А.»

ОШИМА – 1. Ошимга, овқатимга. 2. Кўчма маънода ҳаётимга, турмушимга.

Қаба-фалак оғу қўшди ошима,
Ҳайдаб бориб етма менинг бошима.

Ф. Й. «А.»

ОҚ ЮЗЛИ ОБРЎЛИ БЎЛМОҚ-юзи ёруғ бўлмоқ, уятга қолишдан, шармандалиқдан қутулмоқ.

Ўн чопар Ҳақимбекни кўриб, «Оқ юзли обрўли бўлдик», -деб отдан тушиб, таъзим қилди.

Ф.Й.«А.»

ОҚСОҚОЛ- 1.Катта ёшли, оқсоқолли киши. 2. Элнинг ҳурматли кишиси.

Қўнғирот элининг катта-кичик бийларини, оқсоқол, арбобларини йиғдириб, тўй қиламиз, деб маслаҳат қилди.

Ф. Й. «А.»

ОҚСУВ - эпик макон.

Беклар элга келаяпти,
Булар сувлаб бораяпти,
Оқсувга беклар етди.

Ф. Й. «А.»

ОҒЗИГА ОДАМ КИРИБ КЕТМОҚ – еб тўймас, очкўзлик қилмоқ.

Ўзинг ўлсанг, молингга ҳар меросхўр чиқади,
оғзига одам кириб кетади.

Ф. Й. «А.»

П

ПАЙГА БЕТ- уй, ўтовнинг пастки, қарама-қарши томони.

Бу сўзни эшитиб, ўн олти уруғ Қўнғирот элида пайга бетдан туриб, чапинтоб бойбаччаси айтди: -Эй, Бойбўри билан Бойсари! Бул тўй ўғиллининг ўғлидан қайтади, қизлининг қизидан қайтади, сенинг нимангдан қайтади.

Ф. Й. «А.»

ПАКИ-кичкина ўткир пичоқча.

Мен сени ўлдириб сўяман, қамчи билан қулоғингга эн соламан, -деб қўлига пакисини олди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ПАНАЛАМОҚ - яширинмоқ, бекинмоқ.
Сен паналаб қоронғида юрмагил,
Куёвман деб сен уялиб турмагин.

Ф. Й. «А.»

ПАРАНГИ - фаранги, тоза кийим.
Тоғларда бордир заранги,
Эгнида бордир паранги.

Ф. Й. «А.»

ПАРАҚҚОС БОЙЛАМОҚ – қуш каби қанот чиқармоқ, қанот бойламоқ, учишга шайланмоқ.

Чопарлар келиб кетгандан кейин табладаги от сағрини тошиб, ёли қулоғидан ошиб, юлдузни кўзлаб, параққос бойлаб ўйнай берди.

Ф. Й. «А.»

ПАРЧА - ипак мато, ёпинчиқ.
Қаторга тиркилган лўк билан норча,
Устига юклаган қирмизи парча.

Ф. Й. «А.»

ПАРЧИН – Тўшов, кишан.
Отамнинг қўлида бир от турибди,
Оёғига темир парчин урибди.

Ф. Й. «А.»

ПАРҚИН-отнинг қўлтиғи, афсонавий тулпор қаноти.
Парқинидан кўпик сочиб,
Остидаги зап маст отлар.

Ф.Й. «А.»

ПАРҚУВ – нафис, ипак мато.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан, ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

Ф. Й. «А.»

ПАСМАН – паст, пастлик билан.

Ҳеч ким билмасинда, пасман юринг, - деб
Насиб этса, бийнинг қизин олинг, деб.

Ф. Й. «А.»

ПАСҚАМ – пастлик.

Ҳар қайси ҳар ёққа қочиб боради,
Бошин олиб борар кўзини ёшлаб,
Қочиб бораётир пасқамга ташлаб.

Ф. Й. «А.»

ПЕС-1. касаллик. 2. Кўчма маънода ёмон, бўлмағур. Мисолда иккинчи маъносида.

Чибордай бу жайрағур отингни,
Човқар эмас, бу сағаннинг пес экан.

Э.Ж. ва П. «А.»

ПИСАНДИ - ҳисобида, қарамоғида.

Подшолик айлади ҳамма зарини,
Хатлаб олди писандида борини.

ПИЧЧИ-озгина, бир оз, жиндай.

Пиччи чиндан дўстлик қилмайди,
Жовриним ерга етмайди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ПОЁМ - ниҳояси, охири.

Бу сўзларни шоҳга маълум қилади
Айтган сўзин поёмини билади.

Ф. Й. «А.»

ПОК БЎЛМАСА –(пак) сал, бир оз бўлмаса.

Барчин ҳам канизларига кулиб ўтирибди: - Бий бобомнинг ўғли тушимга кирибди, икковимиз бир ерда ўтирибмиз, пок бўлмаса, ит йиқилиш бўлайик, деб қоппиз, анча гаплашибмиз, - деб вақти хуш бўп ўтирибди.

Ф. Й. «А.»

ПОНЗА - қимматбаҳо ипак рўмол.

Яқин кел менинг қошима,
Понза рўмолим бошима.
Қўл узатгин оқ тўшима.

Ф. Й. «А.»

ПОРА-ПОРА- парчаланмоқ, бўлинмоқ, ботмоқ маъносида.

Кун пора-пора бўлган вақтда,
Бек Ҳаким етиб борибди.

Ф.Й. «А.»

ПОРТ - ўзига қўярга жой тополмаслик, хурсанд бўлмоқ, гирди-капалак бўлмоқ.

Келинчак ҳам элакни олиб келаётир эди,
Қултойни кўриб қолди: - Ҳа, қайтинг, бобо, - деб порт бўлиб қолди. Ф. Й. «А.»

ПОЯНАК - от абзалларини безаш учун тилла ёки кумушдан тайёрланган қимматбаҳо буюм.

Тилла поянак урилган,
Узангиларга ширқиллаб.

Ф.Й. «А.»

ПУТОҒИ –бўтоғи, новдаси.

Оқ чангалнинг тубига сийиб келсанг, ёр-ёр,
Оқ чангалнинг путоғи қичувини қондирама, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ПЎТА– белга айлангириб боғланадиган қимматбаҳо узун белбоғ.

Белингга бойлабсан заррин пўтангди,
Худойим кечиргай қилган хатонгни,
Хафа қилиб кетма мендай отангди
Хабар бергин, кўзим, қайда борасан?

Ф. Й. «А.»

Р

РАВЗА –1. Жаннат, боғу-бўстон. 2. Азиз авлиё ёки улуғ кишиларнинг қабри. Мисолда иккинчи маъносида келган.

Бойбўри айтди: -Шу ердан Шоҳимардон пирнинг равзаси уч кунчалик йўл келар экан, ҳар ким бориб тунар экан: давлат талаб давлат тилар экан, фарзанд талаб фарзанд тилар экан, охират талаб имон тилар экан, қирқ кун тунаган киши муродга етиб қайтар экан.

Ф.Й. «А.»

РАВОН - равона, йўлга тушди.

Ой Қалдирғоч энди юриб,
Канизларман равон бўлди.

Ф.Й. «А.»

РАВОЧ - ўсимлик, кўкат.

Бунинг олдига рўпара бўлсак, равочдай қип
бизни ҳам кемириб ет кетса ажаб эмас.

Ф. Й. «А.»

РАСИМИ -қ.Расми.

Элингнинг расими шундай бўлама,
Мусофирни кўрса бойлаб урама?!

Ф. Й. «А.»

РАСМИ – урф-одат.

Расми қаъданг менга маълум қилсангчи,
Нима деб амр этсанг ани берайин.

Ф. Й. «А.»

РОЙИШ - аниқ, равшан кўриниш.

Тепанинг бошида қараб туради
Отлар ройиш бўп кўриниб қолади.

Ф.Й. «А.»

РОМ- фол. Ром урмоқ-фол очмоқ.

Лоилоҳо, валақуввато, иллоҳ, биллоҳи, алиул азим,
суф-куф,- деб ўзига ром урди.

Э.Ж. ва П. «А.»

РЎМОЛ ЎРАМОҚ- мифологик тасаввурга кўра бошга эгалик қилиш, ўша инсоннинг руҳига эгалик қилиш билан баробар ҳисобланган. Қизларга рўмол ўраш уни бирон кишига аташ-тиришдан нишона. Одатда келин бўладиган қизларга бўлғуси куёв томонидан бирортаси рўмол ўратилган.

Боши бўшми дейин сендан сўрайин,
Келин қилиб, бирор рўмол ўрайин.

Ф.Й. «А.»

РЎПАРА – (рўпарўй) тўғри устига, кетма-кет, тобора маъносида.

Бу бойлар ётган элибой, экинни билмайди. Бу бойлар бу экинни кўриб:“қалмоқларнинг ерлари қўнғирсалқин бўлар экан”, - деб шу майсаларга, экинларнинг устига Туркистондан ошган молларни рўпара ёғдириб бошқариб, экинларни едириб юбора берди.

Ф. Й. «А.»

РЎПАРАЙ – қ. Табора.

Рўпарай хотинлар кейин қолади,
«Қултой» шундай хўп халлослаб юради.

Ф.Й. «А.»

С

САБА - қимиз солинадиган идиш.

Ҳафа қилма, ойим мендай ғўччоқти,
Чайиб бергин саба билан кўнакти.

Ф. Й. «А.»

САБИЛ – 1. Эгасиз.

Бий оғамдан кўрдим қаттиқ зулми,
Сабил қилиб кетай Бойсин элимни.

Ф. Й. «А.»

2. Аттанг маъносида.

Бийнинг қизи маҳтал бўлди,
Кўнглингиз кимдан қолди,
Боқолмай юрдик сабилди,
Хон тўрам, сизга не бўлди?!

Ф. Й. «А.»

САВА-қ. Саба.

САВАШ - жангу жадал.

Кечани мунаввар қилар тўлин ой,
Савашли кун тортилади парла ёй.

Ф. Й. «А.»

САВР – ўн икки буржнинг бири, Ҳамал ва Жавзо буржлари ўрта-
сида жойлашган. Савр шамсия йил ҳисоби бўйича иккинчи ой-
нинг арабча номи (22 апрель –21 май даврига тўғри келади).

Қишман ёз ўртаси ҳишшай саврди(р),
Ёмон одам мудом қилар ғовурди.

Ф. Й. «А.»

САДОҒ – камоннинг ўқи турадиган мослама.

Остингда ирғийди бу арғумоғинг,
Эгарнинг қошида олтин садоғинг.

Ф. Й. «А.»

САЗО - садо, овоз, гап, товуш.

Шу турган халойиқдан ҳеч бир сазо чиқмади.

Ф. Й. «А.»

САЙЛ - томоша, сайр.

Қайси элга борсанг, бирга юрамиз,
Жаҳонни сайл этиб, ўйнаб куламиз.

Ф.Й. «А.»

САЛТИ - дангали, лўндаси, очиги.

Кўнглингга оғир олма сендайин дилбар,
Сенга айтган гапнинг салти шу бўлар.

Ф. Й. «А.»

САНА-саноқ, қатор, ҳисоб.

Охири Алпомиш алп бўлиб, тўқсон алпнинг бири бўлиб санага ўтиб, алплик отини кўтариб, етти ёшида Алпомиш от қўйилди.

Ф.Й. «А.»

САНДИРИМОҚ – (сандирамоқ) адашмоқ.

Бу хатни ўқиб кўриб: “Олтойчилик йўлда бўлса, қалмоқнинг элида бўлса, зўр ёвнинг қўлида бўлса, бир хотин оламиз, деб сандириб ўламизми”, деб хатни тиззасининг остига бостириб ўтирди.

Ф. Й. «А.»

САРВИНОЗ – баланд бўйли, қадди қомати келишган аёл, нозанин.

Хафа қилдим, болам, сендай қизимди, Отлантирай сендай сарвинозимди.

Ф. Й. «А.»

САРЖИФА – тоза, қимматбаҳо бош кийимга тақиладиган жиға.

Бошидаги саржигани кўриб, алпларнинг зўри эканини билиб, алпларга қараб, олти ойга муҳлат сўраб, бир сўз деб турган ери экан.

Ф. Й. «А.»

САРИ ОЁҚ-етим, сағир, эгасиз, ҳимоясиз маъносида.

Барчиндай энанг тул бўлиб қолди, сочини ёйиб қолди. Сен сари оёқ, -деди. Бу гап Ёдгордан ўтиб кетди.

Э.Ж. ва П. «А.»

САРИШТАСИНИ ОЛМОҚ -кўч-кўронларини жойлаштирмақ, тартибга келтирмақ.

Булар шу Чилбир кўлида, Ойна кўлида кўниб, сувлаб, моллари ўтлаб кўниб ёта берсин, саришталарини ола берсин, эндиги сўзни қалмоқ юртидан эшитинг.

Ф. Й. «А.»

САРКА – серка.

Чошка – тушда соп йигитлар келади,
Ҳақимбекдан «куёв улоқ» сўради,
Сўраган одамлар қуруқ қолмади,
Буларга ҳам битта сарка беради,
Вақти хуш бўп булар кетиб боради.

Ф.Й. «А.»

САРПО- сарпо, ҳады, ҳадыга берилган кийим.
Бу сўзни Бойбўри билар,
Яхши сарпо инъом қилар.

Ф.Й.«А.»

САРПОЙ – қ. Сарпо.
Юрақдан кечириб оҳ билан войни,
Кийгизди устига яхши сарпойни.

Ф. Й. «А.»

САРПОЙ ЁМПОҚ-сарпо кийгизмоқ, ҳады бермоқ.
..Яхши сарпойлар Ҳақимбекка ёпиб, қаватида Қора-
жонга ҳам ёпиб, Барчинни узатмоқчи бўлиб, узатаёт-
гандаги сўзи.

Ф.Й.«А.»

САТАНГ – ўзига ора берган, келишган.
Юрагингда бордир ғусса-аламинг,
Хуржунингда балки Қуръон каломинг,
Сипоҳи сатангим, қайдин бўласан?

Ф. Й. «А.»

САТТА -1. Зап зўр, энг сара бойвачча.
Қаторга тиркилган лўк билан норча,
Камликни кўрмаган сатта бойвачча.

Ф. Й. «А.»

2. юзта.

Бойсарини бойлаб ҳайдаб келмоққа,
Жавоб тегди саттагина аҳмоққа.

Ф. Й. «А.»

САТҚА -садаға, қурбон бўлмоқ, жон фидо қилмоқ.
Обло, сендан бошқа йўқдир мураббий,
Сатқанг бўлай эр Сулаймон пойи тоқ.

Ф. Й. «А.»

САЧРАТИБ – Сакратиб, ўйноқлатиб.
Ажратиб келайин бийнинг қизини,
Сачратиб борсам миниб бир тулпор.

Ф. Й. «А.»

САҒРИЛАРИ – Елкалари.
Мисли асов тойдай бўлиб,
Сағрилари ёйдай бўлиб,
Бир минг қўйли бойдай бўлиб.

Ф. Й. «А.»

САҲАЛ-озгина, бир оз.

Саҳал ишман ўзи кетар,
Йиғлай бергин энди айёр.

Ф.Й. «А.»

СЕВДИК-севган, кўнгил қўйган.

Севдик ёрим қолди, сочини ёйиб,
Қариндошлар қолди бари мунғайиб.

Э.Ж. ва П. «А.»

СЕЛАНГЛАМОҚ - осилмоқ, судралмоқ.

Самарқанднинг миноридай зингкийиб, бути селанглаб,
отнинг остига аймашиб, ўн уч маҳрамани бирга олиб,
Қоражоннинг қаллиққа жўнаб бораётган эди.

Ф. Й. «А.»

СЕЛАЙМОҚ - анграймоқ.

Тур, йўқол, энағар, тайин ўласан,
Бу ерда селайиб нима қиласан?

Ф. Й. «А.»

СЕЛДАЛАНГ – шатолақ отмоқ, ўйноқламоқ маъносида.

Йўл юради кеча-кундуз
Бедовлар селдаланг отди,
Чув-ҳа, деди, қамчи тортди.

Ф. Й. «А.»

СЕЛОБ- сел каби, шашқатор.

Оҳ урганда кўздан оқар селоб ёш,
Маслаҳат бер ўн минг уйли қариндош.

Ф. Й. «А.»

СЕМУРҒ-афсонавий қуш.

Давлат қўнса бир чибиннинг бошига,
Семурғ қушлар салом берар қошига.

Ф.Й. «А.»

СЕНДАЙҒАЧОҚ- сендай, сен каби.

Бойчиборим хўр бўлдим деб йиғлайди,
Сендайғачоқ тил билмаган қалмоққа.

Ф. Й. «А.»

СИЙНА - кўкси, юраги, қалби.

Жаллодлар Бойсарини кўриб, отдан тушиб, сийнаси-
ни доғлаб, икки кўлини орқасига боғлаб, бошига қор-
ёмғирдан қамчи ташлаб: -Юр буёққа, -деб туриб ҳай-
дай берди.

Ф. Й. «А.»

СИЁСАТ - дўқ, ҳамла, зулм, муносабат.
Шундай дўқлаб Қўлтой қилди сиёсат,
Таёқ еган бекда қолмади тоқат.
Ф. Й. «А.»

СИЁҒ - ранги рўй, кўриниш.
Сени деб сарғайди ойдаи сиёғим,
Сени кўриб, очилибди қобоғим.
Э.Ж. ва П. «А.»

СИНАЙИК –(синамоқ) синайлик, синаб кўрайлик.
Юринглар, бек акама борайик, бу хатни берайик, қанча
ғайрати бор экан, синайик - деб Ҳакимбекнинг қошига
келди.
Ф. Й. «А.»

СИНОСИБ - синаб кўриб тан бермоқ.
Қалмоқ юрти бари қойил бўлади,
Синосиб бўп энди одамлар етди.
Ф. Й. «А.»

СИНЧИ – отларнинг зотини, ёшини, феъл-атворини яхши биладиган одам.
Кўса синчи деган синчиси бор эди, синчисига
айтди: - Тушиб ўзбекнинг отини кўр қани.
Ф. Й. «А.»

СИТАМ - жабр-зулм, хўрлик.
Юришингни, момо сендан сўрайман,
Хабар бергин, кимдан ситам кўрасан?
Ф. Й. «А.»

СИРИҚ -ёғоч ёки темирдан қилинган узун косов.
Қултой: - Ўғлимнинг тўйида ўзим ўт ёқаман, - деб сирқни қўлига олди. Бир қозонга ўт ёққич бўлди.
Ф. Й. «А.»

СИҒИНДИ - (сийинди)ортиқча, бегона.
Энди ўз элимизда сиғинди бўлиб, ўз оғамизга закот бериб (юрадиган бўлсак), бу элда турғилигимиз қолмади.
Ф. Й. «А.»

СОВА - қ.Саба.
СОЙИБ – эга, соҳиб.
Урушда панд берар отнинг майиби
Ултон бўпти ҳозир элнинг сойиби.
Ф. Й. «А.»

СОБИЛМОҚ - чарчамоқ.

Майдон бўлмай, бедов отлар чопилмас,
Кўп чопилса, хаса тулпор собилмас.

Ф. Й. «А.»

СОВЛИҚ-урғочи қўй.

Элибойлар қилиб ёгир довриқни,
Ҳайдади чўпонлар чори, совлиқни.

Ф.Й.«А.»

СОВУТ - совут, жангда ўқ ўтмаслик учун кийиладиган темир кийим.

Ул алплар қандай алп: ёйондоз, мерган алп, ҳар қайсиси тўқсон ботмон темирдан совут кийган, ҳар кунига тўқсон ширбознинг этини таътил қилган, бош бошига ҳар қайсиси подшоликдан ҳар ойда беш юз сўм мояна олган хўб бирланчи зўр полвондир.

Ф. Й. «А.»

СОЗИГАРЧИЛИК- мураса, келишув, яхши муносабат.

Булай-улай койиш қилайин деса, Барчиннинг зеҳни койиб турибди, келин бўлар деган умид билан бўлакдан чироқ ёқиб, созигарчилик қўлдан кетмасин, деб: - Қизлай, ўлан босланглай, -деб ўтира берди.

Ф.Й.«А.»

СОЛА БЕРМОҚ -шошилмоқ, йўлга тушмоқ, келмоқ.

Ултонбекнинг тўйига бораёйин, инқиллаб паловга тўяйин, ўнғойи келса, тўппи рўмолини олайин, деб сола бердик.

Ф. Й. «А.»

СОЛИМ – кўпкарида улоқни олиб чиқиб, маррага етказиб ғолиб бўлган чавондозга бериладиган совға. Солим бирор бир жонивор (мисол: улоқ, қўй, бузоқ , ҳўкиз ва ҳ.), кийим –кечак, мато ёхуд пул бўлиши мумкин.

Кунда чиқиб бул кўпкари қилади,
Кунда солим, улоқ бериб туради.

Ф. Й. «А.»

СОН-қатор, ҳисоб.

У бизларни одам сонда кўрмади,
Ғариб деб ҳолимни сира билмади.

Ф.Й. «А.»

СОНГ-солинг.

Қўлоқ сонг бекнинг тилига,
Олмосни олиб қўлига.

Ф.Й. «А.»

СОП – 1. Энг зўр, асл.

Ўн минг уйли Қўнғирот элнинг соп - деган
бойваччалари билан йиғилиб, бир ерга жамъ бўлиб,
бир бахмал ўтовни тикиб, шул ўтовнинг ичида ҳамма
бойбаччалар билан билан қимиз ичиб, шағал маст
бўлиб, ўз кайфу сафоси билан ўтириб эди.

Ф. Й. «А.»

2. Соп бўлмоқ-йитмоқ, йўқолмоқ, тамом бўлмоқ.

Неча вақт орадан ўтди. Қалин молни бериб ётди, боқ-
қан моли соп бўлиб кетди.

Ф.Й. «А.»

СОҒОНА- қабр, қабр устига қўйилган тошга ўхшаш бир белги.
Гўристонга қараса, бир соғона бор. Шунинг
устида ётди.

Э.Ж. ва П. «А.»

СУВЛУҚ-юганнинг от оғзига солинадиган темир қисми.

Яйлов жойларини кўрди Бойчибор,
Сувлуқ тишлаб кишнай берди Бойчибор.

Ф.Й.«А.»

СУВЛОВ – Сувли жой, моллар сув ичириладиган жой.

Яйловига Чилбирнинг чўлини бердим, сувловига Ой-
налининг кўлини бердим.

Ф. Й. «А.»

СУВОРА - чавондозлик.

Барчин алпларнинг аччиқ билан оддан
тушганини билиб, қараб кўрди, алпларнинг зўри
Кўкалдош эканини билди: зўрлик номига бошида тил-
ла жиғаси бор, остида суворога миниб юрган саман
йўрғаси бор.

Ф. Й. «А.»

СУЙИНИ-кўриниш, савлат, ғайрат, шиддат.

Эшитинглар мендай марднинг оҳини,
Кўрмайсанми, Бойчиборнинг суйини.

Э.Ж. ва П. «А.»

СУЙРУГИ – серсув ерда ўсадиган ўсимликларнинг бўлиқ ши-
рин томири, қамиш барраси.

Сувда бўлар сулув ўтнинг суйруғи
Биз билан бўларми ҳақнинг буйруғи.

Ф. Й. «А.»

СУЛАБ - қулаб, йиқилиб,сулайиб.
Кампир қўлаб, бунда сулаб ётади,
Кийимининг барин йиртиб отади,
Балки кампир ярадор бўп ётади.

Ф. Й. «А.»

СУРСАТ – ердан олинадиган фойдадан тўланадиган
солиқ, тўловнинг бир тури.
Югрук бўлсанг, туёғингдан тайрилдинг,
Биз овқатдан, сен сурсатдан айрилдинг.

Ф. Й. «А.»

СУРХАЙЛ МАСТОН - ўзбек дostonларидаги мифологик қаҳра-
монлардан бири. Кўпинча, айёр, жодугар кампир қиёфасида
кишиларни ёвузликка бошлайди. «Алпомиш»дostonида Ал-
помишнинг рақиби.

Сурхайл мастон туриб айтди: Сен подшосан, сен нима
қиламан десанг, ҳукминг етади, беш юз аравани
қўшсанг, Зил тоғига буюрсанг, тош юклаб келса, Ал-
помишнинг зиндонини тош билан кўмса, устидан тош
босар, ҳар ёғидан ер қисар, шунда ўлмаса, бул ўлмай-
ди экан, - деди.

Ф. Й. «А.»

СУЯГИ ҚОЛИБ КЕТМОҚ-вафот этмоқ, дафн қилинмоқ.
Ҳакимбек эшитиб: -Бу мусофирчиликда суяги қолиб
кетмасин,- деб неча марта одам юбориб кўрди.

Ф.Й.«А.»

СУЯНЧИ ЙЎҚ- суянчиғи, ҳимоячиси, ёрдам берадигани йўқ
маъносида.

Қараб турса элат кўчиб боради,
Суянчи йўқ, ота-эна қолади.

Ф.Й. «А.»

СЎЛҚИЛЛАБ - силкиниб, тебраниб.
Бедов отлари дирқиллаб,
Олғир қушдайин чарқиллаб,
Қўлда найзаси сўлқиллаб.

Ф. Й. «А.»

СЎНА- оқ қушнинг бир тури.
Ёри ўлса не ойимлар тул бўлди,
Сўнанинг қўнгани ойдин кўл бўлди.

Э.Ж. ва П. «А.»

СҮРДИМ – Сўрадим.

Қимиз сўрдим, юрагимда дардим бор,
Қимиз дори деди менга табиблар.

Ф. Й. «А.»

СҮҚИМ - боқилган, семиз қўй ёки катта мол.

Шунда катта –кичиклар келиб, бийларнинг оғзидан тўй қиламиз, деганини эшитиб, тўйнинг абобларини тузатиб, қанча сўқим моллар сўйиб, ош-паловларни дамлаб, фуқаро, бева-бечоралар тўйиб, шу ажноса ўн олти уруғ Қўнғиротнинг одам бори тўйни қилиб, ҳаммалари жам бўлиб, қирқ кеча-ю, қирқ кундуз тўй бериб ётди.

Ф. Й. «А.»

СУҚСУР- бургутсимон йиртқич қуш.

Ҳаволаниб учган суқсур шайланди,
Қалмоқлар ичига ғамлар жойланди.

Ф.Й. «А.»

Т

ТААССУБ - ўрнак олмоқ, тақлид қилмоқ.

Бойсари ҳам Бойбўрига таассуб (қилди). Бул ҳам Ойбарчин қизини мактабдан чиқариб олди.

Ф. Й. «А.»

ТААДДИ - зулм, зўрлик, хафагарчилик.

Қалмоқлардан кўп таадди кўрганмиз,
Худо қилганига рози бўлганмиз. Ф. Й. «А.»

ТАБЛ – довул.

Тозилар югуртсам, ҳар ён боқардим,
Шунқор чуйсам, тилла таблин қоқардим.

Ф. Й. «А.»

ТАБЛА - Отхона, от боғланиб турадиган жой.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан. ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

Ф. Й. «А.»

ТАБГИР -1. Таъбир.

Ойнинг гирдин тўртта юлдуз олади,
Тушимнинг табгири қандай бўлади.

2. Сўз, гап, мўлжал.

Бир кам тўқсон алп отдан таппа-таппа ташлаб, қўл
қовуштириб таъзим қилди, ақли шошиб қолди, табги-
ридан адашиб, Кўкалдош алп Кўкдўноннинг устида
бир ўзи қолди, Алпомишга қараб, бир сўз айтиб туриб-
ди.

Ф. Й. «А.»

ТАЙРИЛМОҚ –1. Йиқилмоқ.

Учқур каби қанотингдан қайрилиб,
Югрук эдинг, туёғингдан тайрилиб.

Ф. Й. «А.»

2. Айрилмоқ, жудо бўлмоқ.

Ҳар куни бир тоғдан ўтиб боради,
Тайрилмай бошидан тожи-давлати.

Ф. Й. «А.»

ТАЙПАНГЛАМОҚ – шошиб –суринмоқ.

Хоннинг Чибор оти тоза тингнаб қаради.
қараса, ўн тўрти ҳам тайпанглаб йўртиб
келаётир, туёғи ерни туртиб келаётир.

Ф. Й. «А.»

ТАЛАБ -1. истак, хоҳиш, муҳтожлик.

Бойбўри айтди: -Шу ердан Шоҳимардон пирнинг рав-
заси уч кунчалик йўл келар экан, ҳар ким бориб тунар
экан: давлат талаб давлат тилар экан, фарзанд талаб
фарзанд тилар экан, охират талаб имон тилар экан,
қирқ кун тунаган киши муродга етиб қайтар экан.

2. Талаб қилмоқ, қасд қилмоқ.

Узоқ ердир бу қалмоқнинг ораси,
Қолмоқ юртга талаб қилиб жўнади.

Ф. Й. «А.»

ТАЛОВ - таламоқ, айбламоқ, гап сўзга қолмоқ.

Ишда фикр бўлгунча тишда талов, ёр-ёр,
Шу вақтда тумоғин олар бўлур, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ТАЛОТЎП - тўпланишиб, тўп бўлишиб.

...Барчиной шундай қараса, ўн минг уйли
қўнғирот элнинг ҳаммаси кўчиб, талотўп бўлиб, шов-
қин қилиб, жўнаб кетиб бораётибди.

Ф. Й. «А.»

ТАЛОН - талов, еб битирмоқ, шип-шийдам қилмоқ.
Мамлакатни босиб ададсиз қўйлар,
Етган жойда бул ажаб талон тушди .

Ф. Й. «А.»

ТАЛОҚ- одам тана аъзоларидан бири.
Ана энди Бойсари билан Бойбўрига фарзанднинг қадри
ўтди, бадани қоп-қора талоққа ўхшаб чуйкаб кетди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТАК-(тек) отни тўхтатиш ёки қайтаришда айтиладиган сўз.
Так, дейди, чу-ҳа дейди жўнади,
Қоражонбек ўз йўлидан қолмади.

Ф.Й. «А.»

ТАККОН – табиб.

Қимиз дори деган неча такконлар,
Чайиб бергин саба билан кўнакти.

Ф. Й. «А.»

ТАН-тегишли, оид, хос.

Қоражонбек ўзбекнинг отини баланд олган,
ул ўзбекнинг тани бўлган, қачон Қоражон бир ҳисобда
бор, у ҳам ўзбакнинг бири бўп сарсон бўлган.

Ф.Й.«А.»

ТАНГ -қийин, мушкул, оғир.

Деҳқонларнинг холи танг бўп қолади,
Фуқоралар нима илож қилади?!

Ф. Й. «А.»

2. Шиддати, сезгирлиги, хушёрлиги.

Кўрмайсанми жониворнинг тангини,
Мерганлар овлайди кўлнинг ангини.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТАНГҚА –кўч-кўронини ташлаб, яшаш учун ҳозирлик
кўрмоқ.

Тангқа тайлаб Олатовни ёйлади,
Қалмоқнинг юртига талаб айлади.

Ф. Й. «А.»

ТАППА ТУШМОҚ - ўзини ташламоқ.

Бор, ундай бўлса, биз ҳам дунёнинг баҳридан ўтдик, -
деб таппа тушиб, равзада турбатнинг остида ётди.

Ф.Й. «А.»

ТАР – тоза, яхши, асл.

Тар очилган тоза гули,
Ул ҳам чаманнинг булбули
Обод бўлар Бойсин эли.

Ф. Й. «А.»

ТАРАДДИ - тараддуд, илож, имкон, чора.

Бойсари туриб айтди: Тортиб олиб бўлмаса, сотиб
олиб бўлмаса, худо бизга бермаса, қаёқдан қиламиз
тарадди?!

Ф.Й. «А.»

ТАРАФ – 1. Томон.

2. Рақиб, душман.

Чиқиб эдим мен акамдан ўпкалаб,
Ҳозир менга қалмоқ бўлгандир тараф.

Ф. Й. «А.»

3 Дуч келмоқ, юзлашмоқ.

Бораётир шундай қараб,
Бойсарининг уйин сўраб,
Ҳеч ким бўлмас бунга тараф.

Ф. Й. «А.»

ТАРЗ – 1. Терс, буткул, мутлоқ.

Сизлар тарз аҳмоқсизлар, мен сизларнинг қайсиндан
камман, тўқсон ботмон темирдан совут кийсам, тўқсон
ширбознинг этини таътил қилсам, тўқсон алпнинг бири
бўлсам...”

Ф. Й. «А.»

2. Кўриниш, бўй баст.

Сенинг қизинг тарзин кўрдим, ойимча,
Қоражон ҳам ёмон эмас, бойбичча.

Ф. Й. «А.»

ТАРИ-ТАРМОҚ - тариқ ёхуд шунга ўхшаш тез пишар донли
ўсимликлар.

Ҳали йил эрта, тари-тармоқ эксанг ҳам
овқатлигингни олиб қоласан; бу йилги берадиган ҳар
нима подшолик чиқимидан ҳам ўтдим, - деди.

Ф. Й. «А.»

ТАРКАШ – Сафарда пиёла ёхуд косани олиб юришга мўлжал-
ланган тери ёки ёғочдан ясалган қубба шаклидаги гилоф.

Сағрисига ташлаб карки қуюшқон.

Ҳар қуббаси келган катта таркашдан.

Ф. Й. «А.»

ТАРССА-шарта, бирдан.
Ўлдим деди Тойчихон,
Тарсса турасоб қочди. 135

Э.Ж. ва П. «А.»

ТАСАЛЛИ - овутмоқ, кўнглини кўтармоқ.
Ана энди Барчинойнинг энаси Барчинойдан бу
сўзни эшитиб, Барчинойга тасалли бериб, Барчинойга
араб, насиҳат бериб бир сўз деди.

Ф. Й. «А.»

ТАҚАЛ ҚИЛМОҚ -баҳона қилмоқ, маҳтал қилмоқ.
Хаёлингги ҳар тарафга бўлмагин,
Эътиқодман қазгин, тақал қилмагин.

Ф. Й. «А.»

ТАЪТИЛ - емоқ, овқатланмоқ, истеъмол қилмоқ.
Ул алплар қандай алп: ёйондоз, мерган алп, ҳар қайси-
си тўқсон ботмон темирдан совут кийган, ҳар кунига
тўқсон ширбознинг этини таътил қилган, бош-бошига
ҳар қайсиси подшоликдан ҳар ойда беш юз сўм мояна
олган хўб бирланчи зўр полвондир.

Ф. Й. «А.»

ТАҒИ - тагин, яна.

Тўққиз кампир қорама-қора, булар ҳам кетиб
борапти, ўзавонида тўнғиллашиб кетиб борапти. Бул
бўлмай, ўзимиз қидириб келсак ҳам шулла қип сийлар
экан, эсиз ош қолди, худой олгур ошнинг устида кўнгли
қоралик қилди. Унга билдирмай, тағи бир қидириб ке-
ламизда, - деб борапти.

Ф. Й. «А.»

ТЕК – жим.

Олтойчалик йўлдан шунқор келмайми,
Қалмоқнинг элига қирғин солмайми,
Қурғур кампир, тек ўтирсанг бўлмайми.

Ф. Й. «А.»

ТЕНГ – муносиб.

Неча қизлар Қоражон деб интизор,
Ўзига тенг кўрмас болам зўрабор.

Ф. Й. «А.»

ТЕНГСАЛМОҚ - 1. Тебраниш, беҳудага айланиб
юрмоқ маъносида.
Бировимизни хоҳлар, - дейди
Тенгсалиб юрар қалмоқлар.

Ф. Й. «А.»

2. Кўз, назар ташламоқ.
Бойсарининг уйин кўриб
Ҳар ёққа тенгсалиб ўтди.

Ф. Й. «А.»

ТЕРГАБ - сўроқлаб, суриштириб.
Бебош бўп кетмасин, бойни кўрайин,
Бир озироқ чиқим солиб олайн,
Ёмонини бориб тергаб кўрайин
Биров эмас, уч-тўрт бўп борайин.

Ф. Й. «А.»

ТЕРЛИК- от анжомини, отнинг яланғоч баданига ташланадиган
ёпинчиқ.

Бисмилло, деб солди отнинг устига
Кимхоби майиндан бўлган терликни.

Ф. Й. «А.»

ТИЯМАН – тиймоқ. Тегмоқ, турмушга чиқмоқ.
Ҳақдан келган ишга бўйним ияман,
Алпомишга, теккин деса, куяман
Юрт эгаси Кайқубодга тияман.

Ф. Й. «А.»

ТЕША-ТАБАР – теша-болта.

Муллолар ўқийди зеру забарни,
Усталар чопади теша-табарни.

Ф. Й. «А.»

ТИЗГИН-отни боғлаш ёки бошқаришда ишлатиладиган ингич-
ка қайиш ёки арқон.

От тизгинин бир тўхтатиб туради,
Ким кетди, деб бу қалмоқдан сўради.

Ф.Й.«А.»

ТИЛЧИ-хабарчи, таржимон.

Подшоларнинг қатнаб юрар элчиси,
Элчиларнинг бўлар экан тилчиси.

Ф.Й. «А.»

ТИМ - том, иморат усти.

Тикилсам қурийди дарёнинг гуми,
Наъра тортсам қулар қўрғоннинг тими.

Ф. Й. «А.»

ТИКЛАБ - тикилиб, қараб.

Тепанинг устига чиқиб қараса, ўн минг уйли қўнғиротнинг эли кўриниб турибди, отни қовдонга қўя бериб, тепанинг бошида ёнбошлаб, Бойсарининг уйига тиклаб ёта берди.

Ф. Й. «А.»

ТИККА - тўғри, тортинмасдан.

Бахмал уй белгили болам, тикка бор,
Отинг ушлаб бари бўлар, хабардор.

Ф. Й. «А.»

ТИНИБ ҚОЛМОҚ - тинчиб қолмоқ, хотиржам бўлмоқ.

Бу Сурхайл ишни ўрин қилади,
Энди қалмоқ бари тиниб қолади,
Ўлганини ҳамма эллар билади,
Ўлди дейди, юртга овоза бўлади.

Ф.Й. «А.»

ТИНГНАБ - тикилиб, синчиклаб, яхшилаб.

Хоннинг Чибор оти тоза тингнаб қаради. Қараса, ўн тўрти ҳам тайпанглаб йўртиб келаётир, туёғи ерни туртиб келаётир.

Ф. Й. «А.»

ТИНЖИРАБ - ялтираб, порлаб, нур сочиб.

Кийимлари ярашган, юзи сабзан анордай пишган. Ойдаи тинжираб бир бек бачча Садаф дарёсидан ўтди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТИР - тенг, шерик, ҳамроҳ.

Шу етговига тир қилгани қалмоқшоҳ ҳар мамлакатлардан алпларни олиб келиб, тўқсон алп қилиб, Кашал ғоридан жой бериб, буларни тўқайстонда боқиб ётар эди.

Ф. Й. «А.»

ТИРАШМОҚ - урушмоқ, бир-бирига елка қадаб суришмоқ.

Бир-бириман тура келиб ушлашди,
Иккови тура кеп шундай тирашди.

Ф. Й. «А.»

ТИКРАЙМОҚ - динграймоқ, тип-тикка бўлмоқ.

Энди ихтиёрим ўзимда бўлди, - деб кампир

қайтиб, мазгилига келиб, ўзига тобе қариндош тўққиз кампирни бирга олиб, ўзи билан ўнта бўлиб, йўлга чиқиб, йўл юриб, беш букрайиб, қулоғи тикрайиб бораётир эди.

Ф. Й. «А.»

ТИЯМИ – тегадими, турмушга чиқадими.

“...ўзига борингизлар, ўзидан сўрангизлар, бирингизга тиями, барингизга тиями ўзидан сўраб билингизлар”.

Ф. Й. «А.»

ТИШДА - ташқарисида, юзаки, тилида.

Ишда фикр бўлгунча тишда талов, ёр-ёр,
Шу вақтда тумоғин олар бўлур, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ТИФ - пичоқ, ханжар, қиличнинг дастадан юқори метал қисми.
Қалмоқшоҳ Сурхайлга туриб айтди: - Алпомишни маст қилмадинг, бир балони маст қилиб бердинг, бу қирқ бир одамнинг куйгани касрига шаҳарда жонзод қолмай, тиғи дамдан ўтказиб кетади.

ТИҒИ ДАМ-қилич маъносида.

...Бу қирқ одамнинг куйгани касрига шаҳарда жонзод қолмай, тиғи дамдан ўтказию кетади.

Ф.Й.«А.»

ТОБ БЕРМОҚ- чидамоқ, тенг келмоқ.

Қалмоқ тоб бермайди, бул савашига,
Чидай олмас Ҳакимбекнинг ишига.

Ф. Й. «А.»

ТОБЕ-(тобин) ўзига яқин, ўзига тегишли, қариндош.

“Энди ихтиёрим ўзимда бўлди, - деб кампир қайтиб, мазгилига келиб, ўзига тобе қариндош тўққиз кампирни бирга олиб, ўзи билан ўнта бўлиб, йўлга чиқиб, йўл юриб, беш букрайиб, қулоғи тикрайиб бораётир эди.

Ф. Й. «А.»

ТОБИЛ-турмоқ, топилмоқ.

Мудом бўлса ёри қобил,
Ҳар маҳал ваъдадан тобил.

Ф.Й.«А.»

ТОВИБ - топиб.

Нечов отдан овиб қолди,
Жазосини товиб қолди.

Ф. Й. «А.»

ТОЙМОҚ - сирпанмоқ, тушмоқ.

Ёринг билан бўлсин элда суҳбатинг,
Тоймасин бошингдан тожу давлатинг.

Ф. Й. «А.»

ТОЙ-ТАЛОШ-талаш, тўпаланг, жанжал.

Кўрдим тўқсон алпнинг той-талошида,
Нор, моянг шу кунда довриқ устида.

Ф.Й.«А.»

ТОЛ-ТОЛ – толим-толим, тол новдаси каби майда қилиб
ўрилган соч.

Кокилларинг эшилгандир тол-тол,
Ҳар толига берса етмас дунё мол.

Ф. Й. «А.»

ТОМИР - қариндош, туғишган.

Куёв бўп сузилиб турсанг, қоражон,
Болам, томир бўлсанг ўзбек элидан.

Ф. Й. «А.»

ТОМОШОМОН – томошабин.

Пойтахтда вақти хушлик бўлади,
Томошомон саф-саф бўлиб туради.

Ф. Й. «А.»

ТОЛИБ – талабгор.

Бунда келиб Бойсарини сўрайсан,
Бойсарини кўрмоққа толиб бўласан.

Ф. Й. «А.»

ТОПИШ ҚИЛМОҚ-топширмоқ, ихтиёрига бермоқ.

Бойсарига қаттиқ азоб бераман,
Жаллодлар қўлига топиш қиларман.
Ҳуқми кушга сени тайин қиларман.

Ф. Й. «А.»

ТОС ТЎБА-бошнинг энг тепа қисми, қоқ мия.

Тос тўбасидан тарлон очган, биров билан урушса, ач-
чиқланиб пўстагига чичган.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТОРТИМЛИ – залворли, ёқимли, келишган.

Шундай бойнинг бизмиз куёв боласи,
Бу элга тортимли бойлар келдими?

Ф. Й. «А.»

ТОРТУВЛИ-Қўнғирот уруғларидан бири.

Алпомишнинг Қалдирғоч деган синглиси бор эди,
унинг куёвини Бектемир бойбачча дер эди, тортувли
қўнғиротнинг беги эди.

Ф.Й. «А.»

ТОШМОҚ-тўлиб-тошмоқ, жўшмоқ, ғурурланмоқ.

Зиндондан чиқариб олиб борар, элда маърака-мажлис
бўлар, бир тошиб гапириб ўлтирган вақтимда, «зин-
донда чириб кетадиган одам эдинг, фалокатдан қутқ-
арган фақир-да», -деб улгу қилиб юрар».

Ф.Й. «А.»

ТОҒДАҚИРГАН-тоғда айқирган.

Ҳар яғрини қирдай бўлиб,
Тоғдақирган шердай бўлиб.

Ф.Й. «А.»

ТУВА - тугул, ҳатто.

Муна элда давлатли деб суяманми, ёр-ёр,
Тегмак тува изувига сияманми, ёр-ёр.

Ф.Й. «А.»

ТУГИЛ-эмас.

Ўзим тугил, ланқам қолар ўзбакка,
Ҳаргиз элингдан кетма, отажон.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТУВУРЛИК - ўтов керагасининг устига ёпиладиган ёпинчиқ.

Уйнинг кўрки тувурлик, узук бўлар, ёр-ёр
Қизнинг кўрки билазук, узук бўлар ёр-ёр.

Ф.Й. «А.»

ТУВҒАН-туққан, туғишган.

Мол борида ҳамма одам дўст эди,
Бошга кун туғганда тувған эмранур.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТУЗ НАСИБ - кун кечирмоқ, ризқ.

Сен борарсан қалмоқ элга йўл юриб,
Неча кун туз насиб қалмоқда кўриб.

Ф.Й. «А.»

ТУЛ-бева.

Ёри ўлса не ойимлар тул бўлди,
Сўнанинг қўнгани ойдин кўл бўлди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ТУЛПОР – учқур от.

Ўинатиб мингсанг-чи, бундаин тулпор,
Сенга ҳамроҳ ўн минг уйли элат бор.

Ф. Й. «А.»

ТУМАН – 1. туман. Ҳавонинг қуйи қатламларида юзага келадиган майда сув ёки муз зарралари.

Худойим сақлағай бандани омон,
Тушиб бошимизга қайғули туман.

2. Тубан, паст бўлмоқ, юзи шувит бўлмоқ.

Маҳрамиман келиб қизинг кўрмайми,
Сиёсатман келиб тортиб олмайми,
Ундан кейин юзинг туман бўлмайми,
Тортиб олмоқ ул қўлидан келмайми?!

Ф. Й. «А.»

ТУМОҒ - қулоқчин, телпакка ўхшаш, қулоғи тушириладиган бош кийим.

Бобосига қинғирлик қилар бўлур, ёр-ёр,
Тумоғини бошидан олар бўлур, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ТУМШУҚ-олд қисм, бурни.

Бобоҳонга етармиз,-деб,
Тумшуқ билан ўтармиз, деб. Ф.Й. «А.»

ТУРБАТ-қабр, тупроқ, улуғ кишиларнинг қабри устига қурилган мақбара.

Бор, ундай бўлса, биз ҳам дунёнинг баҳридан ўтдик
деб,-деб таппа тушиб, равзада турбатнинг остида ётди.

Ф. Й. «А.»

ТУРИБ - яхшилаб, чуқур.

Туриб ўйла армон билан ўласан,
Ўзинг билмай хўп ишларни қиласан.

Ф. Й. «А.»

ТУСМОЛ – тахмин.

Бу сўздайтиб ўғлин йўлдан урганди(р),
Неча сўз тусмолдан айтиб берганди(р).

Ф.Й. «А.»

ТУШКУР – қурмагур, ёзғирмоқ.

Энаси тушкур бизни алдаб кетган экан.

Ф. Й. «А.»

ТУЯМАН - туя билан.

Келаётир маст туяман айдаҳорлар аралаш,
Ёмон демай, яхши жўранг, канизлар.

Ф. Й. «А.»

ТУЮН - тугун.

Кайқубод не чоғли бордир илиминг,
Орқама ботади ғупдор туюнинг.

Ф. Й. «А.»

ТЎБАЛАШМОҚ - таёқлашмоқ, жанжаллашмоқ, муштлашмоқ.

Бу тўқсонимиз бир ерда ётсак, тонг отганча мен оламан,
мен оламан, деб тўбалашиб чиқармиз.

Ф. Й. «А.»

ТЎБИЧОҚ - ўйноқи от.

Майдонда минардим бул тўбичоқди,
Хафа қилма, ойим мендай ғўччоқти.

Ф. Й. «А.»

ТЎЛАМИ – тўладими.

Қилганинг назлингга ишдай бўлами,
Сен мол олсанг, ўлганнинг хуни тўлами?!

Ф. Й. «А.»

ТЎЛИГИБ - тўлиқиб, ҳовлиқиб.

Қалмоқлар тўлигиб қўрқиб қолади,
Шаҳарда тўпланиб анга юради.

Ф. Й. «А.»

ТЎЛҒАБ ТАШЛАМОҚ - силтаб ташламоқ.

Сағрисига келиб оғиз солади,
Кейин қараб ани тўлғаб ташлади.

Ф. Й. «А.»

ТЎППИ - дўппи.

Йўлда бақан солайик деб,
Тўппи, рўмол олийик деб.

Ф. Й. «А.»

ТЎР-қ. тўриқ.

Абзаллаб келтирдинг ҳайвон тўрингди,
Бул кўчишинг, эна, менинг шўримдир.

Ф. Й. «А.»

ТЎРА – 1. Юрт эгаси, ҳукмдор.

Элни сўраб турган катта тўрасан,
Бойсарининг молин талон қиласан.

Ф. Й. «А.»

2. Бой, ботир.

Бораётган ҳар қайсиси тўради(р),
Кўкқамиш чўлидан чиқиб боради.

Ф.Й. «А.»

ТУРИШ ҚИЛМОҚ-туриб бермоқ, жасорат кўрсатмоқ.

Қалмоқларга хўп иш қилди,
Бу майдонда туриш қилди.

Ф.Й. «А.»

ТҶРИҚ - қорамтир қизғиш рангли от.

Барчинойим тўриқ-тулпор бедов отига минди, ўнг минг
уйли элат кўчиб жўнай берди.

Ф. Й. «А.»

ТҶРТОВАРА - тўрт киши ўртасида, тўрт кишига битта.

Уч товоққа ошни сўзиб, оп кеп меҳмонларнинг олдига
қўйди. Бир товоқ тўртовара бўп қолди.

Ф. Й. «А.»

ТҶТИЁ – азиз,муқаддас билмоқ,эъзозламоқ.

Ёдгорга билдириб йиглаб турибди,
Айтган сўзин кўп тўтиё қилибди.

Ф. Й. «А.»

ТУТМОҚ - бўйсинмоқ, бажармоқ.

Бизлар жаллод, хоннинг амрин тутамиз,
Амр этмасе сени бойлаб нетамиз?!

Ф. Й. «А.»

ТҶБИШҚОН – товушқон, қуён.

Йилқичинда ўзи келган синлидир,
Тўбишқон туёқли, марол беллидир.

Ф. Й. «А.»

ТҶСАТ – ТҶСАТ - ҳар жой – ҳар жойда.

Тўсат-тўсат қалмоқ кетиб боради,
Не бедовлар жонни сотиб боради.

Ф. Й. «А.»

ТҶТАСИ - қисқаси.

Мазмуни қалмоқлар кейин қолади,
Йўлнинг тўтасиман қичаб боради.
Неча адир, белдан ўтиб боради.

Ф. Й. «А.»

ТЎШ – кўрак, гавданинг юқори қисми.
Қурру-ё қур, ҳайт-а, тўрамнинг оти,
Оқ тўшим-яйловинг, сочим-шипиртки.
Ф.Й. «А.»

Жасаду тана, тўшимни,
Имо билан кулишимни,
Қийилган қалам қошимни,
Оҳ тортганда нолишимни,
Қалмоқ, сен кимга менгзадинг?
Ф. Й. «А.»

ТЎҚИЛМОҚ - қ. дуғинмоқ.
ТЎҒА- тўқа, айил, пуштан, сувлиқ каби от жиҳозларининг учи
ўтказиб қўйиладиган анжом.
Ғўладан пайдо бўлар отнинг тўғаси,
Кўп бўлади яхши одамнинг ҳаваси.
Э.Ж. ва П. «А.»

ТЎҒРИ БЎЛМОҚ - дуч бўлмоқ, юзма-юз бўлмоқ.
Бу алпларга қандай тўғри бўламан,
Қалмоқларга нима жавоб бераман?!
Ф. Й. «А.»

ТЎҒРИ ҚИЛМОҚ-қ.тўғри бўлмоқ.
Қалмоқшоҳга элтиб тўғри қилади,
Ёзган хатни Қалмоқшоҳга беради.
Ф.Й.«А.»

ТЎҚАЙИСТОН - қатта тўқайзор.
Шу еттовига тир қилгани қалмоқшоҳ ҳар мамлакат-
лардан алпларни олиб келиб, тўқсон алп қилиб, қашал
ғоридан жой бериб, буларни тўқайистонда боқиб ётар
эди.
Ф. Й. «А.»

ТЎҚҚИЗ ТОВОҚ - тўйда келин томондан куёв ва куёв жўра-
ларга қилинган тўққиз товоқдаги тўққиз хил таом.
Аёллари тўққиз товоқ қилади,
Куёвнинг олдига шундай боради,
Оп борган таомин нўкарлари еб,
Товоғига танга – тилла солади.
Ф. Й. «А.»

ТЎҚЛИ - бир яшаргача бўлган қўзи.
Тўқлининг гўштини чайнаб, суягини пуркаб
юбориб, Қоражон ҳам қайқайиб ўтира берди.
Ф. Й. «А.»

ТЎҶСОН АЛП – Мифологик қаҳрамонлар.
Тўқсон алпнинг бири бўлиб санага ўтди.
Ф. Й. «А.»

У

УВ- оғу, заҳар, куймоқ, ўртанмоқ.
Бойсарининг увуз эти ув бўлди,
Тўла баданлари балқиб сув бўлди.
Э.Ж. ва П. «А.»

УВУЗ-1. Кўкрак сути, биринчи сут.
2. Увуз эт ув бўлмоқ-қаттиқ ўксимоқ, кўнгли, дили вайрон бўлмоқ.
Мисолда иккинчи маъносида.
Бойсарининг увуз эти ув бўлди,
Тўла баданлари балқиб сув бўлди.

УЙ – у. Уй демайин қайнаға,
Буй дейсана, ёр-ёр.
Ф. Й. «А.»

УЙТИБ - ундай қилиб.
Товкабориб уйтиб юрса, сен бизга
Алпомишни маст қилиб бермадинг, бир балони маст
қилиб бердинг, чириб ўлиб кетади, деб зиндон солдинг.
Ҳаммага ҳам ташвиш бердинг, шу ишларни бекор қил-
динг.
Ф. Й. «А.»

УЛ - ўғил.
Эсиз отам улсиз деди, жилади,
Йиғлаганман нима илож қилади.
Ф. Й. «А.»

УЛИНИ – қ. Ул.
Сен эшитгин Бойсарининг тилини,
Акам бизга миннат қилди улини.
Ф. Й. «А.»

УЛГУ - нишона, нусха, пеш.
Менинг сўзим ола бердин қиёма,
Қўлингдан келганин қилган, аяма!

Қоражонни менга улгу қиласан,
Ўзинг айёр, бир имонсиз, ўласан.

Ф. Й. «А.»

УЗАНГИ - от анжومي.

...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан, ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тилла жабдуқлардан солиб, айил- пуштанларини тортиб, устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан солиб, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқлаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди.

Ф. Й. «А.»

УЛОҚ – 1. Кўпкарида сўйиб, ўртага ташланган улоқ, эчки.

2. Кўпкарида ютуққа берилган ҳайвон. Мисолда иккинчи маъносида.

Кунда чиқиб бул кўпкари қилади,
Кунда солим, улоқ бериб туради.

Ф. Й. «А.»

УНУМ-ундирилган, қўлга киритилган, ютиб олинган нарса.

Кунига узмасдан улоқ беради,
... Чавандозлар катта унум қилади.

Ф.Й.«А.»

УРМОҚ - 1. Шитоб билан тезда кетиб қолмоқ, илгариламоқ.

Бойбўри: “Оббо, бу жувормакка биров билдирган экан”, деди. Сойма-сой уриб кетди.

Ф. Й. «А.»

2. Емоқ, ковшамоқ.

Бул отларни кўриб: “қувсам, етаман экан, қочсам, қутулиб кетаман экан, устима минган мардимни, чин ажал қамсаб келмаса, фалокатдан озод қип кетаман экан”, - деб қарсиллатиб қовдонни ура берди.

Ф. Й. «А.»

УРРИ - ўғри.

Бораётир бу карвонлар тўп бўлиб,
Урри, газандага жуда кўп бўлиб,
Бир-бирига айтган сўзи эп бўлиб.

Ф. Й. «А.»

УРНАМОҚ - ҳаракат қилмоқ.

Қирқ қулоч зиндонни қазиб бўлинглар,
Катта-кичик баринг урнаб кўринглар.

Ф. Й. «А.»

УСТИХОН- суяк.

Кўздан ёшим мунчоқ-мунчоқ тизилди,
Устихон эмраниб, бағрим эзилди.

Ф.Й.«А.»

УШЛАШМОҚ - ёқа ушлашмоқ, бўғишмоқ.

Бир-бириман тура келиб ушлашди,
Иккови тура кеп шундай тирашди.

Ф. Й. «А.»

УЮР - йилқи тўдаси.

Йилқи, молларини бир уюр фалон тўқайда юрибди,
икки уюри фалон тўқйда юрибди дер эди.

Ф. Й. «А.»

УЧҚУР - қуш.

Учқур каби қанотингдан қайрилиб,
Югрук эдинг, туёгингдан тайрилиб,
Ўн олти уруғ қўнғирот элдан айрилиб.

Ф. Й. «А.»

Ф

ФАҲМ - ўй, қайғу.

Ошиқнинг фаҳмидир қоронғи кеча,
Йиғласам, ҳолима йиғлар бир неча..

Ф. Й. «А.»

ФЕЪЛИ КЕТМОҚ - фикри бузмоқ, айнимоқ.

Бойбўрининг феъли кетди, ўз инисини билмади, Бойса-
рига закот солди, бу ўз инисидан закот олса, бизлардан
тортиб олса ҳам олади, бунинг феъли қайтгани маъ-
лум бўлди.

Ф. Й. «А.»

ФОЙИҚ- фоиқ, фолиб, устун, музаффар.

Чўлларда бўларман мен ўзим фойиқ,
Эсон бўлсам мен ўзим давлатга лойиқ.

Э.Ж. ва П. «А.»

Х

ХАЙР - майли, бўпти.

Бу сўзни эшитиб: - Ҳайр эса, деди
Қалдирғочойим эгар-абзалини, совут-қалқонини, ёв-
яроқ асбобни айил-пуштанга солиб, ўхшатиб бўғиб
кўтариб юборди..

Ф. Й. «А.»

ҲАРБА - ҳамла, қарши ҳужум.

Таёқ еб Ҳакимбек ҳарба қилмади,
Бобосининг қилган ишин билмади,
Таёқ ўтиб танда тоқат қолмади.

Ф. Й. «А.»

ХАСА - сара, насли.

Майдон бўлмай, бедов отлар чопилмас,
Кўп чопилса, хаса тулпор собилмас.

ХАСПЎШ-ерни ковлаб, устини билдирмаслик учун хас-хашак
билан ёпиб қўйилган жой.

Англамай хаспўшни босиб олибди.
Хаспўш ўйилиб, кампир юмалаб қолибди.

Ф.Й. «А.»

ХАТАП –туя эгарининг қоши.

Чиллага кирганда маст бўлган,
Хатапга бошини урган,
Не зўрларнинг додин берган,
Қўнғиротда қайсарим бордир.

Ф. Й. «А.»

ХИЛИ- анча, яхшигина.

Қоражон орага тушди, бўлмаса Кўкалдошни бир ёқли
қилар эди, хили иш бошлаб турар эди.

Ф.Й. «А.»

ҲИЛЛА – ҳийла.

Бу Кайқубод хилла қилди,
Ушлар эдик, қочиб берди.

Ф. Й. «А.»

ХИРОМ БЎЛМОҚ- Ўйланмоқ, хафа бўлмоқ.

Барчин: - Ҳаддили зўр қалмоқ экан, бизни кўриб, айла-
нишиб юрмасин, - деб ўрнидан туриб, хиром бўлиб,
уйига кириб бораётди эди.

Ф. Й. «А.»

ХИТОЙЧА- Хитойда ишлаб чиқарилган нарса, милтиқнинг бир тури.

Хитойчалар патир-путур,
Отилди майдон ичинда.

Ф.Й. «А.»

ХОЛИС –(Халис) узоқ, олис масофа маъносида.
Жавоб бергич бўлса, бизнинг ичимиздан чиқиб, холис ерда туриб жавоб берсин, - деди.

Ф. Й. «А.»

ХОЛ ҚИЛГАН – дунёга келтирган.
Раҳм айлаб юборди хол қилган Жаббор,
Ҳамма пирлар бўлди сенга мадаккор.

Ф. Й. «А.»

ХОТИН – Аёл. Шунинг билан бирга хотин сўзи дostonларимизда бир титул, яъни унвон маъносида ҳам келади. Дostonларда аёл ва хотун сўзларининг ёнма-ён келишининг сабаби ҳам шундан.

Хўжа келса чиқар мурид назири,
Хотин бўлмасмикан эринг вазири?!

Ф. Й. «А.»

ХУМСА-хунаса, эркаклик ғурури йўқ, номард, разил.
Ҳаққа етмай мўмин банданинг зори,
Хумсага тушмасин бир марднинг ори.

Э.Ж. ва П. «А.»

ХУН ДОВЛАМОҚ- хун талаб қилмоқ.
Хун довлaйман, нима жавоб берасан,
Болаларим нобуд бўлган биласан.

Ф.Й.«А.»

ХУНХОРЛАР - қонхўр, зулмкорлар.
Ҳимоят деб келдим бўлдим гуноҳкор,
Бундай менга азоб берма жаллодлар.
Қамчи уриб, зулм қилма, хунхорлар,
Не сабабдан мен бўлибман гуноҳкор?!

Ф. Й. «А.»

ХУРУШ-уруш, шижоат, матонат.
Мард йигит майдонда қилади хуруш,
Мудом беклар билан қилсанг ўтириш.

Ф.Й. «А.»

ХУРМА ТЎП-тўпнинг бир тури.
Отилмаган хурма тўплар,
Отил-ҳа, Алпомиш келди.

Ф.Й. «А.»

ХЎЖА – Хожи, ҳажга бориб келган киши.
Хўжа келса чиқар мурид назир,
Хотин бўлмасмикан эрнинг вазири.

Ф. Й. «А.»

ХЎШЛАШМОҚ - хайрлашмоқ.
Бойсари ўз ҳолига йиғлаб, хўшлашиб,
Карвонлар ҳам йўлга равона бўлди.
Ф. Й. «А.»

Ч

ЧАЙҚАМОҚ - силкитмоқ, сарак-сарак қилмоқ.
Чилла кирмай, чирқилларман маст бўлиб,
Чайқарман хатапга бошимни уриб.
Ф. Й. «А.»

ЧАЛГАН - қоплаган, босган, эгаллаган.
Асқар тоғнинг бошин чалгандир туман,
Энди менинг бунда турмоғим гумон.
Ф. Й. «А.»

ЧАЛАЙИК –(чолмоқ) тақайлик, боғлайлик.
Худо дейик, яратганга жилайик,
Нор кесар олмосни белга чалайик.
Ф. Й. «А.»

ЧАЛАМА-ЧАТТИ-чала, палапартиш.
Ана энди ҳар тарафлардан ҳар бирлари чалама-чатти
сўзларни айтди.
Э.Ж. ва П. «А.»

ЧАЛҚИБ - чайқалиб, яйраб, шод-хуррам бўлиб.
Ахир бир кун яна Бойсинга келиб,
Ўз элингда чалқиб давронни суриб.
Ф. Й. «А.»

ЧАК - чоҳ, зиндон.
Шоҳнинг қизи, чак бошидан қарадинг,
Нима талаб, нима бўлар муродиң?
Ф. Й. «А.»

ЧАКАС - ов қуши кўндириладиган махсус мослама.
Оти Алпомиш ёрим бордир,
Чакада шунқорим бордир.
Элда зўраборим бордир,
Қаторда норим бордир.

Ф. Й. «А.»

ЧАНГАЛ – тиканли бута.
Оқ чангалнинг тубига сийиб келсанг, ёр-ёр,
Оқ чангалнинг путоғи қичувини қондирама, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ЧАНДИР – ёғ аралаш эт.
Дуппа-дуруст одамни кўпак дейсан, ёр-ёр
Кўпак итлар тортинсин-да, чандирингдан ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ЧАНҚОВУЗ – оғизга қўйиб чалинадиган қадимий муסיқа асбо-
би.

Келиб кўр қалмоқ қизлари,
Чанқовузим бию-бию.

Ф. Й. «А.»

ЧАНГҒАРОҒИ - ўтовнинг доира шаклидаги тепа қисми.
Бир белгиси бахмал ёпган уйи бор
Чангғароғи ғўла, ажбуш чийи бор.
Шул орага бир элибой келдими?!

Ф. Й. «А.»

ЧАПАНИТОБ - Бетга чопар, юзга тик гапирадиган.
Бу сўзни эшитиб, ўн олти уруғ қўнғирот элида пайга
бетдан туриб бир чапанитоб бойбаччаси айтди: - Эй,
Бойбўри билан Бойсари! Бул тўй ўғилнинг ўғлидан қай-
тади, қизлининг қизидан қайтади, сенинг нимангдан
қайтади?!

Ф.Й. «А.»

ЧАПАРАСТА - ҳар хил, тартибсиз.
Одам тўлиб баланд-пастда,
Жўнаётир чапараста.

Ф. Й. «А.»

ЧАРЧИН-чарчоқ билмайдиган, толмайдиган.
Тикиб берган белбоғинг,
Адо бўлди, ёр-ёр.

Белбоқликка ярайми,
Чарчин келин, ёр-ёр.

Ф.Й. «А.»

ЧАРҚИЛМОҚ – талпинмоқ, илдамламоқ.
Бедов отлари диркиллаб
Олгир қушдаин чарқиллаб.

Ф. Й. «А.»

ЧАТАН – чот, оёқларнинг оралиғи, бир қадам.
Ёби от туёқдан отган турпоғи,
Сира ҳам бир чатанидан ўтмади.

Ф. Й. «А.»

ЧАТОҚ – бўлмағур, номаъқул иш.
Кўкалдош алп туриб айтди:- Бундай далада чатоқ
қилиб юрганимиз бўлмас, юринглар, тўқсонимиз ҳам
борайик, ўзбакнинг қизини ё биримиз олайик, ё бари-
миз олайик. Ўртада жовлик хотинли бўп қолайик,- деб
жовлик отланди.

Ф.Й. «А.»

ЧАҒИЛМОҚ - қамашмоқ.
От бошини кунга тўғри қилади,
Кўзлари чағилиб кейин қолади.

Ф. Й. «А.»

ЧАҚТИРТМОҚ-чақиртирмоқ, эълон қилмоқ, баланд овозда
хабар бермоқ.

Жуда яхши қиз таърифи келади, отини ўздирган одам
олади, -деб қишлоқларини, бозорларини чақтирта бер-
ди, ҳар тарафга хабар қила берди.

ЧЕБАР-чевар, уста, моҳир.
Муҳаммадқул айтса, сўзга чебарди,
Усталар ўради ғўла табарди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧЕГА-бурама миҳ.
Кумушдандир қарчиғайнинг чегаси,
Олтиндандир кировканинг ёқаси.

Ф.Й.«А.»

ЧЕКМОҚ -1. Қилмоқ.
Шул тепани кўриб, Алпомиш ирим чекиб: “Шу тепага
отимни солайик иркилмай тепага отим чиқиб кетса,
боргандан ёримни оламан, чиқолмаса, бориб нима

қиламан, борган билан бекор аҳмоқ бўламан, пешонамни шу ердан синаб кўраман” - деди.

Ф. Й. «А.»

2. Урмоқ, суқмоқ, санчмоқ.

Ханжар чекиб қора бағрин тилдирар,
Ажал етса паймонасин тўлдирар.

Ф. Й. «А.»

ЧЕР - ғам, алам, дард-қайғу.

Бедовимнинг баданида тер борми,
Давлатимнинг юрагида чер борми.
Бирор кеча қўниб ўтар ер борми?

Ф. Й. «А.»

ЧЕЧА - янга, аканинг хотини.

Кўкалдош алп туриб айтди: - Жувормарк,
ўлармисан, бир бало қилармисан, акангнинг кўзи тирик турганда чечанга қандай қаллиққа борасан?!

Ф. Й. «А.»

ЧЕЧАМДОЛИБ - чечамни, янгамни олиб.

Чечамдолиб келайин, деб,
Қизу хотин бораётир.

Ф. Й. «А.»

ЧЕЧАНЛАР - сўзга чечан, сўзга уста.

Чечанлар эплайди гапнинг эпини.

Ф. Й. «А.»

ЧЕЧИБ – ечиб.

Кампир ялонғоч бўп қолганини кўриб, бойбича уйига бориб, янги кийимлар олиб келиб, кампирнинг устидаги кучук йиртган кийимларини чечиб олиб, янги кийим кийдириб, бойбича кучукларни уриб, кампирнинг димоғини чоғ қилиб, уйига эргаштириб борди.

Ф. Й. «А.»

ЧЕЧИНМОҚ - ечинмоқ, яланғоч бўлмоқ.

Бийлар чечиниб дирдай – қирдай бўп, кўрпага кириб кетди; бойбичалар уни –буни эласлаб, иш қилиб учоқнинг мўрисида айланиб турибди.

Ф. Й. «А.»

ЧИБИН – чивин.

Давлат қўнса бир чибиннинг бошига,
Семурғ қушлар салом берар қошига.

Ф. Й. «А.»

ЧИЙ- қуритилган қамиш, тўсиқ.

Чанггороғи ғўла, абжуш чийи бор,
Шул орага бир элибой келдими?

Ф.Й. «А.»

ЧИЙИР – из.

Отга солди арпа билан ийирди,
Қор ёққанда карвон солар чийирди.

Ф. Й. «А.»

ЧИККА – 1. Ошиқ ўйинида ошиқнинг пастда бўлиши, ютқа-
зиш.

2. Интим муносабат.

Ўйнаб-кулиб юрсак сайли чорвоққа,
Гоҳи олчи бўлсак, гоҳларда чикка.

Ф. Й. «А.»

ЧИЛБИР ЧЎЛИ - эпик макон.

Чилбир чўлига йўл юриб,
Жўралари кейин қолди.

Ф. Й. «А.»

ЧИЛЛА 1. Ёз ва қиш фаслларининг қирқ кунлик, маълум бир
пайти. Ёз ва қишнинг энг иссиқ ва совуқ даври.

Остингда бедовинг ҳаллослар қушдай,
Аччиғинг чиллали музлаган қишдай.

Ф. Й. «А.»

2. Чиллага кирмоқ. Узлатда қирқ кун ёлғиз тоат ибодат қилмоқ.

Чиллага кирганда маст бўлган,
Хатапга бошини урган,
Не зўрларнинг додин берган,
Қўнғиротда қайсарим бордир.

Ф. Й. «А.»

ЧИЛТОН-афсонавий куч-қудратга эга, кўзга кўринмас қирқ
илоҳий руҳ. Мифологик тасаввурга кўра қаҳрамоннинг ҳомий-
лари.

Отангнинг кучини берсин ҳақ парвордигор,
Мададкоринг бўлсин имом, чилтанлар.

Ф.Й. «А.»

ЧИН – тўғрилиқча, ростакамига.

Бу зўрларга сен қизингни берасан,
Чин бермасанг, икки бошдан ўласан.

Ф. Й. «А.»

ЧИНГИРМОҚ-чинқирмоқ.

Бадбахт қалмоқ отга зулм қилади,
Чингириб кишнайти бойловли Чибор.

Ф.Й. «А.»

ЧИРГИ – от анжоми, терлиқдан кейин от устига ташланадиган ёпинчиқ.

Шул замонда солди отнинг устига,
Зарлию зарбобдан бўлган чиргини

Ф. Й. «А.»

ЧИРОҚ- 1. Хона ёки атрофни ёритиш учун хизмат қиладиган уй-рўзғор буюми.

2. Кўчма маънода фарзанд, ёш бола.

Ғариб бўп эзилди менинг юрагим,
Акамнинг ўрнига қолган, чироғим.

Ф.Й.«А.»

ЧИРПА – маҳкам, жойига, мустаҳкам.

Ақлингни олади бу жоду кўзи,
Чирпиллаб ўтирди сўйлаган сўзи.

Ф. Й. «А.»

ЧИРҚИЛЛАМОҚ – ўзини қўярга жой топмаслик.

Чилла кирмай, чирқилларман маст бўлиб
Чайқарман хотинга бошимни уриб.

Ф. Й. «А.»

ЧИЧҚОН - сичқон.

Биз маслаҳат қип, йил ағдариб кўрдик,
қизимизнинг йили чичқон экан, ёши ўн тўртга чиққан экан...”

Ф. Й. «А.»

ЧИЯ-дод фарёд, фиғон, ғамдан қорайиб кетмоқ.

Ёри ўлган қизнинг чиқар чияси,
Бузилмасин азаматнинг уяси.

Ф.Й. «А.»

ЧИҚИМ -(ортиқча) сарф ҳаражат, тўлов, солиқ.
Бебош бўп кетмасин, бойни кўрайин,
Бир озироқ чиқим солиб олайн,
Ёмонини бориб тергаб кўрайин
Биров эмас, уч-тўрт бўп бораин.

Ф. Й. «А.»

ЧИЧҚОҚ - яхши боқилмаган, ориқ, нимжон.
Бойсарига боринглар бир чичқоқ улоқни закот
деб менга берсин, закот ўрнига ўтарда, Бойсари бахил
бўлиб, бахилликка чиқиб кетмасин, - деб ўн тўрт маҳ-
рамини буюрди.

Ф. Й. «А.»

ЧИҚМОҚ – чиқмоқ, айтмоқ, сўзламоқ.
Бул имонсизларга бойларнинг мазгилида нима бор,
булардан яхши гап чиқами, бир кўнгли қоралик орти-
рар; ўғилларидан гап қочганда, деб Қалмоқшоҳ ўпка-
лаб юрар...

Ф. Й. «А.»

ЧОБУК-чобуқ, чаққон, шиддатли.
Изларам сиздан шафоат,
Чобук суворим ё Али.

Ф.Й. «А.»

ЧОВКАР - ола – була , қора холли от.
Ўлжа қилиб миниб кепсан човкар кўк,
Ғариблиқда минганларга кўнгил тўқ.

Ф. Й. «А.»

ЧОЙРАКОР – чоракор, бировнинг ерига экилган ҳосилнинг
тўртдан бирини ўзига олиб хизмат қилувчи деҳқон.

Сендай шоҳим бул беҳабар қолади,
Сурсатингни қайдан топиб беради,
Чойрикорлар чиқмоқчин бўп туради.

Ф. Й. «А.»

ЧОЛВАР- шалвар, иштон, шим.
Тўқсонда эримас тоғларнинг қори,
Уч юз кўсам терисидан чолвори.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧОПОН-гўн.

Ана энди бу сўзни Алпомиш эшитиб, ҳар туки чопонларини тешиб ўтти.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧОЛМОҚ - тақмоқ, боғламоқ.

Йилқичидан бедов сайлаб минмаган,
Олмос пўлат белга қайраб чолмаган.

Ф. Й. «А.»

ЧОЛҚАРАМОН - орқаси билан йиқилиш.

Узалиб Қултойнинг белидан тутди,
Чалқарамон қилиб ерга қўйибди.

Ф. Й. «А.»

ЧОПАҒОНЧИ-чопар, хабарни тез етказувчи чопар.

Чопағончи отга қамчи уради,
Ким йўлиқса унга хабар беради.

Ф.Й. «А.»

ЧОПТИРМОҚ - тайёрлатмоқ, ясатмоқ.

Кўрди: кигизларини бахмалдан ёптирган, бўсаға, ён
ёғочларини олтиндан чоптирган.

Ф. Й. «А.»

ЧОРСИ –гулли, тўрт кўзли рўмол.

Чорсисин туёққа ёзиб солади,
Гул михларни тишлаб суғуриб олади.

Ф. Й. «А.»

ЧОРВОҚ - чорбоғ.

Ўйнаб-кулиб юрсак сайли чорвоққа,
Гоҳи олчи бўлсак, гоҳларда чикка.

Ф. Й. «А.»

ЧОТИР-чодир, ҳарбий қўналға.

Ярашиққа тикиб чотир,
Ёлғиз от қўйгандир ботир.

Ф.Й. «А.»

ЧОТМОҚ - тез урмоқ, саваламоқ.

Аччиқлансам отга қамчи чотарман,
Қшичимга қирмизи қон қотарман.

Ф. Й. «А.»

ЧОЧ– соч.

Қизингнинг бошида таралган чочи,
Қоражон ҳам йигитларнинг меърожи.

Ф. Й. «А.»

ЧОЧИНИ ЁЙМОҚ-фарёд қилмоқ. Қадим удум тасаввурига
кўра аёл кишининг сочи ёйиқлиги эридан, яқин
кишисидан жудо бўлганлигини англатган.
Қўнғирот мулки бўлиб қопти бесойиб,
Айрилдинг тўрангдан чочингни ёйиб.

Ф.Й. «А.»

ЧОЧ СИЙПАТАР – тўйдаги урф-одат, куёвнинг келиннинг со-
чини сийпаши.

Барчинни бекнинг қошига оп келмоқчи бўлиб, кўп қиз-
лар ўртага олиб, бахмал қоплаган оқ кигизга солиб,
«қадимги расмимизни қиламиз», - деб қизлар кўтариб,
кўтаргани қуввати келмай ҳалак бўлиб, уйтиб – буй-
тиб олиб келиб, Ҳакимбекнинг қошига олиб кириб,
хотинлар расмини қилиб, «чоч сийпатар», «қўл ўшла-
тар»ини қилиб, бир неча янгалар шўхлик қип туриб:
«Нима қилсангиз, ихтиёр ўзингизда», -деб шўхлик би-
лан бир нечаси жавоб бериб, ҳар қайсиси ўз мазгилига
кетди.

Ф.Й. «А.»

ЧОЧА-пойча, тўбиқ, оёқнинг тиззадан пастқи қисми.

Чочасидан ерга ботди,
Теккан тош тақиллаб кетди.

Ф.Й. «А.»

ЧОШЛАМОҚ-(чочаламоқ) сочмоқ, уймоқ, тўлдирмоқ.

Товоққа ошни тўлдириб, текис қилиб солмоқ. Бийлар-
нинг кўнглини хушламади, отини ушламади, остига
либос ташламади, ош тортди, сузган товоқни чошла-
мади.

Ф.Й.«А.»

ЧОШКА - қуёш уфқдан тепага кўтарилган пайт.

Ана энди бу сўзларни айтишиб, ўлан охир бўлди, эрга-
мертан тонг отди, кун чошка ҳаддига етди, шибир-
шибир гап бўп ётди...

Ф. Й. «А.»

ЧОЧИЛМОҚ–сочилмоқ, тўкилмоқ.
Чочилар нечовнинг қони,
От қўйинг Бойсун султони.

Ф.Й. «А.»

ЧОЧОФ –сачоқ, попук, шокила.
Бисмилло, деб солди отнинг устига
Чочоғи зумратдан зарли давирди.

Ф. Й. «А.»

ЧОҚДАН-чоғимда, чамамда, тахминимча маъносида.
Бу сўзни эшитиб, Кўкалдош алпнинг аччиғи келиб: -
Мендан бирон вақтдан сен жодирим бўлиб, ўзбекни
илгаридан ҳам кўриб, ўзбакка йўлиқиб, сиёсатга отим-
ни таъриф қил, деб сенга уч-тўрт танга берган эканда,
чоқдан бирон нарса олиб таъриф қилдинг... Ф.Й.«А.»

ЧОҚЛАШ – чоғлаш, ҳозирлаш, тайёрлаш.
...Барчиной учун бир тўриқ йўрға отни табладан олиб
келиб, узангилари тилладан, айиллари ҳам тилладан,
ҳамма асбобларини яхши созлаб, эгарлаб, устига тил-
ла жабдуқлардан солиб, айил пуштанларини тортиб,
устига майин, тоза мулойим бахмал парқувлардан со-
либ, тилла юганларни бошига солиб, жуда отни чоқ-
лаб, отнинг жиловидан энаси ушлаб, олиб келди..

Ф.Й. «А.»

ЧОҒЛАМОҚ - қ. чоқламоқ, чамаломоқ.
ЧУВАШИБ – чувалашиб, аралаш-қуралаш бўлиб.

Бешта-ўнта олармиз, - деб
Калтагин эйнига солиб,
..Отли-пиёда чувашиб,
Етишди Чилбир чўлига.

Ф. Й. «А.»

ЧУВЛАБ - бақиритиб, чувиллашиб, шовқин -сурон қилишиб.
Фуқаролар нима илож қилади,
Элат чувлаб экинини кўради.

Ф. Й. «А.»

ЧУФУРОН-(чупурон) суннат, хатна тўй.
Ана энди ўн олти уруғ Қўнғирот элида бир чуфурон тўй
бўлди.Халойиқларни, элатияларни тўйга хабар қилди.

Ф.Й. «А.»

ЧУЙДА-бошнинг орқа суяги.

Норкалла келгансан чуйда қўшмушдай,
Норкалла полвоним қайдан бўласан?! Ф.Й. «А.»

ЧУЙМОҚ –қуш солмоқ, овладидиган қуш ёки майда ҳайвонга
ов қушини йўлламоқ.

Тозилар югуртсам, ҳар ён боқардим,
Шунқор чуйсам, тилла таблим қоқардим.

Ф. Й. «А.»

ЧУЙКАБ-тутаб, ёниб.

Ана энди Бойсари билан Бойбўрига фарзанднинг қадри
ўтди, бадани қоп-қора талоққа ўхшаб чуйкаб кетти.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧУЧЧИ-ширин, тотли.

Кечасиман чуччи уйқудан ўянган,
Тонг қораси тол бешикка таянган.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧЎБИР - ёмон, хашаки, оддий от.

Бул отингман кўрса, сени ўлдирар,
Бундай ёмон чўбир сенга не даркор?

Ф. Й. «А.»

ЧЎГАРМОҚ - чўктирмоқ, туяни чўктирмоқ.

Шул замонда олтмиш норни чўғариб,
Орта берди Барчин сулув сепини.

Ф. Й. «А.»

ЧЎКТАРИБ-қ. Чўгармоқ.

ЧЎПГА – (чўпка) тоза, янги, қимматбаҳо.

Шунда тушиб Бойчиборни Қултойга берди,
Қултой Алпомишнинг кийимларини кийиб Бойчибор-
ни миниб, чўпка либосда, дуппа-дуруст мўйсафид бўлиб
отланиб қулларнинг тўйига жўнаб кетди.

Ф. Й. «А.»

ЧЎПГУН-ўтлоқ, ўти кўп яйлов.

Ўтга боқиб хўп семиртиб берасан...
Чўпгун ерни сенинг ўзинг биласан.

Ф.Й. «А.»

ЧЎРИЧОҒ-фарзанд, дилбанд, эркатой.

Яна берсин бошидаги тожини,
Шу бўлади чўричоғим қалини. 9 б

Э.Ж. ва П. «А.»

ЧЎРТТА - шартта, бутунлай, дарров.

Менга солсанглар, шунинг олти ойи ҳам курсин, ҳаминшаги бўйдоқчилигимизда, шу ўзбакнинг қизини чўртта қўйсак дейман, - деди.

Ф. Й. «А.»

ЧЎҚ-кўп, катта.

Аросат майдонда отни жилайик.
Чўқ савдони ганимларга солайик.

Э.Ж. ва П. «А.»

Ш

ШАБГИР - 1. Кескир, ўткир

2. Қора тортмоқ. Бирор нарсани мўлжал олиб илдамламоқ. Ми-солда иккинчи маъносида.

Бедовларга қамчи чотиб,
Оқшом юрар шабгир тортиб,
Жўнади қирқ икки сардор.

Ф. Й. «А.»

ШАЙ-тузук, яхши маъносида.

Ўғлининг борида кампир шай экан,
Хўп бекликдай ўхшатган мазгил жой экан.

Ф.Й.«А.»

ШОБҒОН- милтиқнинг бир тури.

Шобғон милтиқ, жазойиллар,
Тўп бузар майдон ичинда.

Ф.Й. «А.»

ШАКАМАН ТОҒИ – мифологик тоғ. Алпомиш зиндондан учирган қуш шу тоғ устидан учиб ўтади Бу тоғ халқи мерганликда ном чиқарган. Зеро, шакаман сўзининг маъноси ҳам бехато, мерган деган маънони билдиради.

Ўн тўрт кеча – кундуз бунда ғоз учиб,
Шакаман тоғига яқинлаб етди.

Ф. Й. «А.»

ШАҒАЛ- буткул, мутлоқ.

«Ўн минг уйли қўнғирот элнинг соп - деган бойваччалари билан йиғилиб, бир ерга жамъ бўлиб, бир бахмал утовни тикиб, шул утовнинг ичида ҳамма бойвачча-

лар билан билан қимиз ичиб, шағал маст бўлиб, ўз кайфу сафоси билан ўтириб эди».

Ф. Й. «А.»

ШАҒАЛМАСТЛИК - қ. Шағал.

ШАШТИ ҚАЙТМОҚ- шаҳди қайтмоқ, ҳурматини йўқотмоқ.
Бул элга янги келган, ҳеч кимдан шашти қайтмай юрган одам - Бойсари бу зулмни кўриб, кўнгли бузилиб, жаллодларга қараб бир сўз айтиб турган экан.

Ф. Й. «А.»

ШЕР -1. Шер-йиртқич ҳайвон. 2. Ҳазрати Али. Достонда иккинчи маъноси назарда тутилмоқда.

Худонинг яратган шери мен бўлсам, бир кам қирқ кундан бери оёғим билан туриб, сизлар учун орага тушиб, яратган худодан фарзанд тилайман.

Ф.Й. «А.»

ШИБИР-ШИБИРЛАШМОҚ - шивир-шивирлашмоқ.

Ана энди бу сўзларни айтишиб, ўлан охир бўлди, эрта-мертан тонг отди, кун чошка ҳаддига етди, шибир-шибир гап бўп ётди...

Ф. Й. «А.»

ШИЛТА- Ивиб кетмоқ, лой-чанг ёпишмоқ.

Айил -пуштанини отнинг бўшатди,
Тери, шилтасини энди ушатди.

Ф.Й. «А.»

ШИЙДАМ - чиройли, ясаниб.

Маҳрамлар айтди: - Ҳайит-арафада ўзбакнинг кувёвини кўрар эдик. Шийдам бўлиб юрар эди.

Ф.Й. «А.»

ШИКАСТ - зиён, заҳмат.

Кўзима кўринмас баландман пасти,
Бир нечук сўзларнинг тегар шикасти.

Ф. Й. «А.»

ШИРБОЗ – сутдан чиқмаган семиз кўзичоқ.

Қозонда қайнаган ширбоз гўшмиди,
Шул қизингнинг агар боши бўшмиди?
Боши бўшми дейин, сендан сўрайин
Келин қилиб бирор рўмол ўрайин.

Ф. Й. «А.»

ШИРҚИЛЛАМОҚ – шарақламоқ.
Тилла поянак урилган,
Узангиларга шарқиллаб.

Ф. Й. «А.»

ШИШ-сих.

Англамайсан, сени отиб кетади,
Олиб бориб гўштинг сихга тортади.

Ф.Й. «А.»

ШОБИР - хабар, дарак, натижа.

Чопарлар йигирма кун ётди, хўп иззат – икром қилиб,
қилди зиёфатди, кўп қилди хизматди.Берган аризаси-
дан ҳеч шобир бўлмади.

Ф. Й. «А.»

ШОВШАМОҚ-қақшамоқ, зирқирамоқ.

Ўзбекларнинг бўғинлари бўшади,
Ҳай аттанг деб суяклари шовшади.

Э.Ж. ва П. «А.»

ШОВҚИН ҚИЛМОҚ - бақиршмоқ, тўс-тўпалон қилмоқ....

Барчиной шундай қараса, ўн минг уйли қўнғирот эл-
нинг ҳаммаси кўчиб, талотўп бўлиб, шовқин қилиб,
жўнаб кетиб бораётибди.

Ф. Й. «А.»

ШОВҚ - шавқ, ғайрат.

Шовқимга ирғийди араби тулпор,
Қимиз сўрдим, юрагимда дардим бор.

Ф. Й. «А.»

ШОЙ – шоҳ, ҳоким маъносида.

Бойсари бой эди, Бойбўри шой эди, бул
иккови ҳам фарзандсиз эди.

Ф. Й. «А.»

ШОЛИ-ШОЛДАМ - салла ёхуд белбоғ учун ишлатиладиган тоза
жундан тўқилган нафис, қимматбаҳо мато.

Давлатимдан шоли-шолдам ўрайман ,
Гул тарзим сарғайиб сенга қарайман.

Ф. Й. «А.»

ШОМИЁН – 1. Салла, юзга тутилган парда, тўсиқ. Шомийён
қайтармоқ салла учини ўрамига қистирмоқ.

Шомиён қайтариб, дўқлаб келасан,
Аччиғлансанг тоғни талқон қиласан.

Ф.Й.«А.»

2. Чотир.

Унда Қоражон, Алпомишнинг қўлини ушлаб, шомиё-
на қўрғон чотирига олиб кетиб қолди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ШОМУРТ-узун муйлов.

Шомурти шохалаб ҳар ёққа кетган,
Учида чичқонлар болалаб ётган.

Ф.Й. «А.»

ШОПАР-катта, кенг қанот.

Энди кетдим шопарларим ёйилиб,
Армон билан қолма мендан айрилиб.

Ф.Й. «А.»

ШОПИРМОҚ-шиддат билан.

Шопириб ирғийди назари тулпор,
Бу Дўнондан ғолиб келган тулпорлар.

Ф.Й.«А.»

ШОУЛОҚ-тўй куни куёв томонидан келиннинг қариндошлари,
қўни -қўшнилари, яқинларига берилидагин майда мол: улоқ,
эчки ёки қўй.

Суюнганидан вақти хуш бўлиб, шоулоғи деб икки
қўйни ташлади.

Э.Ж. ва П. «А.»

ШОХ КАЛТАК-катта, улкан айри калтак.

Шунда Қоражон қоравулликка бормоқчи бўлиб,
тўқсон ботмон чўян қопланган шох калтакни қўлига
олиб, Қоравултепага бориб, йўлни олиб, кўзини тикиб,
қоравуллик қилиб ётаберди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ШУБАНМОҚ – энг шимармоқ, тап-тортмаслик, кўкрак кермоқ.

Саваш бўлса, бул шубаниб чиққанга,
Кураш қилиб тўқсон алпни йиққанга,
Мен тегаман нор билакли полвонга.

Ф.Й.«А.»

ШУВОҚ - тоғ, адирликда ўсадиган ўт-ўлан.

Бойчиборни оқ шувоққа бойлади, Алпомиш бу гапни айтди: Қайқубод, Чибор отим сенга омонат, омонатга қилмайсан хиёнат.

Ф. Й. «А.»

ШУЙТМОҚ - шундай қилиб.

Шуйтиб булар ҳам ҳомиладор бўлиб қолди.

Ф.Й.«А.»

ШУЛЛА - шавла, гуручдан қилинган овқат.

Бул бўлмай, ўзимиз қидириб келсак ҳам шулла қип сийлар экан, эсиз ош қолди, худой олгур ошнинг устида кўнгли қоралик қилди.

Ф.Й. «А.»

ШУМЛИК - ёмон ўй, фикр.

Кампирларни, эна ҳамроҳ қилибсан,
Бир шумликни эна, ўйлаб юрибсан,
Кўнглиннга ул шумликни олмагин,
Бориб шу бойларни ҳалок қилмагин.

Ф. Й. «А.»

ШУНДАЙҒАЧА – шундай.

Қўнғирот элнинг шундайғача кўпи бор,
Бойсарининг икки жилдав тўпи бор.

Ф. Й. «А.»

ШУНДАЙҒАЧОҚ - қ. Шундайғача.

ШУНҒИТ – шумлик, зарар келтирувчи, душманлар томонга ўтган киши маъносида.

Ажал етса, поймонаси тўлар, деб,
Бўшалса, бир куни ўзи борар, деб,
Шўнғит бўлди, бу жувормак ўлар, деб
Бош бўлиб Кўкалдош бойлаб ташлади.

Ф. Й. «А.»

ШУНҚОР–1. Бургутсимонлар оиласига кирувчи йиртқич қуш.

2. Ботир, паҳлавон. Достонда иккинчи маъносида.

Оҳ тортиб, инганиб Бойсари шунқор,
Бойбўридан кўнгли оғриб одамлар...

Ф. Й. «А.»

ШЎРИМ - қайғум, бахтсизлигим, ташвишим, азобим маъносида.
Абзаллаб келтирдинг ҳайвон тўрингди,
Бул кўчишинг, эна, менинг шўримди(р).
Ф. Й. «А.»

Э

ЭГАР – от анжоми.

Бисмилло, деб солди отнинг устига,
Тилло корсон, қоши олтин эгарни.

Ф. Й. «А.»

ЭЙНИ - эгни, елкаси.

Ҳақ деб чиқар ғамли қулнинг довуши,
Эйнама ортилган бу сувли меши.

Ф.Й. «А.»

ЭЛАСЛАМОҚ - 1. Эрмак, баҳона қилмоқ.

Бийлар чечиниб дирдай – қирдай бўп, кўрпага кириб
кетди; бойбичалар уни –буни эласлаб, иш қилиб ўчоқ-
нинг мўрисида айланиб тўрибди.

Ф. Й. «А.»

2. Тентирамоқ, довдираб юрмоқ.

Зиндоннинг бошига биров келди, деб
Эласлайди, кўп айланиб қолди, деб.

Ф.Й. «А.»

ЭЛИБОЙ – даштда чорва билан кун кўрувчи бой эл.

Бойсарибой ўнг минг уйли қўнғирот эли билан кўчиб
бориб, Кўкқамиш кўлида элибойлик қилиб, моллари-
ни семиртириб, яйловда яйлаб ётиб эди.

Ф. Й. «А.»

ЭЛГА ЭНМОҚ - элга қўшилиб, улғайиб қолгач.

Шунда болалар кундан –кун ўтиб, ойдан ой ўтиб, бир-
дан иккига кириб, иккидан учга кириб, буларнинг ҳам
тили чиқиб, элга эниб, тили чиққандан кай, элга энган-
дан кай, тутиб учовини ҳам мактабга қўйди.

Ф. Й. «А.»

ЭКИШ - экин-тикин қилмоқ, деҳқончилик.

Илгариди мен экишни кўрмасам,
Деҳқонлар экишин ўт деб юрибман.

Ф. Й. «А.»

ЭЛАТ - эл, халқ.

Бораётир элат кўчини ортиб,
Оқшом юрар, кундуз тинмай йўл тортиб.

Ф.Й. «А.»

ЭЛАТИЯ-Элатнинг кўплик шакли.

Халойиқларни, элатияларчи тўйга хабар қилди.

Ф.Й. «А.»

ЭЛИМА - элимда, юртимда.

Даврон суриб юрдим Бойсин элима,
Ҳозир келиб банди бўлдим қўлингга,
Қараб раҳминг келсин менинг ҳолима
Эл ичинда қўлим бойлаб ҳайдама.

Ф.Й. «А.»

ЭМДИ – энди.

Кимга айтай энди улар ҳолимни,
Эй жаллодлар, меҳрибонлик қил эмди.

Ф.Й. «А.»

ЭМИҚДОШ - эмчакдош, бир онани эмиб катта бўлган ака-ука,
опа-сингиллар.

Нега хафа бўлиб келдинг эмиқдош,
Қандай гапга сенинг гангиган бошинг.

Ф.Й. «А.»

ЭМРАНМОҚ-оғир олмоқ, ўзини олиб қочмоқ.

Мол борида ҳамма одам дўст эди,
Бошдан давлат қайтса, тўққан эмранар.

Ф.Й.«А.»

ЭН – 1. қарич.

Икки қўллаб этагидан ушлади,
Зўр айёрдир жуда силкиб ташлади.
Товка ойим ўтириб бунда қолади,
Куйлагидан бир эн юлиб олади.

Ф.Й. «А.»

2. Белги, тамға.

Чорва моллари учун қўлланган махсус белги, тамға.
Мен сени ўлдириб сўяман, қамчи билан қулофингга эн
соламан, -деб қўлига пакисини олди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЭНА- она.

Эна , эшит , менинг айтган сўзимни,
Зафарондай сўлдирмагин юзимни.

Ф. Й. «А.»

ЭНЧИ - 1. А талган, белгили, эн солинган.

Алломишга энчи бир тарлон бияси бор эди. Бир ярғоқ
қулун туғди, бул тулпор, деб Бойбўрига оп кеп берган
эди.

Ф. Й. «А.»

2. Ажратиб бериш, улуш.

Қирқ минг уйликдан Бойсарига ўн бир минг энчи берди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЭНМОҚ- пастга тушмоқ, тушиб келмоқ.

Баланд тоғдан бедовларни эндирма,
Бемаза гап ўзгинама дўндирма.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЭП БЎЛМОҚ - маъқул бўлмоқ.

Бораётир бу карвонлар тўп бўлиб,
Урри, газандага жуда кўп бўлиб,
Бир-бирига айтган сўзи эп бўлиб.

Ф.Й. «А.»

ЭП – яхшиси, маъқули.

Чечанлар эплайди гапнинг элини,
Шул замонда олтмиш норни чўгариб,
Орта берди Барчин сулув сепини.

ЭР ЕТМОҚ-йигит бўлмоқ, улғаймоқ.

Ўлмаса Ёдгор болам эр етар,
Омон-эсон болам ўлмай эр етса,
Бойбўрининг юрагидан чер кетар.

Ф.Й.«А.»

ЭРГА КЎРСАТДИ-урф-одат. Келиннинг турмушга чиқишдан
олдин бўлғуси куёв билан учрашуви.

Барчинни узатмоқчи бўлиб, куёвга «Эрга кўрсатди»
деган расмларини қилиб, бир қўйни сўйиб, чошка вақ-
тида уйига чақириб яхши сарпойлар Ҳақимбекка
ёпиб...

Ф.Й. «А.»

ЭС - ақл.

Шоҳнинг қизи бандини тенг кўрами,
Эси бўлса, банди билан юрами?!

Ф.Й. «А.»

ЭСОН - соғ-саломат, омон.

Ушбу дамнинг дамларини дам дема,
Бошинг эсон, давлатингни кам дема.

Ф. Й. «А.»

ЭТ – 1. Гўшт. 2. Тана, бадан. Достонда иккинчи маъносида.

Қалмоқлар қамчиси тегди этима,
Кўнглим бўлиб бунда йиғлаб тураман.

Ф.Й. «А.»

ЭТАГИГА СОЛМОҚ-удумга биноан агар ёш болакай бирон
кишининг этагига солинса ўша кишининг фарзанди ҳисоблан-
ган. Мифолик тасаввурга кўра аёлларнинг чақолоқларни
ёқадан солиб, этакдан олиши, пирларнинг этакка солишини,
яъни қаҳрамоннинг қайта тўғилишини англатади.

Шунда фарзандларнинг учовини ҳам олиб келиб,
Шоҳимардон пирнинг этагига солди.

Ф.Й. «А.»

Ю

ЮГАН – сувлиқ ва тизгиндан ташкил топган, отнинг бошига
кийгизилиб, уни бошқаришга мўлжалланган, қайишдан қилин-
ган абзал.

Абзалланган отни кўриб қувонди,
От бошига солди тилла юганди.

Ф. Й. «А.»

ЮГРУК – (жугурик) чопқир (от) маъносида.

Учқур каби қанотингдан қайрилиб,
Югрук эдинг, туёғингдан тайрилиб,
Ўн олти уруғ кўнғирот элдан айрилиб.

Ф. Й. «А.»

ЮЗИНИ ТИЛДИРМОҚ-юзга сунъий хол қилиш учун тиф билан
тилдирмоқ.

Хол бўлсин деб оқ юзингни тилдирай,
Ҳар не десам, айтганима кўндирай.

Ф.Й. «А.»

ЮКЛИ БЎЛМОҚ - ҳомиладор бўлмоқ.

Кунлардан бир куни бу икковининг хотини ҳам юкли бўлди.

С.П. «А.»

ЮРИ – (Журир) юрар.

Худо деб йиглайди чўлда муғойиб,
Юри акасининг кўкини кийиб.

Ф.Й. «А.»

ЮРСАНА – юрсанг-чи.

Қоражонни куёв қилиб олсана,
Муна элга эркин бўлиб юрсана,

Ф.Й. «А.»

Я

ЯЙЛАБ - ёйилиб, яйловнинг ўтини едириб.

Бойсарибой ўнг минг уйли қўнғирот эли билан кўчиб
бориб, Кўкқамиш кўлида Элибойлик қилиб, моллари-
ни семиртириб, яйловда яйлаб ётиб эди.

Ф.Й. «А.»

ЯНГА- ака, ёки бирор бир қариндошнинг хотини.

Мени янганг жуда диққат қилибди,
Отасидан бунга хабар келибди.

Ф.Й. «А.»

ЯРТИБОЙ ОҚСОҚОЛ - Ўзбек халқ достонларида бир қабила-
га мансуб оқсоқолларнинг энг кичиги.

Шу мажлисда бир Яртибой оқсоқол дегани бор эди.
Мажлисли кун бўлса, тўрдан жой тегмай, пиёлада чой
тегмай, бўсағанинг олдида ковшга жой бермай, ко-
вуш билан аралашиб, ит йиқишиш бўлиб, пойга
бетда ётар эди.

Ф.Й. «А.»

ЯРҒОҚ –(жорғоқ) жуни тўкилиб қолган, ялтироқ маъносида.

Алпомишга энчи бир тарлон бияси бор эди.
Бир ярғоқ қулун туғди, бул тулпор, деб
Бойбўрига оп кеп берган эди.

Ф.Й. «А.»

ЯҒР -(жоврин) – елка.

Шул вақтларда Барчин ҳам баркамол, бўйи
етган, ҳар яғрини ўн беш қарич келади.

Ф.Й. «А.»

Ў

ЎЙИЛМАЙ – Тикилмасдан, қурилмасдан, тикланмасдан ту-
риб маъносида. Ўтов тикишдан олдин ер ўйиб, айлана жой
тайёрланган.

Ўйилмай куймасин кулбаи хонам,
Оҳ ўриб йиғлайди мендайин санам.

Ф. Й. «А.»

ЎЙИНГМАН-ўйинг, хаёлинг, фикринг билан.

Қай ўйингман шуни миниб келасан,
Бу чўбирни қандай миниб юрасан.

Ф.Й. «А.»

ЎЗАВОН - ўзига ўзи, ўзича.

Хатни Қоражон олиб қолди, қоражон ҳам авом, хатда
нима деган гапни билмайди: « Шу ёқдан келган хат
экан», - деб белига тугиб олди. Арқон – парқонни ғам-
лаб, зиндонда бўлса , икки важдан тортиб оламан, деб
телпаги қайқайиб, қалмоқ тарафга қараб, йўлда ўза-
вонига бу гапларни айтиб, кетиб бораёпти.

Ф.Й. «А.»

ЎЗАВОНДА - қ. Ўзавон.

ЎЛАҲАТИ - мамлақати, вилояти маъносида.

Тойчи ўлаҳатида Кўкалдошининг Кўкдўнони тулпор
эди, ўзидан ғолиб Бойчиборни кўриб, ваҳм босиб, еми-
ни олмай қолди.

Ф. Й. «А.»

ЎЛИ-ТИРИ – ўлик ёки тириклиги.

Ҳеч ким келиб мендан хабар олмаса,
Ўли-тирим қариндошлар билмаса.

Ф. Й. «А.»

ЎМГАН- кўкрак.

Қоражонни ўмганга об Алпомиш,
Фириб билан тепсиб тортди тўшига.

Э.Ж. ва П. «А.»

ЎМГАНЛАТМОҚ – оёғини букиб, тиззалатиб юргизмоқ.
Қир келса қилпиллатди,
Арна келса ирғитди.
Ўр келса ўмганлатди
Шуйтиб Ҳаким йўл тортди.

Ф. Й. «А.»

ЎММА-ағдарилган, тескари ҳолат.
Ултонтознинг жийрон отин,
Ўмма қип, нуратиб кетди.

Ф.Й.«А.»

ЎМУЛДИРИК - от анжومي, отнинг кўкрагидан ўтказилиб, икки учи эгарнинг олдига, учинчи учи отнинг умрови орқали айилга ўтказилади.

Отлангирмоқ бўлди шундайин бекни,
Гарданига ташлаб ўмулдирикни.

Ф. Й. «А.»

ЎНИКИМОМ - ўн икки имом.

Қайда борсанг, Шоҳимардон ёр бўлсин,
Ўникмом, чилтон жиловдор бўлсин.

Ф. Й. «А.»

ЎНГҒАРМОҚ - ўнгламоқ, тўғриламоқ.

Барчин ўзини ўнғариб қўлини узатди, бир қўли Кўкамнинг ёқасига етди, бир қўли белбоғидан тутди.

Ф. Й. «А.»

ЎПКАЛАМОҚ – гина- қудрат қилмоқ, ранжимоқ.

Бул имонсизларга бойларнинг мазгилида
нима бор , булардан яхши гап чиқами, бир кўнгли қоралик ортирар; ўғилларидан гап қочганда, деб Қалмоқ-шоҳ ўпкалаб юрар...

Ф. Й. «А.»

ЎР- 1. Тепалик, баландлик.

Ана энди шундай ҳам бўлса, Холдорбек душманларга ишоналмай, теварагини ўр қилди, уч тарафини қир қилди.

Э.Ж. ва П. «А.»

2. Қайсар, бир сўзли, гапга кирмайдиган.

Лекин иккови ҳам ўр одам, бир-биридан зўр одам.

Э. Ж. ва П. «А.»

ЎРА – мол сақланадиган жой.

Булар ҳаммаси бой, қўйли, туяли, молининг сони йўқ эди; буларнинг ичида моли йўқ деган қамбағалнинг қирқ минг туяси бор, қўйининг сони ададсиз, ўзлари ҳам билмас эди. Ўра – ўра , бир қўра, икки қўра қўй деб санагани шул эди.

Ф. Й. «А.»

ЎРАЛИ - боши, аввали, дангали маъқули, тўғриси, бўладиганини.

«...Оти Алпомиш» ёрим бордир,

Элда зўраборим бордир

Қатордаги норим бордир...

деб, – ўзбакнинг қизи ҳар сўзининг ўралида айтади, лекин бунинг норининг бори ҳам рост, элдаги зўрининг бори ҳам рост, бунинг мояси шундай, нори ким қандай.

Ф. Й. «А.»

ЎРЛАШ - қ. Ўрлашмоқ.

ЎРЛАШМОҚ - ўжарлик қилмоқ, гап талашмоқ, баҳслашмоқ, гап билан ўришишмоқ, қийқиришмоқ.

Ўрлашма деб ора тушди бир неча,

Бойбиччамаман кампир анча ўрлашди.

Ф. Й. «А.»

ЎРП-1. Оғиз. 2. Елин, эмчак. Достонда иккинчи маъносида.

Бойчиборни кўриб шундай ийсиниб,

Биянинг ўрпига сутлар келади.

Ф. Й. «А.»

ЎРТАГА ОЛМОҚ - ўртага олиб таламоқ.

Бойсарида тўққиз кўппак бор эди,

Кўппаклари бул айёрни кўради

Чопиб келиб бул ўртага олади.

Ф. Й. «А.»

ЎРТА ЧЎЛ-жой номи, эпик макон.

Ўрта чўлда ўзбекларни кўрибди,

Қайтмай булар туриб, уруш қилибди.

Ф. Й. «А.»

ЎСАЛ – 1. Ёмон, нотўғри.

Обло сенинг ақли ҳушинг олибди,

Бегижон, бул ишинг ўсал бўлибди.

Ф. Й. «А.»

2. Тили қисіқлик, иложсизлик, қарамлик.
Келган хатни у ҳам ўқиб кўрибди,
Отасини қалмоқ ўсал қилибди.

Ф. Й. «А.»

- ЎСИЛМОҚ-хурсанд бўлмоқ., кўтарилмоқ.
Ёрини кўрганда кўнгил ўсилар,
Фалокат босганда йўли тўсилар.

Э.Ж. ва П. «А.»

- ЎТИРА БЕРМОҚ- келиб ўтирмоқ, даврадан жой олмоқ.
Бийлар: «Мазмуни бу одамлар бизнинг келганимиздан
бехабар қолди», – деб отини ўзи бойлаб, маърака-май-
лисга келиб ўтира берди.

Ф.Й. «А.»

- ЎТИРМОҚ -1. Маъқул келмоқ,кўнгилга ўтирмоқ.
Ақлингни олади бу жоду кўзи,
Чирпиллаб ўтирди сўйлаган сўзи.

2. Жойлашмоқ, кўчиб келиб ўрнашмоқ.
Ойна кўлни ёқалаб ўтирган, ҳаммаси бир-бирига
ўхшайди.

Ф. Й. «А.»

- ЎТИРИК - ёлғон.

Рости-ўтиригин ҳеч ким билмади,
Кўрган одам йўқдир, сўраб бўлмади.

Ф. Й. «А.»

- ЎТИРИШ – базм, дийдорлашув.

Келиб кўрарсанда денги-душингни,
Қўнгирот элда қолган қариндошингни,
Бир кун келиб қиларсан ўтиришингни.

Ф. Й. «А.»

- ЎЧМОҚ– куйиб кул бўлмоқ.

Закот деса мен ёнаман, ўчаман,
Закотни бермайман, Кашал кўчаман.

Ф. Й. «А.»

- ЎЯНМОҚ-уйғонмоқ.

Худога шукр қилиб энди Бойбўри,
Уйқусидан хушнуд бўлиб ўянди.

Э.Ж. ва П. «А.»

Қ

ҚАБАТИДАН - ёнидан, олдидан.

Вақт-бевақт киши бир мазоротнинг қабатидан
ўтса, чап оёғини узангидан чиқариб, мазордаги одам-
ларнинг ҳақиға дуо қилиб ўтса , бул ҳам сахий...

Ф. Й. «А.»

ҚАБА – қаттиқ, бераҳм, золим.

Қаба фалак бошга солди зулм, деб,
Элибойлар бундан кўчиб боради.

Ф. Й. «А.»

ҚАБАРМОҚ – оғринмоқ, кўнгли уксимоқ, ҳафа бўлмоқ.

Акам изза қилди Бойсин элида,
Туrolмадим Кўкқамишнинг кўлида,
Закот деди, ўн тўрт маҳрам буюрди,
Маҳрам келиб менга берди хабарди,
Закот деган гапга кўнглим қабарди.

Ф. Й. «А.»

ҚАВАТ-(қабат) ёнида, олдида, бирга юрган шериги маъносида.

Қаватига хамроҳ бўлган қирқинлар,
Элат билан бирга Барчин зулфакдор.

Ф. Й. «А.»

ҚАВАТИНГДА -қ. қават.

ҚАВЛИДАН – дастидан.

Фалакнинг қавлидан дод билан бедод,
Бий отама унда бўпти қиёмат.

Ф. Й. «А.»

ҚАДИМ – (қодим) қадам.

Оша юртдан излаб ҳалак бўлганга,
Минг қадимдан танга-пулни урганга,
Мен тегаман шул қарағай мерганга.

Ф. Й. «А.»

ҚАЙ-қайси, қандай.

Қай ўйингман шуни миниб келасан,
Бу чўбирни қандай миниб юрасан.

Ф.Й. «А.»

ҚАЙИШ – теридан ишланган энли арқон.
Абзалининг бари ола қайишдан.
Сағрисига ташлаб карки қуюшқон.

Ф. Й. «А.»

ҚАЙНАМОҚ-тошмоқ, ғайрати келмоқ.
Ёмғирдан баҳра олар чўлнинг гиёси,
Ёв кўрса қайнайди марднинг мияси.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚАЙСАР – асов, ўжар паҳлавон, ботир, мард маъносида.
Чиллага кирганда маст бўлган,
Хатапга бошини урган,
Не зўрларнинг додин берган,
Қўнғиротда қайсарим бордир.

Ф. Й. «А.»

ҚАЙТМАЙ-тап тортмай, кўрқмасдан.
Ўрта чўлда ўзбекларни кўрибди,
Қайтмай булар туриб, уруш қилибди.

Ф.Й. «А.»

ҚАЙҚАЙТИРИБ - яхшилаб, қаттиқ, жон жаҳди билан.
Бу сўзни айтиб марднинг ақлин олади,
Уч-тўрт таёқ қайқайтириб солади.

Ф. Й. «А.»

ҚАЛАЧИ-савдогар, савдо сотиқ билан шуғулланувчи кар-
вон.

Қаладан қалампир юклар қалачи,
Дўланади Анбар тоғнинг оғочи.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚАЛИН-(қолин) куёв томондан келин томонга тўлов ўринда
тўланадиган мол, пул ёхуд буюм.

Чиқиб олиб берай шоҳнинг қизини,
Қалинни берганча қараб тураман.

Ф.Й. «А.»

ҚАЛЛИҚ-(қорниқ) унаштириш маросимидан кейин куёвнинг
яширинча қизнинг уйига бориб, у билан учрашиши.

Ўзбакнинг расми шундай бўлади,
Ўғринча қаллиққа кетиб боради.

Ф.Й. «А.»

ҚАЛЛОЖ - қашшоқ.

Карим-а қулингни қилмагин қаллож,
Бир мардни номардга қилмагин муҳтож.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚАМЛИ - ғамли.

Фигон қилиб қамли қуллар кўп қакшайди, ёр-ёр,
Ўлан айтган, Ёдгоржон, кимга ўхшайди, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ҚАМОВ-зиндон, қамоқ.

Бойбўри фуқораларнинг дуосини олиб, қамовда ётган
бандиларни қамовдан озод қилиб, амалдорларга бир-
бир даража амал зиёд берибди.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚАМСАМОҚ - қисиб келмоқ, ўрамоқ, қуршамоқ.

Бул отларни кўриб: қувсам, етаман экан, қочсам, қуту-
либ кетаман экан, устима минган мардимни, чин ажал
қамсаб келмаса, фалокатдан озод қип кетаман экан, -
деб қарсиллатиб қовдонни ура берди.

Ф. Й. «А.»

ҚАНЖИҒАЛИ - қонжиғали, қўнғирот уруғларидан бирининг
номи.

Асли ўзим қанжиғали бўламан,
Бойсин шаҳарига кетиб бораман.

Ф. Й. «А.»

ҚАНТАРМОҚ – қаттиқ, қисқа боғламоқ.

Отни қалта қантариб, тизгинини эгарнинг қошига ўраб
ташлаган эди.

Ф. Й. «А.»

ҚАРАҒАЙ - кўзи ўткир, ботир маъносида.

Оша юртдан излаб ҳалак бўлганга,
Минг қадимдан танга-пулни урганга,
Мен тегаман шул қарағай мерганга.

Ф. Й. «А.»

ҚАРИ-ўлчов, бир метрдан узунроқ мато ўлчови.

Тўқсон қари бўздан бўлган киссаси,
Шундай қалмоқ айланади майдонда.

Ф.Й.«А.»

ҚАРТАЙМОҚ-ёши ўтмоқ, кексариб қолмоқ.
Қартайганда қамчи ўриб бошима,
Етолмайман кетган қариндошима.

Ф.Й. «А.»

ҚАРЧИГА - қарчиғай.

Бошингда пир - пирлаб шолдан желагинг,
Қарчиға чангалли, йўлбарс билагинг.

Ф.Й. «А.»

ҚАРТАЙМОҚ - кексаймоқ, қаримоқ, ёши бир жойга бориб
қолмоқ.

Қартайганда хўр бўп қолган ўзимди(р),
Сен англагин гулдай сўлган тарзимди.

Ф.Й. «А.»

ҚАРЧИН – гилам тўқишга чевар, ўз ишининг устаси, моҳир.

Ол ўланни юборди,
Қайнағангиз, ёр-ёр,
Барчин келин, ёр-ёр,
Тўқиганинг гиламдир,
Қарчин келин, ёр-ёр.

Ф.Й. «А.»

ҚАТТИҚ - оғир.

Ғазабман чақирдинг жаллодларингни,
Қалмоқшоҳ сен қаттиқ қилдинг кунимни.

Ф.Й. «А.»

ҚАШАНТИРМОҚ – Отнинг баданида қотган терини, лойларини
кетгазиш учун ёхуд минишдан олдин жунини тарамоқ.

Бунда отга дам берибди,
Бир дам фароғат қилибди,
Қашантириб минган отди.
Айир, пуштанини тортди.

Ф.Й. «А.»

ҚАШОВ-отни қашлаш учун ишлатиладиган асбоб.

Гулдан жўроб, тилла қашов қўлига,
Қашов урди Бойчибор баданига.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚАҲАРИ – қаҳри, ғзаби.

Қаҳрланса тошни ёрар қаҳари,
Тўқсон норнинг гўшти бўлмас наҳори.

Ф.Й. «А.»

ҚАҚҚАЙМОҚ - кеккаймоқ, бўйин эггиси келмаслик.

Ҳаммаси бирдан кўчиб, қаққайиб, ўн минг уйли эл
Бойбўридан араз уриб, қалмоқ юртига, Кашал элига
қараб, Бойсин-Қўнғирот элини ташлаб, Бойсари билан
кўчиб жўнай берди.

Ф. Й. «А.»

ҚАҒАНОҚ – янги тўққан кўй ёхуд сигир сутининг пиширилгани.

Ассалом-алайкум, чўлда-чўпонлар,
Устига кийгани эски чопонлар,
Қағаноққа тўйиб ётган гуппонлар,
Шул орага бир элибой келдими?

Ф. Й. «А.»

ҚИДИРМОҚ-сафар қилмоқ.

Ана энди акаси билан укаси қидириб овга чиқиб, бир
тўйга келди, ҳеч ким отини ушламади.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚИЁМ– эгриликка олмоқ, нотўғри тушунмоқ маъносида.

Менинг сўзим олабердинг қиёма,
Қўлингдан келганин қилгин аяма.

Ф. Й. «А.»

ҚИЙМИР - қитмир.

Билдим, болам қиймир жалаб бўлибсан,
Элда йўқ расмни сен ҳам қилибсан.

Ф. Й. «А.»

ҚИЙРАБ – қирилиб, уюлиб қолмоқ.

Адади йўқ, қийраб қолди,
Шундай ўсал ўйин бўлди.

Ф. Й. «А.»

ҚИЛАМИ - қиладими?

Бунга эшитган душманлар: “Бу бола зўр бўпти, назар
топибди, буларга ҳеч ким баробар бўлмайди. етти
яшар бола шундай ишни қилама” .

Ф. Й. «А.»

ҚИМСАМОҚ-атрофини ўраб олмоқ., ўртага олмоқ.

Сарбоз келиб, қимсаб босар ўзингни.
Тумон қилар мусулмонга юзингни.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚИРПИЛЛАШМОҚ-ёқалашмоқ, ёқа бўғишмоқ.
Хез қилишиб Алпомиш Қоражон,
Қирпиллашиб бўлди ёқама-ёқа.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚИСТАБ - шошиб, тез ҳайдаб.
Бу сўзни эшитиб, бийларнинг жуда кўнгли хуш бўлиб,
«тилаганимиз қабул бўлди», - деб минди бедов отди,
қистаб мазгилга қараб йўл тортди.

Ф.Й. «А.»

ҚИЗ ОПҚОЧДИ - урф-одат. Никоҳ маросимидан олдин келин-
ни яшириш маросими.

Қадимги расими шундай бўлади,
Барчинойни қиз опқочди қилади.
Не келинлар юриб қизни сўради,
Бир ердан буларни топиб олади.

Ф. Й. «А.»

ҚИЗИНГМАН - қизинг билан.
Қоражоннинг вақтин хушлаб турайн,
Қизингман икковин бирга қилайин.

Ф. Й. «А.»

ҚИЛСАНА – қилсангчи.
Қоражонни куёв қилиб олсана,
Муна элга эркин бўлиб юрсана,
Ҳолинг билиб яхши сўзлаб кўрсана,
Қоражонни ўзингники қилсана.

Ф. Й. «А.»

ҚИМТИМОҚ - интилмоқ, тез ҳайдамоқ.
Мен биламан илдамликда мини йўқ,
Қимтиса ўтади осмонда қушдан.

Ф. Й. «А.»

ҚИНҒИРЛИҚ - 1. қўли эгрилик, ўғрилик, ёмон ўйлик
2. шўхлик, эркалик, қийиқлик.

Бориб, алпларнинг ичида, Кашал ғорида кўзини ёшлаб,
ўзини отдан ташлаб, отасига қинғирлик қилган бола-
дай оёғини типирчилатиб йиғлаб берди.

Ф. Й. «А.»

ҚИП - қилиб.

Шоҳим сенга арзим баён қилайин,
Каттамсан-да, бир гап келди, сўрайин,
Чўлбир чўлни топоша қип келайин.

Ф. Й. «А.»

ҚИРҚИН – қирқта хизматкор каниз, жория ёки навкар.

Сурхайилга хизмат қилиб,
Бораётган сарвинозлар.
Шоҳга ёққан кампир сўзи,
Атрофида қирқин қизи.

Ф. Й. «А.»

ҚИРҚИНЛАР - қирқиннинг кўплиги.

ҚИРҒИ – Усталар тамонидан ясалган, ёғочни қиришга ишлати-
ладиган мослама.

Мард бўлганлар қарайдакан дурбини,
Усталар ишлатар пўлат қирғини.

Ф. Й. «А.»

ҚИЧАМОҚ - шошмоқ, тез юрмоқ.

Қичаб юрар қолган кампир,
Неча ишдан бўлиб ғофил.

Ф. Й. «А.»

ҚИЧАМОҚ -қ. Қичаб.

ҚИЁ (Қия) – қия, тепа, нотекис баландлик, ёнбағир.

Қийғир деган қуш ўтирар қиёда,
Жасадинг бор Рустамдан ҳам зиёда.

Ф. Й. «А.»

ҚИЧОВ – 1. Тезламоқ, тез ҳайдамоқ.

Сенинг отинг жуда белдор тўлади(р),
Қичов бўлса, олис йўлни олади.

Ф. Й. «А.»

2. Қистов, шоширмоқ.

Уч ойдан кай отам бунда келади,
Уч ойгача, қалмоқ, ҳалак бўлмагин,
Муҳлатим битди деб қичов қилмагин.

Ф. Й. «А.»

ҚОВДОН – от бошига илиб қўйиладиган ем халта.

Тепанинг устига чиқиб қараса, ўн минг уйли Қўнғи-
ротнинг эли кўриниб турибди, отни қовдонга қўя бе-

риб, тепанинг бошида ёнбошлаб, Бойсарининг уйига тиклаб ёта берди.

Ф. Й. «А.»

ҚОВИМ - қавм.

Хов қаерда бир қовим элинг бордир, ёр-ёр,
Тез бозорга солганда қирқ танга олар, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ҚОВМОҚ-қучоқламоқ, бағрига олмоқ.

Дўстаман бўп ерга тушиб,
Тоза қумни қовиб қолди.

Ф.Й. «А.»

ҚОЙИМ - жуда қулай, мос, текис маъноларида.

Қулоқ соп эшитгин айтган нолага,
Банда кўнар ҳақдан келган чорага
Бедов чопсанг сувсиз, қойим далага.

Ф. Й. «А.»

ҚОПТИ - қолибди.

Тўққиз кампир кейин қопти,
Халлослаб йўл тортди.
Не гап келади ўйига,
Қирқ қари бўз кўйлак бўлмас,
Қурғур айёрнинг бўйига.

Ф. Й. «А.»

ҚОППИЗ - қолибмиз.

Барчин ҳам канизларига кулиб ўтирибди: - Бий бобомнинг ўғли тушимга кирибди, икковимиз бир ерда ўтирибмиз, пок бўлмаса, ит йиқилиш бўлайик, деб қоппиз, анча гаплашибмиз” - деб вақти хуш бўп ўтирибди.

Ф. Й. «А.»

ҚОРА – қарол, хизматкор.

Отасини урган қандай бўлади.
Қора бўлибди-ку, сенга хизматкор.

Ф. Й. «А.»

ҚОРСОҚ - қарсоқ, тулкига ўхшаш, лекин ундан кичикроқ хайвон.

Отлар қорсоқдай қотган, тўқсон кеча-кундуз йўл тортган, балки чопарлар от билан била битган, Қўнғирот

элига Бойбўрининг давлатхонасига етган, от устидан туриб салом берди.

Ф. Й. «А.»

ҚОФИЛА - қабила, карвонбоши маъносида.

Ҳамма келиб карвонларни кўради,
Қофила бошининг эсига келади,
Бойсарининг арзасини олади,
Барчинга берай деб кетиб боради.

Ф. Й. «А.»

ҚОШИ - олди, ҳузури, ёни.

Меҳнаткашлар шоҳ қошига боргандир,
Устингдан гувуллаб арз қилиб юргандир.

ҚОШИМА - ёнимга, олдимга.

Қирқ айдахор бир бургутни кўтарар,
Шул бургут келиб тушди қошима.

Ф. Й. «А.»

ҚОҚИ- тоғу-тошларда ёмғир сувининг тўпланиб қолиши.

Олқорга сув берар ёмғирнинг қоқи,
Бандани қўтқармас, ажалнинг ўқи.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҚОҒОТОН ТОҒИ - эпик тоғ. Алпомиш»достонидаги тўқсон алп бориб яшайдиган тўқсон дарали тоғ.

Қоғотон тоғи дер эди. Қоғотон тоғининг тўқсон дараси бор эди. Тўқсон алп Қоғотон тоғининг тўқсон дарасига кириб кетди.

Ф. Й. «А.»

ҚУВУШ - икки оёқ ораси, чот.

Дуппи-дуруст одамни қарға дейсан, ёр-ёр,
Кўк қарғалар уя қўйсин қувушингга, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ҚУВШИРМОҚ - қовуштирмақ.

Бу сўзларни айтиб мендайин шой,
Қаватида қўл қувшириб сипойи.

Ф.Й. «А.»

ҚУЁНЧИҚ-тутқаноқ касаллиги.

Қоражон сир бермаган киши бўлиб: -Бола кунда тутадиган қуёнчиқ касалим бор эди, шул вақтда шу тутиб қолди, деди.

Ф.Й.«А.»

ҚУЛ - Оллонинг бандаси, қули.

Дардли қул дардимни шунга ёраман,
Айролиқ ўтига бағри пораман. Ф. Й. «А.»

ҚУЛЛУҚ БЎЛСИН ҚИЛМОҚ – қутламоқ, муборакбод
этмоқ.

Ҳамма мамлакатга овоза бўлиб, элининг, юртининг
катта-кичиклари қуллуқ бўлсинга келиб, дўстлар шод-
мон бўлиб, душманлар ғамгин бўлиб...булар ҳам
қуллуқ бўлсинга кела берди.

Ф.Й. «А.»

ҚУЛУН - отнинг бир ёшли боласи.

Биздан қолганн қулунлар,
От бўлибди, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ҚУЛОТУЗ-кенг дала дашт.

Йўл юргандир кўп қулотуз,
Ё кеча тинмайди кундуз.

Ф.Й. «А.»

ҚУЮЛГАН – келган, қўнган, ташриф буюрган.

Боғларим зумратдан, чанғалим пўлат,
Бойсиндан қуюлган шунқор бўламан.

Ф. Й. «А.»

ҚУЮШҚОН – от анжоми, от думи остидан ўтказилиб, эгарга
бириктириладиган қайишдан қилинган анжом. Қуюшқон от
тез югурганда эгарнинг олдингга силжиб кетишига йўл бер-
майди.

Абзалининг бари ола қайишдан,
Сағрисига ташлаб карки қуюшқон.

Ф. Й. «А.»

ҚУНДУЗ - сув ҳайвони.

Тоғда андиз, ёр-ёр,
Сувда қундуз, ёр-ёр.

Ф. Й. «А.»

ҚУР- давра, йиғилиш, тўпланиш.

Чилбир чўлига, Ойна кулига томошамон тўлиб,
раста-раста, даста-даста қур тортиб ўтирди.

Ф.Й. «А.»

ҚУРАЛАЙ-оқу, кийикнинг боласи.

Қаватида канизлари,
Мисли қуралайда бўлиб,
Келаётир йўлни тортиб.

Ф.Й. «А.»

КЎЗ ОЛА ҚИЛМОҚ-кўз остига бостирмоқ, ёмон кўрмоқ, қасд-
ланмоқ.

Обла сенинг ақли хушинг олмайми,
Кўз ола қиласан Чибор отима.

Ф.Й.«А.»

ҚЎЙИБ ОЛМОҚ-қўйиб юбормоқ, ўз эркига қўйиб қўймоқ.

Қистаб йўлда тўбичоқни,
От бошини қўйиб олар.

Ф.Й.«А.»

ҚЎЛ УШЛАТАР – тўйдаги урф-одат, куёвнинг келиннинг
қўлини ушлаши.

Барчинни бекнинг қошига оп келмоқчи бўлиб, кўп қиз-
лар ўртага олиб, бахмал қоплаган оқ кигизга солиб,
«қадимги расмимизни қиламиз», - деб қизлар кўтариб,
кўтаргани қуввати келмай ҳалак бўлиб, уйтиб – буй-
тиб олиб келиб, Ҳакимбекнинг қошига олиб кириб, хо-
тинлар расмини қилиб, «чоч сийпатар», «қўл ўшлата-
р»ини қилиб, бир неча янгалар шўхлик қип туриб:
«Нима қилсангиз, ихтиёр ўзингизда», -деб шўхлик би-
лан бир нечаси жавоб бериб, ҳар қайсиси ўз мазгилига
кетди.

Ф. Й. «А.»

ҚЎЛДАН БЕРМОҚ - айрилиб қолмоқ. Жудо бўлмоқ.

Заъфарондай сўлдирмагин юзимни,
Қалмоқ бориб қўлдан берма қизингни

Ф. Й. «А.»

ҚЎНИБ ЁТМОҚ. - қ. Қўнмоқ.

ҚЎНМОҚ - қўноқ бўлмоқ, меҳмон бўлмоқ, тунамоқ.

Бедовимнинг баданида тер борми,
Давлатимнинг юрагида чер борми,
Бирор кеча қўниб ўтар ер борми?

Ф.Й. «А.»

ҚУР ҲАЙТ -1. Қўй ёки сигирни хайдашда айтиладиган сўз.
Чўпонлар қур ҳайтлаб қўйни ҳайдаган,
Бойсиндан Кашалга қараб жўнаган.

Ф. Й. «А.»

2.Отлар уюрини тўплаш учун айтиладиган ундов, қийқирқ.
«Қўлтой ҳам заҳар чол эди. Ётган ерида бир қурҳайт
тортди, тўқсон тўқайдаги йилқи йиғилиб қошига етди,
ҳамма йилқилар жам бўлиб турибди.»

Ф. Й. «А.»

ҚУРРУ-Ё-ҚУР-Қур ҳайтга қаралсин.

ҚУРУТ – сузманинг қуритилгани.

Барчин Суқсарой деган канизи билан қурут
ёядиган сўрининг остида ўтириб эди.

Ф. Й. «А.»

ҚУРҒУР - қуримагур, кўп яшагур, умри узоқ бўлгур.
Қоражон кўриб: Бу энаси қурғур нимага бораётир
экан..., - деб ўйлаб, энасининг олдига чиқиб, йўл бўлсин
қилиб энасидан савол сўраб турган экан.

Ф. Й. «А.»

ҚУСАРМАС – кўзга кўринмас, ғойибдан.

Аввал Алпомишнинг туши: Бир қусармас пири туши-
да бу сўзларини айтиб билдирди.

Ф. Й. «А.»

ҚЎНМОҚ - 1. Жойлашмоқ.

Шул вақтда моллар билан бирга келаётган қора уй-
лар Чилбир чўлини, Ойна кўлини ёқалаб қўна берди.

Ф. Й. «А.»

2: тунамоқ, ётиб қолоқ.

Неча адир, белдан ошиб боради,
Куни билан юрса, оқшом қўнади

Ф. Й. «А.»

ҚЎНҒИРСАЛҚИН - ёгин-чочинли, ўт-ўланлар ўсиб ётган, ҳаво-
нинг ола булут бўлган мўътадил пайти.

Бу бойлар ётган элибой, экинни билмайди. Бу бойлар
бу экинни кўриб: “қалмоқларнинг ерлари қўнғирсалқин
бўлар экан”, - деб шу майсаларга, экинларнинг ус-
тига Туркистондан ошган молларни рўпара ёғдириб
бошқариб, экинларни едириб юбора берди.

Ф. Й. «А.»

ҚЎРА - Қўйлар қамаладиган бостирма.

Боқувга ҳайдалган қўйларнинг тўдаси кўп бўлгани учун қўра-қўра қилиб ҳисобланган. Бир ерда тўқсон қўра қўй ёйилиб ётибди. Бу тўқсон қўра қўй Бойсарининг қўйи эди, тўқсон қўра қўйнинг чўпонининг маҳмаданаси Кайқубод кал дер эди.

Ф. Й. «А.»

ҚЎТОН - қўй, эчки, сигирлар турадиган, атрофи ўралган жой.

Ғам билан сарғайган гулдай юзи бор,
Қўтонида қўй -кўзининг изи бор,
Бир белгиси ой Барчиндай қизи бор.

Ф. Й. «А.»

ҚЎТОС –1. Қўтос. 2. Қўтос ёлидан ясалган, отларга махсус тақиладиган безак, тақинчоқ.

Ўн икки ой Бойбўри сени боқди,
Гарданингга Қалдирғоч қўтос тақди.

ҚЎШТАҚИМ - икки отлиқнинг икки томондан туриб тақим остига олиб тортқилаши.

Боз устидан Бодом чўрин ташлади,
Чавондозлар қўштақим бўп ушлади.

Ф. Й. «А.»

ҚЎШ – чўпонлар тунаб қоладиган ҳамда юки турадиган жой.

Ҳакимбек кирганда ўн тўрт ёшига,
Меҳмон бўлди чўпонларнинг қўшига.

Ф.Й.«А.»

ҚЎШ ХОНА -қ. Қўш.

Бу сўзни чўпонлардан эшитиб, Алпомиш айтди: - Кун бевақт бўлди, бемаҳал борган меҳмоннинг иззати, обрўйи бўлмайди, бугун мен сизларнинг қўшхоналарингда ётайин, эртанги сўнг туриб кетайин.

Ф. Й. «А.»

ҚЎШҚУЛОҚ - Қалмоқларнинг тўқсон алпининг бири.

Қўшқулоқ деган алп туриб айтди: – Биз қалинидан қутулиб қўйган қизга туртиниб бориб нима қиласан...

Ф. Й. «А.»

ҚЎЯБЕРМОҚ - қуйиб юбормоқ.

Қалмоқ, эшит энди сўйлаган тилни,
Эгам онсот қилгай бунда мушкулни
Билсанг, отам қўяберган қулунни.

Ф. Й. «А.»

Ғ

ҒАЗОТ-уруш, уруш учун юришга отланмоқ.
Қалмоқнинг юртига бўпти ғазотинг,
Болам, сенга бўлмай қолди ҳурматим.
Ф.Й.«А.»

ҒАЖИР-қ. ғожир.
Кўп қалмоқ билан санчишган,
Ўликларга ғажир тушган.
Ф.Й. «А.»

ҒАЛАҒУЛ - ғала-ғовур, тўс-тўполон.
Мамлакат ғалоғул бўлди,
Ҳар кўчага одам тўлди.
Ф.Й. «А.»

ҒИЖИНИ КЕЛМОҚ-ғаши келмоқ, асаби бузилмоқ.
Киссангда бормиди суяк чилиминг,
Гапирма, Қайқубод, келди ғижиним.
Ф.Й. «А.»

ҒИЖИМОҚ-ғажимоқ, нафрат билан ёмонламоқ, қаҳру ғазаби-
ни сочмоқ.
Бир нечалар хушомадга Бойбўрини Ултонтозга ёмон ет-
казиб, сувлик меши билан койиб-сўкиб, гижиб турибди.
Ф.Й.«А.»

ҒОЛИБ- илдам, чаққон.
Жўраларин бирга олиб,
Тўққиз кампир ҳамроҳ бўлиб,
Юрмоққа баридан ғолиб,
Шул замонда йўлга кириб.
Ф.Й. «А.»

ҒОВУР – тўпалон, шовқин сўрон.
Қишман ёз ўртаси ҳишшай саврди(р)
Ёмон одам мудом қилар ғовурди.
Ф.Й. «А.»

ҒОЖИР- ўлаксахўр, йиртқич қуш.
Оқизинг кўзидан қонли ёшини,
Ғожирга тортиринг унинг гўшини.
Э.Ж. ва П. «А.»

ҒОРАТ-вайрон, яксон этмоқ, талон -тарож қилмоқ.

Бир-бирига найза солди,
Неча найза ғорат берди.

ҒУБОР -1. чанг тўзон.

2. Қора, нишон. Достонда иккинчи маъносида.

Чилбир чўлга назар солар,
Ғубор-қоралар кўринар.

Ф.Й. «А.»

ҒУЛ – кишан, сиртмоқ.

Тўқсон ботмон чўян гулни келтириб,
Бойчиборнинг бу бўйнига солади.

Ф.Й. «А.»

ҒУПДОР-қаттиқ, катта.

Қайқубод не чоғли бордир илиминг,
Орқама ботади ғупдор туюнинг.

Ф.Й. «А.»

ҒЎЛА - қуйма олгин маъносида.

Бир белгиси бахмал ёлган уйи бор,
Чангғароғи ғўла, абжуш чийи бор.
Шул орага бир элибой келдим.

Ф.Й. «А.»

ҒЎЧЧОҚ – мард, азамат, паҳлавон.

Майдонда минардим бул тўбичоқди,
Ғафа қилма, ойим мендай ғўччоқти.

Ф.Й. «А.»

Ҳ

ҲАВОР – текислик.

Адир йўллар ҳавор бўлиб,
Олис юртни яқин қилиб.

Ф. Й. «А.»

ҲАДИК – хавотир.

Ўзингизни олис билманг,
Ер авлоқдир, ҳадик олманг.

Ф. Й. «А.»

ҲАДДИЛИ - ғайратли, шижоатли, обрўли, эътиборли, ҳадди зўр.
Жуда ҳаддили зўр кампир эди, бу кампирнинг
етги ўғли бор эди, еттови ҳам номдор алп эди.

Ф. Й. «А.»

ҲАЗАР - 1. Жирканмоқ, ёқтирмаслик.

2. Қўрқмоқ, ҳайиқмоқ.

Ўғилларининг зўрлигидан Қалмоқшоҳ ҳам
ҳазар қилар эди.

Ф. Й. «А.»

ҲАЙТОВУР - ҳар қалай.

Хотинлар куёв, деб бир нимасини олар эди,
ҳайтовур ўзбакнинг куёви шундай бўлар эди.

Ф. Й. «А.»

ҲАЛАК - қ. Ҳалак бўлмоқ.

ҲАЛАК БЎЛМОҚ - аввора, сарсон бўлмоқ.

Қоражоннинг айтган сўзи шу бўлар,

Бир нечалар аҳволидан беҳабар,

Қуйчи, эна, ҳалак бўлиб нима бор?!

Ф. Й. «А.»

ҲАМЗАМОН - ҳализамон, бир оздан сўнг, тез орада.

Бу кундан кай қарға қўнар лошима,

Қоражон ҳамзамон келар қошима.

Э.Ж. ва П. «А.»

ҲАМИ - ёрдам, кўмак.

Отини тепага тўғри қилди, туёғидан чилтанлар

ҳами берди, қирқ минг отнинг дубири пайдо бўлди.

Ф. Й. «А.»

ҲАНГАМА - суҳбат, ўзаро гурунғ.

Жавоб бергин ўзбекларга бораин,

Қандай экан бир ҳангама қилаин -

Ҳеч зулм қилмайман бориб келайин.

Ф. Й. «А.»

ҲАРБА - ҳамла, қарши ҳужум.

Таёқ еб Ҳақимбек ҳарба қилмади,

Бобосининг қилган ишин билмади,

Таёқ ўтиб танда тоқат қолмади.

Ф. Й. «А.»

ҲАРГИЗ - ҳеч қачон, ҳеч вақт.

Золим билан ҳаргиз бўлманглар йўлдош,
Қўнғирот элдан молга закот келибди,
Маслаҳат бер ўн минг уйли қариндош.

Ф. Й. «А.»

ҲАР ТАРАФ - ҳар, турли томон.

Бу гапларни, эна, ҳазил билмагин,
Хаёлингни ҳар тарафга бўлмагин,
Қайтгин, эна, ул бойларга бормагин.

Ф. Й. «А.»

ҲАРИПДОШ - рақиб, тенгдош, мусобақадор, шерик маъносид.

«Қултой»: - Енга сен ҳарипдошсан-да,
Ултонбекнинг тўйида сен билан уч-тўрт оғиз ўлан ай-
тишайин деб келиб эдик, -деди.

Ф. Й. «А.»

ҲАЯЛЛАМОҚ - кечикмоқ, тезда, узоқ куттирмай маъносид.

Ҳаялламай, жаллод, энди боринглар,
Тақал қилмай тезроқ бориб келинглар.

Ф. Й. «А.»

ҲИЛ - ўт, олов.

Мени солди айролиқнинг ҳилига,
Кун кўрарман бориб қалмоқ элига.

Ф. Й. «А.»

ҲИМОЯТ - ҳимоячи, ҳимоя қилар деб.

Ҳимоят деб келдим, бўлдим гуноҳкор,
Бундай менга азоб берма жаллодлар.
Қамчи уриб, зулм қилма, хунхорлар,
Не сабабдан мен бўлибман гуноҳкор?!

Ф. Й. «А.»

ҲИШШАЙ - ёмғирли, рутубатли, намгарчилик.

Қишман ёз ўртаси ҳишшай саврди(р)
Ёмон одам мудом қилар ғовурди.

Ф. Й. «А.»

ҲОВИР - иссиқ, ҳарорат.

Кўринг назаркарда бекнинг Чибори,
Етти марта бу зиндонни айланди,

Ховирини паст қилиб шундай қаради,
Чоҳ тубинда Ҳакимбекни кўради.

Ф. Й. «А.»

ҲОМИЛЛАМОҚ - ҳомийлик қилмоқ, ёрдамлашмоқ.
Комил пирлар бунга қувват бердилар,
Ҳомиллашди келиб ўн икки Аҳмад,
Ёдигорга худо берди кўп қувват.

Ф. Й. «А.»

ҲОНАСИЛЛО – холисанлилло, чин юракдан.
Хонасилло дуо қилдим бул замон,
Соғ бориб, саломат келгин, Алпинжон.

Ф. Й. «А.»

ҲУКМИ КУШ - ўлимга ҳукм этмоқ.
Бойсарига қаттиқ азоб бераман,
Жаллодлар қўлига топиш қиларман,
Ҳукми кушга сени тайин қиларман.

Ф. Й. «А.»

ҲУЙДИ-ҳуй-ҳуйлаб куйламоқ, дoston айтмоқ.
Эшитинг шоирдан, ёронлар, ҳуйди,
Қилар бўлди Бойсин элда кўп тўйди.

Э.Ж. ва П. «А.»

КҰРСАТГИЧ

А

АБГОР
АБЗАЛЛАМОҚ
АБЖҰШ
АБРАШИМ
АВБАҲОЛАМ
АДАБ
АДАДИ
АДАПТОВУР
АДРАС
АЗА ОЧМОҚ
АЗИЗ I
АЗИЗ II
АЖНОС
АЙДАҲОР
АЙИЛ
АЙЛАМОҚ
АЙНАЛИБ
АЙНИМОҚ
АЙНИБ ҚОЛМОҚ
АЙРИТ ҚИЛМОҚ
АЙРОЛИҚ
АЙФОН
АЙҲАЙ
АКСАР
АЛВОН
АЛДАБ-СҰЛДАБ

АЛЛАЁР
АЛОМАТ
АЛП
АНАДАЙ
АНДАЙ
АНДИЗ
АНГ I
АНГ II
АНГНИМОҚ
АНГҒИШЛАМОҚ
АНИ
АРНА
АНҚА ПОЛВОН
АНҒҚАЙМОҚ
АНГҒИШЛАМОҚ
АРЗА
АРПАЛИ КҰЛИ
АРҒУМОҚ
АСАР
АСБИ ТОЗИ
АСҚАР ТОҒ
АТАШТИРМОҚ
АХИР
АЧЧИКҰЛ
АҚИРМОҚ
АҚЛИМДОЛАР
АҚЛИНГДОЛАР
АҒДАРМОҚ
АҲЛИ ҚУБУРЛАР

Б

БАД
 БАДБАХТ ЧЎЛ
 БАДИРАК
 БАДФЕЪЛЛИК
 БАЙДОҚ
 БАКОВУЛ
 БАНОТ
 БАРДОР-БАРДОР
 БАРИ
 БАРИН
 БАС
 БАСТ
 БАХМАЛ ЎТОВ
 БАХМАЛ УЙ
 БАХОРИ
 БАЧЧА
 БАЧЧАҒАР
 БАҚАН
 БЕЖО
 БЕГИЖОН
 БЕДОВ
 БЕЛ
 БЕЛДОР
 БЕЛЛИК
 БЕК I
 БЕК II
 БЕРМАН
 БЕСОҶИБ
 БЕШАЙИН
 БЕШИК
 БЕШИККИРТИ
 БЕЧАТОҚ
 БИРИЧ
 БИДАҲАТ
 БИЙ
 БИЛЛА
 БИР ШЕКИЛЛИ
 БИРИЧ
 БИССАРИ
 БИҶИБ
 БИЯ

БОБОХОН ТОҒИ
 БОБИРКУЛ
 БОВР
 БОЙ 1.2
 БОЙБАЧЧА
 БОЙБИЧА
 БОЙЛАМОҚ
 БОЙЛИ
 БОЙҚАДАМ
 БОЙҶИШ
 БОЛ
 БОЛҚИТМОҚ
 БОТИБ КЕТМОҚ
 БОТМОН
 БОШ
 БОШҚАРМОҚ
 БОҒОНА
 БУВИН
 БУЛДИРАБ
 БУЛҒАМОҚ
 БУЛҒОВУЧ
 БУРУМ
 БУРРО
 БЎЙ ЕТМОҚ
 БЎЙИН ИЙДИРМОҚ
 БУЙР
 БЎЛМОҚ 1., 2.
 БЎЛҒАЙДИ
 БЎЗРАЙИБ
 БЎЛАК
 БЎЛЖАЛ
 БЎЛМОҚ
 БЎСАҒА
 БЎШАМОҚ
 БЎШАТМОҚ
 БЎҒИРСОҚ
 БЎҒЧА-БЎЙ

В

ВАЛЛАМАТИ
 ВАЖ
 ВАТАН

Г

ГАЖАКДОР
 ГАЛ
 ГАЛА
 ГАНА-ГАНА
 ГАНАСИ
 ГАНГИГАН
 ГАРДАН
 ГАРТАК
 ГАЧЧА
 ГАЧЧАЛАР
 ГИЛКОР
 ГИНА
 ГИРД
 ГИРИШ
 ГОДА
 ГУЗАР
 ГУЛМИХ
 ГУМ
 ГУНОЙ
 ГУППИ
 ГУППОН
 ГУРГУМАДОР
 ГУРОС-ГУРОС
 ГҮР

Д

ДАБР
 ДАВИР
 ДАЛАЙИ-ДАЛА
 ДАЛИ
 ДАМ I
 ДАМ II
 ДАМ III
 ДАРА
 ДАРБАНД
 ДАШИ
 ДАФИНА
 ДАФЪА
 ДАҲ
 ДАҲМАРДА

ДАҲСАРИЛИК
 ДЕНГИ-ДУШ
 ДИЙДА ГИРЁН
 ДИЛОВАР
 ДИМ БҮЛМОҶ
 ДИМОҒИ ЧОҒЛИК
 ДИРДАЙ-ҚИРДАЙ
 ДИРКИЛЛАБ
 ДОБИЛ
 ДОБИРЛАШИБ
 ДОБОН
 ДОБУЛБОЗ
 ДОВЛАМОҶ
 ДОВРИҚМОҶ
 ДОВШИН
 ДОЛБОЙ
 ДОМОТ I
 ДОМОТ II
 ДОРИДИ
 ДОТ
 ДОТҚА
 ДУБИРИ
 ДУБУЛҒА
 ДУЛДУЛ
 ДУМҒАЗА
 ДУРБИ
 ДУРУМСАРИ
 ДУЮМ
 ДҮЛАНИБ
 ДҮНГУЛЛАБ
 ДҮНГ
 ДҮНОН
 ДҮҒИЛМОҶ
 ДҮҒИЛИШ

Е

ЕБИР-ЕСИР
 ЕЗНА
 ЕЛБАГАЙ
 ЕМТИК
 ЕТИМ 1. 2.
 ЕТМОҶ
 ЕТМАСА

Ё

ЁБИ
 ЁЗГАН 1, 2.
 ЁЙАНДОЗ
 ЁЙЛАБ
 ЁНАШМОҚ
 ЁРИ
 ЁҚ
 ЁҚҚАЙ

Ж

ЖАБДУҚ
 ЖАЙЛОВ
 ЖАЙРАҒИР
 ЖАЗЗА
 ЖАЛА
 ЖАЛЛОБ
 ЖАМЪ
 ЖАНАҒИ
 ЖАНҒАҒИ
 ЖАПСАР
 ЖАПС 1. 2.
 ЖАРЧИ
 ЖАСАДИ
 ЖАҲАЗ
 ЖАҲАЛДИРИК
 ЖЕЛАК
 ЖЕЛЛИ
 ЖЕЛМОҚ
 ЖИЙДАРЛАТМОҚ
 ЖИЙИБ
 ЖИЙИЛМОҚ
 ЖИЙРОН
 ЖИЛАМОҚ
 ЖИЛАМОҚ
 ЖИЛДАВ
 ЖИЛПИРАМОҚ
 ЖИНҒИЛ
 ЖИПАК
 ЖИРИБ
 ЖИРАНДА

ЖИҒА
 ЖИҒАДОР
 ЖИЯРМАН
 ЖОВДИРАТМОҚ
 ЖОВЛИК
 ЖОВРИН
 ЖОВТИЛЛАГАН
 ЖОВЧИ
 ЖОЙИЛ
 ЖОДИРИМ
 ЖОЛТОНГ
 ЖОМБОСЛИГИНГ
 ЖОНСИЗ
 ЖОППА-ЖОВЛИК
 ЖОРИЙ
 ЖОРОМЛИ
 ЖУВОРМАК
 ЖУЙҚОНСИЗ
 ЖУЛ
 ЖУЗЪЯ
 ЖУММОҚ
 ЖУМУР
 ЖУППАЙ
 ЖУПТАК
 ЖЎН
 ЖЎРАМОҚ
 ЖЎРА
 ЖЎРОБ
 ЖЎҚЧИ

3

ЗАЛАЛ
 ЗАНБУР
 ЗАНГ
 ЗАКОТ
 ЗАР
 ЗАРАНГ
 ЗАҲРА
 ЗИЛТОҒИ
 ЗИНГКИЙИБ
 ЗУЛФАҚДОР
 ЗУЛФИҚОР

И

ИБО
 ИЗЗА ҚИЛМОҚ
 ИЗУВ БОСМОҚ
 ИЗИҚУТИ
 ИЗИЛЛАТМОҚ
 ИЗҒОР ЧЎЛ
 ИЙДИРМОҚ
 ИЙИР
 ИЙМАНМОҚ
 ИЙСИНМОҚ
 ИККИ БОШДАН
 ИНЖИЛМОҚ
 ИНИ
 ИНЛАТМОҚ
 ИНТИҚЛИК
 ИРИМ
 ИРИК
 ИРКИЛМАЙ
 ИРКИЛИБ
 ИРҒИТДИ
 ИСКАЛАШИБ
 ИСНОТ
 ИСРИҚ
 ИТ ЙИҚИЛИШ
 ИТ ИРИЛЛАР
 ИШИБ
 ИШИ ТИНМОҚ
 ИШҚИРМОҚ
 ИЯМАН
 ИЯРТИБ

Й

ЙИЛОШИ
 ЙИТДИ
 ЙИҚМОҚ
 ЙЎЛ БЎЛСИН ҚИЛМОҚ
 ЙЎЛГА КИРМОҚ
 ЙЎЛГА СОЛМОҚ
 ЙЎРҒА

К

КАВАК
 КАЙ
 КАЛИМАЙИ-ШАҲОДАТ
 КАЛЛАСИНИ ЭТАГИГА
 СОЛМОҚ
 КАЛМАҒЎЙ
 КАЛТАК
 КАМЛИК
 КАМПИР ЎЛДИ
 КАНИЗ
 КАПА
 КАПА БОСТИ ҚИЛМОҚ
 КАРК
 КАСИР 1.2
 КАСРАТКИ
 КАТТА
 КАШАЛ
 КАШАЛ ҒОРИ
 КАШМИР
 КЕЛЕ
 КЕБАНАК
 КЕП
 КЕРИБ
 КЕТИ
 КЕТИ-КЎТИ
 КИРДИКОР
 КИШ
 КИЧИ
 КОЖИЛ
 КОРСОН I
 КОРСОН II
 КУЁВ ТОВОҚ
 КУЁВ УЛОҚ
 КЎКТОШГА МИНМОҚ
 КУЛАБАНД
 КУМБАЛОВ
 КУННИНГ БУРНИ
 КУЧУК
 КЎЗ КУЮГИ
 КЎКАЙ
 КЎКҚАМИШ

КЎНАК
КЎНДИРМОҚ
КЎНМОҚ
КЎПИ
КЎПИК СОЧМОҚ
КЎПКАРИ I
КЎПКАРИ II
КЎППАК
КЎРАҒОЙСА
КЎРГАНЛИ
КЎРМАСИ
КЎРСАНА
КЎСАМ
КЎСОВ
КЎТ
КЎТАРИЛМОҚ
КЎТАРМА
КЎТОҲЛИК
КЎШИШ
КЎҲНА

Л

ЛАНГАРТАШЛАМОҚ
ЛАНҚА
ЛАҲАТ
ЛИБОСТАШЛАМОҚ
ЛИПА
ЛОВДОН
ЛОДОН
ЛОЗИМ
ЛОПИ
ЛОШ
ЛЎК

М

МАЗГИЛ
МАЙЛИС
МАЙНА
МАРОЛ
МАҲМАДОНА
МАҲРАМ

МАҲТАЛ
МАШАТ ЎСМА
МЕГАЖИН
МЕНГЗАМОҚ
МЕЪРОЖИ
МЕҲТАР
МИЛЛАДОР
МИНИ ЙЎҚ
МИЁН ХАТАНАМОЙ
МИРЗА
МИРҒАЗАБ
МИЯ
МОЙИРАР
МОЙТАРИЛМОҚ
МОЗОРОТ
МОШО
МОЯ
МОЯНА
МОҲИ
МУЗОФОТ
МУЛОЙИМ
МУНА
МУНГЛУҚ
МУНДАЙ
МУНҒАЙМОҚ
МУРОДТЕПА
МУРТИ
МУСТАР
МУШТИПАР
МУҒУМ
МУҒОЙМОҚ
МЎЛ
МЎРИ

Н

НАВОДА
НАЗА ҚИЛМОҚ
НАЗАРКАРДА
НАЗЛИНИҒА
НАРБАС
НАРЗИ-НИЁЗ
НАРКАС

НАЪМА
НАЪМА-СИМА
НАШАЛАШМОҚ
НАФ
НАША
НАҲ УРМОҚ
НАҲОР
НЕСИ
НИМИШ
НИМКУШТА
НИШОН
НОВ
НОМДОР
НОР
НОР КЕСАР
НОСОҚ
НЎКАР

О

ОБГОР
ОБДОЛ
ОБЛО
ОВИМОҚ
ОВИР
ОВЛОҚ
ОВРИШ
ОВСАР
ОДА
ОДАМБОРИ
ОЗГИНТОЙ
ОЙ
ОЙИМ
ОЙНА КЎЛ
ОЙНАС
ОЛА ТОҒ
ОЛАЧА
ОЛАПОЧА
ОЛА ҲАҚҚА
ОЛАҚАРОҚ
ОЛСАНА
ОЛЧИ
ОНГ ҚИЛМОҚ
ОНГНИБ

ОНСОТ
ОРАГА ТУШМОҚ
ОРАЛАМОҚ
ОРАЧАР
ОРО-ТОРО
ОРҚАВОРОН
ОРҚАВАРОТ
ОРҚАДА ҚОЛМОҚ
ОСИ
ОТ ТОРТМОҚ
ОТ ҚОҚМОҚ
ОТАНМОҚ
ОТИНИ КЎТАРМОҚ
ОТИНИ УШЛАМОҚ
ОЧ БУЙР
ОЧУВ
ОША
ОШИМА
ОҚСАҚОЛ
ОҚСУВ
ОҒЗИГА ОДАМ КИРИБ
КЕТМОҚ
ОҚ ЮЗЛИ ОБРЎЛИ БЎЛМОҚ

П

ПАЙГА БЕТ
ПАКИ
ПАНАЛАМОҚ
ПАНАНГИ
ПАРАҚҚОС БОЙЛАМОҚ
ПАРЧА
ПАРЧИН
ПАРҚИН
ПАРҚУВ
ПАСМАН
ПАСҚАМ
ПЕС
ПИСАНДИ
ПИЧЧИ-
ПОЁМ
ПОК БЎЛМАСА
ПОНЗА
ПОРА-ПОРА

ПОРТ
ПОЯНАК
ПУТОҒИ
ПЎТАНГДИ
ПУТОҒИ
ПЎТА

Р

РАВЗА
РАВОН
РАВОЧ
РАСИМИ
РАСМИ
РОЙИШ
РОМ
РЎМОЛ ЎРАМОҚ
РЎПАРА
РЎПАРАЙ

С

САБА
САБИЛ
САВА
САВАШ
САВР
САДОҒ
САЗО
САЙИЛ
САЛТИ
САНА
САНДИРАМОҚ
САРВИНОЗ
САРЖИҒА
САРИОЁҚ
САРИШТАЛАРИ
САРКА
САРПОЙ ЁМПОҚ
САТАНГ
САТТА
САТҚА
САЧРАТИБ

САҒРИЛАРИ
САҲАЛ
СЕВДИК
СЕЛАНГЛАБ
СЕЛАЙИБ
СЕЛДАЛАНГ
СЕЛОБ
СЕМУРҒ
СЕНДАЙҒАЧОҚ
СИЙНА
СИЁСАТ
СИЁҒ
СИЙРАМА
СИНАЙИК
СИНОСИБ
СИНЧИ
СИТАМ
СИРИҚ
СИҒИНДИ
СОВА
СОЙИБ
СОБИЛМАС
СОВЛИҚ
СОВУТ
СОЗИГАРЧИЛИК
СОЛА БЕРМОҚ
СОЛИМ
СОН
СОНГ
СОП
СОРПОЙ
СОҒОНА
САТТА
САЧРАТИБ
САҒРИЛАРИ
СЕЛАНГЛАМОҚ
СЕЛАЙМОҚ
СЕЛДАЛАНГ
СЕЛОБ
СИЙНА
СИЁСАТ
СИНАЙИК
СИНОСИБ

СИРИҚ
СИҒИНДИ
СОБИЛМОҚ
СОВУТ
СОЛА БЕРМОҚ
СОЛИМ
СУВЛИҚ
СУВЛОВ
СУВОРА
СҮЙИНИ
СҮЙРУГИ
СУЛАБ
СУРСАТ
СУРХАЙЛ МАСТОН
СУЯГИ ҚОЛИБ КЕТМОҚ
СУЯНЧИ ЙЎҚ
СҮЛҚИЛЛАБ
СҮНА
СҮРДИМ
СҮҚИМ
СУҚСУР

Т

ТААССУБ
ТААДДИ
ТАЛАБ 1.2.
ТААССУБ
ТААДДИ
ТАБЛ
ТАБЛА
ТАБГИР
ТАЙРИЛМОҚ
ТАЙПАНГЛАБ
ТАЛОВ
ТАЛОТЎП
ТАЛОН
ТАЛОҚ
ТАККОН
ТАН
ТАНГ
ТАНГҚА
ТАППА ТУШМОҚ

ТАР
ТАРАДДИ
ТАРАФ
ТАРССА
ТАРЗ
ТАРИ-ТАРМОҚ
ТАРКАШ
ТАСАЛЛИ
ТАҚАЛ ҚИЛМОҚ
ТАЪТИЛ
ТАҒИ
ТЕК
ТЕНГ
ТЕНГСАЛМОҚ
ТЕРҒАБ
ТЕРЛИК
ТЕЯМАН
ТЕША-ТАБАР
ТИЗГИН
ТИЛЧИ
ТИМ
ТИКЛАБ
ТИКСА
ТИНИБ ҚОЛМОҚ
ТИНГНАБ
ТИНЖИРАБ
ТИР
ТИРАШМОҚ
ТИКРАЙМОҚ
ТИЯМИ
ТИШДА
ТИҒ
ТИҒИ ДАМ
ТОБ БЕРМОҚ
ТОБЕ
ТОБИЛ
ТОВИБ
ТОЙМОҚ
ТОЙ-ТАЛОШ
ТОЛ-ТОЛ
ТОМИР
ТОМОШОМОН
ТОЛИБ

ТОПИШ ҚИЛМОҚ
ТОРТИМЛИ
ТОРТУВЛИ
ТОСТҒБА
ТОШМОҚ
ТОҒДАҚИРГАН
ТУВА
ТУВУРЛИК
ТУВҒАН
ТУГИЛ
ТУЗ НАСИБ
ТУЛ
ТУЛПОР
ТУМАН
ТУМОҒ
ТУМШУҚ
ТУРБАТ
ТУРИБ
ТУРИШ ҚИЛМОҚ
ТУСМОЛ
ТУШКУР
ТУЯМАН
ТУЮН
ТҰБАЛАШМОҚ
ТҰБИЧОҚ
ТҰЛАМИ
ТҰЛИГИБ
ТҰЛҒАБ ТАШЛАМОҚ
ТҰКИЛМОҚ
ТҰППИ
ТҰР
ТҰҒА
ТҰҒРИ БҰЛМОҚ
ТҰРА
ТҰРИҚ
ТҰРТОВАРА
ТҰТИЕ
ТУТМОҚ
ТҰБИШҚОН
ТҰЛАМИ
ТҰСАТ – ТҰСАТ
ТҰТАСИ
ТҰШ

ТҰҚАЙИСТОН
ТҰҚҚИЗ ТОВОҚ
ТҰҚЛИ
ТҰҚСОН АЛП
ТҰҒРИ ҚИЛМОҚ

У

УВ
УВОЛ
УВУЗ
УЙ
УЙТИБ
УЛ
УЛИНИ
УЛГУ
УЗАНГИ
УЛОҚ
УНҒА
УНУМ
УРМОҚ 1, 2.
УРРИ
УРНАМОҚ
УСТИХОН
УШЛАШМОҚ
УЮР
УЧҚУР

Ф

ФАҲМ
ФЕЪЛИ КЕТМОҚ
ФОЙИҚ
ФУЛҒА МАЯКЧИ

Х

ХАЙР
ХАРБА
ХАСА
ХАСПҰШ
ХАТАП
ХИЛЛА

ХИРОМ БЎЛИБ
ХИТОЙЧА
ХОЛИС
ХОЛ ҚИЛГАН
ХОСАКИ
ХОТИН
ХУМСА
ХУН ДОВЛАМОҚ
ХУНХОРЛАР
ХУРУШ
ХУРМА-ТЎП
ХЎЖА
ХЎШЛАШМОҚ

Ч

ЧАЙҚАМОҚ
ЧАЛГАН
ЧАЛАЙИК
ЧАЛАМА-ЧАТТИ
ЧАЛҚИБ
ЧАК
ЧАКАС
ЧАНГАЛ
ЧАНДИР
ЧАНҚОВУЗ
ЧАНГҒАРОҒИ
ЧАПАНИТОБ
ЧАПАРАСТА
ЧАПОҒОНЧИ
ЧАРЧИН
ЧАРҚИЛМОҚ
ЧАТАН
ЧАТОҚ
ЧАҒИЛМОҚ
ЧАҚТИРТМОҚ
ЧЕБАР
ЧЕГА
ЧЕКИБ
ЧЕР
ЧЕЧА
ЧЕЧАМДОЛИБ

ЧЕЧАНЛАР
ЧЕЧИБ
ЧЕЧИНИБ
ЧИБИН
ЧИЙ
ЧИЙИР
ЧИККА
ЧИЛБИР ЧЎЛИ
ЧИЛЛА 1.2.
ЧИЛТОН
ЧИН
ЧИРГИ
ЧИРОҚ
ЧИРПА
ЧИРҚИЛЛАМОҚ
ЧИЧҚОН
ЧИЯ
ЧИҚИМ
ЧИЧҚОҚ
ЧИҚМОҚ
ЧОБУК
ЧОВКАР
ЧОЙРАКОР
ЧОЛВАР
ЧОЛБОР
ЧОЛОҚ
ЧОЛҚАРАМОН
ЧОПОН
ЧОПТИРМОҚ
ЧОРСИ
ЧОРВОҚ
ЧОТИР
ЧОТМОҚ
ЧОЧ СИЙПАТАР
ЧОЧА
ЧОШКА
ЧОЧОҒ
ЧОЧИ
ЧОЧИНИ ЁЙМОҚ
ЧОЧИЛМОҚ
ЧОҚЛАШ
ЧОҒЛАМОҚ

ЧОШЛАМОҚ
ЧОҚДАН
ЧУВАШИБ
ЧУВЛАБ
ЧУФУРОН
ЧУЙДА
ЧУЙМОҚ
ЧУЙКАБ
ЧУЧЧИ
ЧЎБИР
ЧЎГАРМОҚ
ЧУЙМОҚ
ЧЎКТАРИБ
ЧУЙКАБ
ЧЎБИР
ЧЎПГА
ЧЎПГУН
ЧЎРИЧОҒ
ЧЎРТТА
ЧЎҚ

ШОЙ
ШОЛИ-ШОЛДАМ
ШОМИЁН
ШОМУРТ
ШОПАР
ШОПИРИБ
ШОХ КАЛТАК
ШОУЛО
ШУБАНИБ
ШУВОҚ
ШУЙТИБ
ШУЛЛА
ШУМЛИК
ШУНДАЙҒАЧА
ШУНДАЙҒАЧОҚ
ШУНҒИТ
ШУНҚОР
ШЎРИМ

Э

Ш

ШАБГИР
ШАЙ
ШАКАМАН ТОҒИ
ШАМИЁН
ШАҒАЛ
ШАҒАЛМАСТ
ШАШТИ ҚАЙТМОҚ
ШЕР
ШИБИР-ШИБИР
ШИЛТА
ШИЙДАМ
ШИКАСТ
ШИРБОЗ
ШИРҚИЛЛАБ
ШИШ
ШОБИР
ШОВШАДИ
ШОБҒОН
ШОВҚИН ҚИЛМОҚ
ШОВҚ

ЭҒАР
ЭЙНИ
ЭЛАСЛАМОҚ
ЭЛИБОЙ
ЭКИШ
ЭНИБ
ЭНМОҚ
ЭНЧИ
ЭКИШ
ЭЛАТ
ЭЛАТИЯ
ЭЛИМА
ЭМДИ
ЭМИҚДОШ
ЭМРАНМОҚ
ЭН1.2.
ЭНА
ЭНЧИ
ЭП БЎЛМОҚ
ЭП
ЭРГА КЎРСАТДИ

ЭС
ЭСОН
ЭТ
ЭТАГИГА СОЛМОҚ

Ю

ЮГАН
ЮГРУК
ЮЗИНИ ТИЛДИРМОҚ
ЮКЛИ БЎЛМОҚ
ЮРИ
ЮРСАНА

Я

ЯЙЛАБ
ЯНГА
ЯРТИБОЙ ОҚСОҚОЛ
ЯРФОҚ
ЯФРИН

Ў

ЎЙИЛМАЙ
ЎЙИНГМАН
ЎЗАВОН
ЎЗАВОНДА
ЎЛАҲАТИ
ЎЛИ-ТИРИ
ЎМГАН
ЎМГАНЛАТМОҚ
ЎММА
ЎМУЛДИРИК
ЎНИКИМОМ
ЎНГҒАРМОҚ
ЎПКАЛАМОҚ
ЎР 1.2.
ЎРА
ЎРАЛИ
ЎРЛАШ
ЎРЛАШМОҚ

ЎРП
ЎРТА ЧЎЛ
ЎРТАГА ОЛМОҚ
ЎСАЛ
ЎСИЛМОҚ
ЎТИРА БЕРМОҚ
ЎТИРМОҚ
ЎТИРИК
ЎТИРИШ
ЎСАЛ
ЎЯНМОҚ
ЎЧМОҚ

Қ

ҚАБАТИДАН
ҚАБА
ҚАБАРМОҚ
ҚАВАТ
ҚАВАТИНГДА
ҚАВЛИДАН
ҚАДИМ
ҚАЙ
ҚАЙИШ
ҚАЙНАМОҚ
ҚАЙСАР
ҚАЙТМАЙ
ҚАЙҚАЙТИРИБ
ҚАЛАЧИ
ҚАЛИН
ҚАЛЛИҚ
ҚАЛЛОЖ
ҚАМЛИ
ҚАМОВ
ҚАМСАМОҚ
ҚАНЖИҒАЛИ
ҚАНТАРМОҚ
ҚАРАҒАЙ
ҚАРИ
ҚАРТАЙМОҚ
ҚАРЧИҒА
ҚАТТИҚ
ҚАШАНТИРМОҚ

ҚАРТАЙМОҚ
ҚАРЧИН
ҚАШОВ
ҚАҲАРИ
ҚАҚҚАЙИБ
ҚАҒАНОҚ
ҚИЁМ
ҚИЙМИР
ҚИЙРАБ
ҚИДИРМОҚ
ҚИЗ ОПҚОЧДИ
ҚИЗИНГМАН
ҚИЛАМИ
ҚИЛСАНА
ҚИМСАБ
ҚИМТИСА
ҚИНФИРЛИК
ҚИРПИЛЛАШМОҚ
ҚИП
ҚИРҚИН
ҚИРҒИ
ҚИЧАБ
ҚИЧАМОҚ
ҚИЁ
ҚИЧОВ 1.2.
ҚОВДОН
ҚОВИМ
ҚОВМОҚ
ҚОЙИМ
ҚОҚИ
ҚИСТАБ
ҚАБА
ҚАБАРМОҚ
ҚАВАТ
ҚАВАТИНГДА
ҚАВЛИДАН
ҚАДИМ
ҚАЛИҚ
ҚАЙИШ
ҚАЙСАР
ҚАЙҚАЙТИРИБ
ҚАМЛИ

ҚАРАҒАЙ
ҚАРЧИҒА
ҚАТТИҚ
ҚАШАНТИРМОҚ
ҚАМСАБ
ҚАНЖИҒАЛИ
ҚАНТАРМОҚ
ҚАРТАЙМОҚ
ҚАРЧИН
ҚАҲАРИ
ҚАҚҚАЙМОҚ
ҚАҒАНОҚ
ҚИЁМ
ҚИЙМИР
ҚИЙРАБ
ҚИЗ ОПҚОЧДИ
ҚИЗИНГМАН
ҚИЛСАНА
ҚИМТИСА
ҚИНФИРЛИҚ
ҚИП
ҚИРҚИН
ҚИРҚИНЛАР
ҚИРҒИ
ҚИСТАБ
ҚИЧАБ
ҚИЧАМОҚ
ҚИЁ
ҚИЧОВ
ҚОВДОН
ҚОВИМ
ҚОВМОҚ
ҚОЙИМ
ҚОПТИ
ҚОППИЗ
ҚОРА
ҚОРСОҚ
ҚОФИЛА
ҚОШИ
ҚОШИМА
ҚОҚИ
ҚОҒОТОН ТОҒИ
ҚУВУШ

ҚУВШИРИБ
ҚУЁНЧИҚ
ҚУЛ
ҚУЛУН
ҚУЛОТУЗ
ҚУЮЛГАН
ҚУЮШҚОН
ҚУЛОТУЗ
ҚУНДУЗ
ҚУНМОҚ
ҚЎЛДАН БЕРМОҚ
ҚЎНИБ ЁТДИ
ҚУР
ҚУР ҲАЙТ
ҚУРРУ-Ё-ҚУР
ҚУРҒУР
ҚУСАРМАС
КЎЗ ОЛА ҚИЛМОҚ
ҚЎЙИБ ОЛМОҚ
ҚУЁНЧИҚ
ҚЎЛ УШЛАТАР
ҚЎНМОҚ 1.2.
ҚЎНҒИРСАЛҚИН
ҚЎРА
ҚЎТОН
ҚЎТОС
ҚЎШ
ҚЎШТАҚИМ
ҚЎШ ХОНА
ҚЎШҚУЛОҚ
ҚЎЯБЕРГАН

Ғ

ҒАЗОТ
ҒАЖИР
ҒАЛАҒУЛ
ҒИЖИНИ КЕЛМОҚ
ҒИЖИМОҚ
ҒОЛИБ
ҒОВУР
ҒОЖИР

ҒОРАТ
ҒУБОР
ҒУЛ
ҒУПДОР
ҒЎЛА
ҒЎЧЧОҚ

Ҳ

ҲАВОР
ҲАДИК
ҲАДДИЛИ
ҲАЗАР
ҲАЙТОВУР
ҲАЛАК
ҲАЛАК БЎЛМОҚ
ҲАМИ
ҲАМЗАМОН
ҲАНГАМА
ҲАРБА
ҲАРГИЗ
ҲАР ТАРАФ
ҲАРИПДОШ
ҲАЯЛЛАМОҚ
ХИЛИ
ҲИЛИГА
ҲИМОЯТ
ҲИШШАЙ
ҲОВИР
ҲОМИЛЛАШДИ
ҲОНАСИЛЛО
ҲУКМИ КУШ
ҲУЙДИ

МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ	3
Луғатнинг тузилиши:	5
Алифбо тартиби:	5
Шартли қисқартмалар:	5
А	6
Б	12
В	22
Г	22
Д	25
Е	32
Ё	33
Ж	34
И	43
Й	47
К	48
Л	57
М	58
Н	63
О	66
П	72
Р	75
С	76
Т	85
У	99
Ф	101
Х	102
Ч	104
Ш	115
Э	120
Ю	123
Я	124
Ў	125
Қ	129
Ғ	142
Ҳ	143
КЎРСАТГИЧ	147

**Тўра МИРЗАЕВ
Жаббор ЭШОНҚУЛ
Селами ФИДОКОР**

**«АЛПОМИШ» ДОСТОНИНИНГ
ИЗОҲЛИ ЛУФАТИ**

**Муҳаррир:
О. НАЖМИДДИНОВА**

**Бадий муҳаррир
А. МАТОЧЕНКО**

**Тех.муҳаррир
Е. ДЕМЧЕНКО**

**Компьютерда саҳифаловчи
Д. РАҲМАТУЛЛАЕВА**

**«Elmus-Press-media» нашриёт-матбаа марказида тайёрланди.
Босишга 24.01.2007 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1\32.
Босма тобоғи 10,1. Шартли босма тобоғи 5,88. Адади 400 нусха .
Буюртма № 266. Баҳоси келишилган нархда.
«Ёшлар матбуоти» босмаҳонасида босилди.
700113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.**